

Opština: 1. Bijeljina

1.1 Džamija u Atmačićima

Hatma džamija

Mjesto:	Atmačići
Koordinate po GPS-u:	44°39'49" N 19°03'22" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1801.; obnovljeno 1937.; ponovo izgrađeno 1983.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Džamija je potpuno srušena. Ostala je samo nabacana gomila šuta, razbijenog betona i zidova, visoka 3.5 m. Ostao je stajati mali dio zida na začelju. Popucali beton pokazatelj je da je oštećenje prouzročeno snažnom eksplozijom.

Groblje uz džamiju s nekoliko starih nišana iz 18. i 19. vijeka nedirnuto je.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina.

Izjava davaoca informacija – 1:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina, džamija u Atmačićima srušena je nakon što je lokalno muslimansko stanovništvo u julu 1992. bilo prisiljeno na bjekstvo. Na kraju rata od džamije je ostala samo ruševina.

Izvor: Sead Berberović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina (14. juli 2002.).

Fotografije:



1.1 Bijeljina – džamija u Atmačićima – fotografija 1

Fotografija (14. juli 2002.): András Riedlmayer

Ostaci džamije u Atmačićima: pogled s uzvisine, prema sjeveroistoku.



1.1. Bijeljina – džamija u Atmačićima – fotografija 2

Fotografija (2005.): Medžlis Islamske zajednice Bijeljina.

Džamija u Atmačićima se ponovo gradi na istome mjestu, deset godina poslije rata.

Opština: 1. Bijeljina

1.2 Džamija u Janjarima

Hadži Džanina džamija

Mjesto:	Janjari
Koordinate po GPS-u:	44°40'09.5" N 19°02'57.2" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1867.; nova džamija sagrađena je 1991.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	lakše oštećen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Džamija je vandalizovana. Građevinski materijal (opeka i prozorski okviri) su iščupani iz zidova i odnijeti. Na unutrašnjim zidovima vidljivi su zrakasti tragovi čađi (znak eksplozije ili požara).

Dio minareta stoji, ali, kako su autoru u razgovoru rekli lokalni muslimanski povratnici, minaret je i prije rata bio nedovršen.

Na unutrašnjim zidovima, vanjskom zidu mihraba džamije i donjem dijelu minareta ćirilicom su našarani srpski natpisi "CPC" (SRS, što je skraćenica za Srpsku radikalnu stranku).

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (14. juli 2002.).

Izjava davaoca informacija – 1:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina, nova džamija u Janjarima oštećena je nakon što je u julu 1992. lokalno muslimansko stanovništvo bilo prisiljeno na bjekstvo. Prije rata, vjerska zajednica u Janjarima potpadala je pod opštinu Ugljevik, a poslije rata je administrativno pripala Bijeljini.

Izvor: Sead Berberović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina (razgovor s autorom, 14. juli 2002.).

Izjava davaoca informacija – 2:

Prema riječima mještana s kojima je autor razgovarao, zgrada nove džamije u Janjarima još uvijek se gradila kad je izbio rat i još nije bila zvanično otvorena. Međutim, prizemlje džamije bilo je dovršeno i vjernici su ga već koristili za Bajram uoči rata (Id al-Fitr, muslimanski praznik), 4. aprila 1992.

Izvor: stanovnici Janjara s kojima je na lokalitetu razgovarao autor (14. juli 2002.).

Fotografije



1.2. Bijeljina – Džamija u Janjarima – fotografija 1

Fotografija (14. juli 2002.): András Riedlmayer

Prednja fasada s ulazom u džamiju u Janjarima; baza nedovršenog minareta nalazi se na desnoj strani.

Natpisi na ćirilici (CPC = Srpska radikalna stranka) vidljivi su na unutrašnjim zidovima.



1.2. Bijeljina – Džamija u Janjarima – fotografija 2

Fotografija (14. juli 2002.): András Riedlmayer

Jugozapadna strana džamije u Janjarima; baza minareta nalazi se na lijevoj strani. Natpisi na srpskom na ćirilici, CPC (SRS, Srpska radikalna stranka), vidljivi su na bazi minareta, na unutrašnjem zidu u sredini desno i na vanjskom zidu mihraba (desno).

1. Bijeljina. 1.2. Džamija u Janjarima – 3



1.2. Bijeljina – Džamija u Janjarima – fotografija 3

Fotografija (14. juli 2002.): András Riedlmayer

Snimak bočne strane nove džamije u Janjarima izbliza, na kom se vidi obim oštećenja na zidovima nastao zbog odnošenja građevinskog materijala; baza minareta, lijevo, s izbljedjelim natpisima na srpskom, "SRS".

Opština: 1. Bijeljina

1.3. Džamija u Srednjoj Trnovi

Džamija u Srnjoj Trnavi

Džamija u Jahijini

Mjesto:	Srnja Trnava/Srednja Trnova
Koordinate po GPS-u:	44°38'13.0" N 19°04'09.1" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (1878.; obnovljeno 1979.)
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Džamija u Srednjoj Trnovi je potpuno uništena. Uz kamenu bazu srušenog minareta leže masivni ostaci kružnog mujezinovog balkona (šerefte). Razrušeni zidovi ukazuju na to da je oštećenje izazvala snažna eksplozija.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (14. juli 2002.).

Izjava davaoca informacija – 1:

Kad su stanovnici sela natjerani u zbjeg u junu 1992., stara džamija u Srednjoj Trnovi bila je još uvijek nedirnuti. Kad su se vratili poslije rata, zatekli su je dignutu u vazduh i potpuno uništenu.

Izvor: Šukrija Terzić, imam džamije u Srednjoj Trnovi/Srnjoj Trnavi, koji je razgovarao s autorom (14. juli 2002.).

Izjava davaoca informacija – 2:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina, džamija u Srednjoj Trnovi razorena je nakon što je muslimansko stanovništvo selâ u tom području u ljetu 1992. prisiljeno na zbjeg. Prije rata, vjerska zajednica u Srednjoj Trnovi potpadala je pod opštinu Ugljevik, a poslije rata je administrativno pripala Bijeljini.

Izvor: Sead Berberović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina, s kojim je autor razgovarao (14. juli 2002.).

Fotografije:



1.2. Bijeljina – Srednja Trnova – fotografija 1

Fotografija (14. juli 2002.): András Riedlmayer

Ruševine džamije u Srednjoj Trnovi/Srnjoj Trnavi; kamena baza minareta na desnoj strani. Pored baze minareta vide se ostaci balkona minareta kružnog oblika.



1.2. Bijeljina – Srednja Trnova – fotografija 2

Prijeratna fotografija: Šukrija Terzić, imam džamije u Srednjoj Trnovi/Srnjoj Trnavi.

Džamija u Srednjoj Trnovi/Srnjoj Trnavi i njen minaret prije rata. (Napomena: sjaj oko minareta nastao je zato što je posrijedi snimak uokvirene fotografije pod staklom. Fotografiju je snimio A. Riedlmayer, 14. jula 2002.).

Opština: 10. Pale

10.1 Džamija u Prači

Semiz Ali-pašina džamija

Mahalska džamija u Prači

Mjesto:	Prača
Koordinate po GPS-u:	43°45'57" N 18°45'48" E
Vrijeme izgradnje:	16. vijek (1546.; obnovljeno 1952.)
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	lakše oštećeni

Opis oštećenja: Fotografije snimljene po završetku rata pokazuju da je Semiz Ali-pašina džamija potpuno razorena, da su ruševine raščišćene i da je teren poravnat. Većina građevinskog materijala džamije je odnijeta. Sve što je ostalo je gomila tesanog kamena na stražnjem dijelu mjesta na kojem se nalazio srušeni objekt.

Desetak metara desno od praznog prostora gdje se ranije nalazila džamija još uvijek stoji turbe iz 16. vijeka (grobница-kapela) osnivača džamije Semiz Ali-paše.

Izvor: András Riedlmayer (april 2009.), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice BiH i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama dobijenim iz evidencije Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Semiz Ali-pašina džamija dignuta je u vazduh 10. oktobra 1992., pri čemu su razoreni i sam objekat i visoki kameni minaret. Semiz Ali-pašino turbe pored džamije vandalizovano je tokom rata, ali nema strukturnih oštećenja.

Izvor: Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (april 2009.).

Bibliografija:

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı mimârî eserleri, III. Cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 284-85.

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 88 [opis džamije].

Nebojša Tomašević (urednik), *Treasures of Yugoslavia: An Encyclopedic Touring Guide* (Yugoslaviapublic, Beograd, 1980.), str. 310.

Fotografije:



10.1. Džamija u Prači – fotografija 1

Fotografija (1996.): Kemal Zukić, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine

Lokalitet srušene džamije, stanje poslije rata, (lijevo), i Semiz Ali-pašino turbe (desno).



10.1. Džamija u Prači – fotografija 2

Fotografija: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH. Tužilaštvo MKSJ-a, 0617-9146.

Lokalitet sa zemljom srušene Semiz Ali-pašine džamije po završetku rata, s tesanim kamenjem bačenim na gomilu na stražnjem dijelu lokaliteta.



10.1. Džamija u Prači – fotografija 3

Fotografija: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH. Tužilaštvo MKSJ-a, 0617-9146.
Prijeratni crtež Semiz Ali-pašine džamije.

Opština: 10. Pale

10.2. Džamija u Podvitezu

Mjesto: Podvitez
Koordinate po GPS-u: 43°49'02" N 18°37'38" E
Vrijeme izgradnje: 20. vijek (1970.)
Historijski period: moderna gradnja
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: džamija
Lokacija objekta: selo
Stanje objekta: potpuno uništen

Opis oštećenja: Prema informacijama i fotografijama preuzetim iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, džamija u Podvitezu je potpuno uništena tokom rata. Teren na kojem se nalazila srušena džamije, kako se navodi u izvještajima, nakon rata je ostao prazan više od deset godina. Džamija je ponovo sagrađena od temelja na istome mjestu, a gradnja je trajala od 2006. do 2009. godine.

Čini se da se fotografije džamije snimljene prije i poslije rata koje je autor pregledao podudaraju s opisom ratnog razaranja i poslijeratne obnove.

Izvor informacija: András Riedlmayer (april 2009.), na osnovu informacija i fotografija Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Dimenzije džamije u Podvitezu bile su 10 x 8m, a minaret džamije bio je visok 25 metara ("zidana munara"). Sagrađena je 1970. godine. Informacije iz evidencije Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine pokazuju da je džamija u Podvitezu dignuta u vazduh i potpuno srušena 1992. godine.

Džamija u Podvitezu ponovo je od temelja sagrađena više od 15 godina nakon rušenja. Novosagrađena džamija otvorena je za vjersku službu 2009. godine.

Izvor: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (april 2009.).

Fotografije:



10.2. Džamija u Podvitezu – fotografija 1

Fotografija: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH. Tužilaštvo MKSJ-a, 0617-9260. Džamija u Podvitezu prije rata. Obratiti pažnju na horizont iza džamije i konstrukciju ulaznog trijema.



10.2. Džamija u Podvitezu – fotografija 2

Fotografija (2008.): Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice BiH. Džamija u Podvitezu poslije rata, ponovo sagrađena na istome mjestu. Obratiti pažnju na horizont iza džamije i izmijenjenu konstrukciju novosagrađene džamije i trijema.

Medijski izvještaji:

Agence France-Presse (25. novembar 2006.)

Ponovna izgradnja džamije u Karadžićevom ratnom uporištu

SARAJEVO, 25. novembar 2006. (AFP) – Džamija koja je srušena tokom rata u Bosni 1992. - 1995. godine biće ponovo izgrađena u uporištu ratnog vođe bosanskih Srba i glavnog bjegunca optuženog za ratne zločine, Radovana Karadžića, javljeno je u subotu na domaćem radiju.

Kako je rečeno, u opštini Pale, nedaleko od Sarajeva, položen je kamen temeljac džamije, a radovi na izgradnji počće uskoro, čim to dopuste vremenski uslovi.

Džamija u selu Podvitez, koju su razorili bosanski Srbi, bila je prije rata jedina džamija u opštini Pale. Tokom rata, nesrpsko stanovništvo Pala, uglavnom Muslimani, protjerani su, a po završetku međunacionalnog sukoba vratila se samo nekolicina. [...]

Opština: 10. Pale

10.3. Džamija u Bogovićima

Mjesto:	Bogovići
Koordinate po GPS-u:	44°30'59" N 17°08'08" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Prema informacijama i fotografijama Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice BiH, džamija u Bogovićima potpuno je uništena. Na fotografiji lokaliteta snimljenoj poslije rata vidi se samo gomila ruševina zarasla u vegetaciju.

Čini se da se prijeratne i poslijeratne fotografije džamije koje je autor pregledao podudaraju s opisom ratnog razaranja i poslijeratne obnove.

Izvor informacija: András Riedlmayer (april 2009.), na osnovu informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Džamija u Bogovićima bila je mala seoska džamija, dimenzija 7 x 8m, s krovom na četiri vode i 12 metara visokim drvenim minaretom. Prema informacijama iz evidencije Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, džamija u Bogovićima dignuta je u vazduh i potpuno razorena 1992. godine.

Izvor: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (april 2009.).

Bibliografija:

Slobodan Kudra, *Džamije Sarajeva* (El-Kalem, Sarajevo, 2006.), str. 175 [crtež džamije napravljen prije rata].

Fotografije:



10.3. Džamija u Bogovićima – fotografija 1

Crtež objavljen u *Kudra* (2006.)

Džamija u Bogovićima prije rata, pogled iz pravca sjever-sjeverozapad.



10.3. Džamija u Bogovićima – fotografija 2

Fotografija (novembar 2009.): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.

Gomila ruševina na mjestu srušene džamije u Bogovićima poslije rata.

Opština: 11. Prijedor**11.1. Džamija u Kozaruši**

Mjesto:	Kozaruša
Koordinate po GPS-u:	44°58'39.0" N 16°48'37.0" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (prije 1896.)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen
Okolni objekti:	obnova u toku

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim na kraju rata vidi se da je džamija potpuno izgorjela. Krov džamije se urušio, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Minaret je srušen eksplozivom. Spoljni zidovi džamije sačuvani su do nivoa krova.

Stanovnici Kozaruše koji su se vratili u selo džamiju su obnovili 2000. godine.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Imam džamije izvijestio je krajem maja 1992. da je njegova džamija spaljena, a minaret miniran. On je u to vrijeme bio u Kozaruši. Nakon razaranja džamije, imam i njegov sin Samir, adolescentne dobi, odvedeni su i bili zatočeni u logoru Omarska, gdje su ostali 67 dana i gdje su više puta mučeni. Iz Omarske su premješteni u daljnja dva logora, nakon čega su razmijenjeni i dopušteno im je da se sklope u Hrvatsku.

Izvor: Sakib ef. Džaferović, imam džamije u Kozaruši (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 76.

Fotografije:



11.1. Džamija u Kozaruši – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlisa Islamske zajednice Prijedor.

Spaljena džamija, ostatak minareta lijevo, stanje na kraju rata, pogled iz pravca jugoistoka.



11.1. Džamija u Kozaruši – fotografija 2

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6359

Obnovljena džamija u Kozaruši, pogled iz pravca jugoistoka.

Medijski izvještaji:

Agence France-Presse
26. avgust 2000.

U entitetu bosanskih Srba otvara se prva džamija obnovljena poslije rata

BANJA LUKA, Bosna i Hercegovina, 26. avgust 2000. (AFP) – U subotu je zvanično otvorena prva džamija u srpskoj polovini Bosne, obnovljena poslije rata 1992.-1995. godine.

Otvaranju džamije u Kozaruši, mjestu sjeveroistočno od Prijedora gdje su tokom sukoba počinjeni neki od najgorih ratnih zločina nad Muslimanima, prisustvovalo je oko 10.000 muslimanskih vjernika. [...]

Srpska gradonačelnica Prijedora, Nada Ševo, protivila se obnovi džamije, istaknuvši u svojoj izjavi da "nisu izdata potrebna odobrenja".

Obnova džamije stajala je 120.000 njemačkih maraka (61.350 eura, odnosno 55.340 dolara), a novac su prikupili uglavnom povratnici, Muslimani s područja Prijedora, koji žive u šatorima i čekaju da se obnove njihovi domovi.

Udruženje bosanskih izbjeglica iz Sarajeva nedavno je izjavilo da pod šatorima živi otprilike 28.000 izbjeglica iz Bosne, u nadi da će im domovi biti obnovljeni prije oštre balkanske zime.

Opština: 11. Prijedor

11.10 Džamija u Rizvanovićima

Naselje:	Rizvanovići
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u:	44°58'30.0" N 16°39'21.3" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1938.; obnovljeno 1961.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija u Rizvanovićima je potpuno uništena i od nje su ostali samo temelji. Ruševine i šut, uključujući prepoznatljive elemente kao što su okrugli balkon razorenog minareta, buldožerom su nagurane na ogromnu gomilu na rubu lokaliteta, pored temelja.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Rizvanovićima sagrađena je 1938. i prvobitno je imala drveni minaret. Visoki zidani minaret dograđen je uz džamiju 1961. godine. Prema informacijama preuzetim iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Rizvanovićima razarana je u etapama, otprilike 21. jula 1992.: minaret je srušen zoljom (ručnim bacačem raketa); džamija je zatim zapaljena, nakon čega su izgorjeli ostaci dignuti u vazduh i najzad buldožerom srušeni sa zemljom.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Muharem Omerdić, 1999. *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992.-1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 2006.), str. 111 [prijeratna i poslijeratna fotografija džamije].

Fotografije:



11.10 Džamija u Rizvanovićima – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer

Temelji sa zemljom srađene džamije u Rizvanovićima.



11.10 Džamija u Rizvanovićima – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Gomila ruševina pored očišćenih temelja džamije u Rizvanovićima. Obratiti pažnju na okrugli balkon minareta džamije (šerefe) koji prevrnut leži na tlu, na lijevoj strani.

11. Prijedor 11.10 Džamija u Rizvanovićima – 3



11.10. Džamija u Rizvanovićima – fotografija 3

Prijeratna fotografija: objavljeno u *Omerdić* (1999.)

Džamija u Rizvanovićima prije rata, pogled iz pravca sjever-sjeverozapad.

Opština: 11. Prijedor

11.11. Džamija u Brezičanima

Stara džamija u Brezičanima

Naselje:	Brezičani
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u:	45°00'42" N 16°39'20" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (prije 1896., obnovljeno 1990.)
Historijski period:	austro-ugarski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama koje su snimljene odmah nakon rata, džamija u Brezičanima potpuno je uništena, a građevinski materijal uklonjen je s lokaliteta. Godine 2001. pored starog groblja uz džamiju mogli su da se vide samo još gomila kamenja i ostaci temelja džamije.

Poslije završetka rata, mjesto na kom je se nalazila srušena džamija bilo je prazno više od 15 godina. Ponovna izgradnja džamije je započela 2010. godine.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Brezičanima dignuta je u vazduh, a ostaci srušeni i uklonjeni u ljetu 1992. godine.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografija:



11.11. Džamija u Brezičanima – fotografija 1

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6341

Mjesto na kom se nalazila džamija u Brezičanima srađena sa zemljom, s ruševinama džamije u sredini, iza ograde.

Opština: 11. Prijedor**11.12. Džamija u Ališićima**

Naselje:	Ališići
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u:	45°00'42" N 16°39'20" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (prije 1896., obnovljeno 1990.)
Historijski period:	austro-ugarski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim po završetku rata, džamija u Ališićima potpuno je spaljena. Džamija nema krova ni minareta, a unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. U uništenom zdanju vide se srušene krovne grede. Spoljni zidovi su očuvani do nivoa krova.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama preuzetim iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Ališićima uništena je 10. avgusta 1992. godine.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografija:



11.12. Džamija u Ališićima – fotografija 1

Poslijeratna fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.
Džamija u Ališićima na kraju rata, pogled iz pravca jugoistoka.



11.12. Džamija u Ališićima – fotografija 2

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Prijedor.
Džamija u Ališićima prije rata, pogled iz pravca istok-jugoistok.

Opština: 11. Prijedor

11.13. Džamija u Zecovima

Mjesto: Zecovi
Koordinate po GPS-u: 44°54'36" N 16°39'34" E
Vrijeme izgradnje: 19. vijek (obnovljeno 1956.)
Historijski period: austro-ugarski
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: džamija
Lokacija objekta: selo
Stanje objekta: teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim po završetku rata, džamija je spaljena, nema krova ni minareta, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Na spoljnim zidovima, oko vrata, između ulaznog trijema i glavnog prostora za molitvu, te na sjeveroistočnom spoljnom zidu, vide se velike rupe koje upućuju na oštećenje izazvano eksplozijom. Spoljni zidovi su inače očuvani do nivoa krova. Čađave krovne grede upućuju na to da je zdanje uništeno u požaru.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama preuzetim iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Zecovima uništena je u ljetu 1992. godine. Imam te džamije, Rasim ef. Čeman, odveden je 23. juna 1992. i posljednji put je živ viđen u logoru u Omarskoj. Po završetku rata, tijelo mu je ekshumirano iz masovne grobnice, identifikovano i vraćeno u selo radi sahrane.

Izvor: glavni imam Prijedora Ahmet ef. Rahmanović, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

11. Prijedor 11.13. Džamija u Zecovima – 2

Fotografije:



11. 13. Džamija u Zecovima – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.
Unutrašnjost spaljene džamije u Zecovima na kraju rata.



11. 13 Džamija u Zecovima – fotografija 2

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6338

Pogled iz ulaznog trijema u glavnu dvoranu za molitvu u džamiji u Zecovima, gledano u pravcu mihraba (molitvene niše).

Opština: 11. Prijedor**11.14. Džamija u Čejrecima**

Mjesto:	Čejreci
Koordinate po GPS-u:	44°59'23" N 16°41'58" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (prije 1896., obnovljeno 1936.)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim odmah po završetku rata, džamija u Čejrecima teško je oštećena. Krov se urušio, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu, minaret je srušen eksplozivom i pao je na džamiju. Sprat kod ulaznog trijema, gdje se nalazila galerija za žene, gotovo je potpuno srušen kada se na njega pao minaret. Ostala su stajati tri od četiri spoljna zida džamije, očuvani do nivoa krova. Četvrti spoljni zid glavne dvorane za molitvu, okrenut prema ulaznom trijemu džamije, srušen je kada je na njega pao minaret.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama preuzetim iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Čejrecima granatirana je 31. maja 1992. Minaret džamije je dignut u vazduh i srušio se na džamiju.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 75.

11. Prijedor 11.14. Džamija u Čejrecima – 2

Fotografije:



11.14. Džamija u Čejrecima – fotografija 1

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6372

Ruševine džamije, pogled iz pravca sjever-sjeveroistok: dio iza ulaznog trijema džamije uništen je kad je na njega pao minaret.



11.14. Džamija u Čejrecima – fotografija 2

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Pogled na sjeverozapadnu fasadu (s ulazom): na desnoj strani vidi se baza srušenog minareta .



11.14. Džamija u Čejrecima – fotografija 3

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Pogled na džamiju iz pravca zapada: u sredini se vidi baza srušenog minareta.

Opština: 11. Prijedor

11.15. Džamija u Gomjenici

Mesdžid u Gomjenici

Mjesto:	Gomjenica / Turska Gomjenica / Muslimanska Gomjenica
Koordinate po GPS-u:	44°57'5" N 16°42'47" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1967.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	lakše oštećen

Opis oštećenja: Mesdžid u Gomjenici, mala džamija koja prije rata nije imala minaret, navodno je zapaljena, a oštećena joj je unutrašnjost. Godine 2002. u toku je bila obnova džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer (april 2009.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama preuzetim iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Gomjenici zapaljena je sredinom 1992. Unutrašnjost džamije je izgorjela, ali krov je samo dijelom oštećen. Članovi lokalne zajednice uspjeli su ugasiti vatru. To je, kako se navodi, jedina džamija na području Prijedora koja je na kraju rata još imala krov. Džamija u Gomjenici obnovljena je poslije rata, 2002. godine, kad je uz džamiju izgrađen i novi minaret.

Izvor: glavni imam Prijedora Ahmet ef. Rahmanović, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografija:



11.15. Džamija u Gomjenici – fotografija 1

Džamija u Gomjenici nakon poslijeratne obnove.

Fotografija (2002.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Opština: 11. Prijedor

11.16. Džamija u Kevljanima

Mjesto:	Kevljani
Koordinate po GPS-u:	44°54'51" N 16°52'24" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1983.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim na kraju rata, džamija u Kevljanima ostala je bez krova i otvorena prema nebu. Spoljni zidovi očuvani su, do nivoa krova. Na prednjem zidu s ulaznim trijemom od opeke probijena je velika rupa (posljedica eksplozije?). Trup minareta srušenog u eksploziji leži na zemlji pored džamije. Masivna baza minareta, visoka 3-4 metra, ostala je da stoji, no napukla od eksplozije.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama preuzetim iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamiju u Kevljanima izgradili su članovi lokalne vjerske zajednice prije Drugog svjetskog rata. Džamija je obnovljena 1980.-ih godina i zatim ponovo neposredno pred protekli rat, kad je dobila novi visoki betonski minaret i novi ulazni trijem. Džamija u Kevljanima uništena je tokom prvih mjeseci rata 1992. godine.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografije:



11.16. Džamija u Kevljanima – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Srušena džamija, stanje na kraju rata, s ulaznim trijemom lijevo i bazom srušenog minareta desno.



11.16. Džamija u Kevljanima – fotografija 2

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6352

Betonski trup srušenog minareta leži na zemlji pored džamije.

Opština: 11. Prijedor

11.17. Džamija u Kamičanima

Mjesto: Kamičani
Koordinate po GPS-u: 44°54'51" N 16°52'24" E
Vrijeme izgradnje: 19. vijek (prije 1896.)
Historijski period: austro-ugarski
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: džamija
Lokacija objekta: selo
Stanje objekta: teško oštećen
 obnova u toku

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim na kraju rata, stara kamena džamija teško je oštećena, nema krova ni minareta, unutrašnjost joj je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Masivni kameni spoljni zidovi očuvani su do nivoa krova na dvije od četiri strane, ali na strani gdje je bio minaret su oštećeni (desno od ulaza). Gornja polovina prednje fasade džamije je srušena. Na fotografiji snimljenoj odmah po završetku rata, čini se da su spoljni zidovi nagnuti prema naprijed (znak mogućeg oštećenja izazvanog eksplozijom).

Povratnici su džamiju poslije rata počeli obnavljati.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Kamičanima sagrađena je u doba Austro-Ugarske i obnovljena je neposredno pred rat 1990. godine. Prema informacijama preuzetim iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija je razorena u ljeto 1992. godine. Sada je obnavljaju seljani koji su se vratili u selo.

Izvor: glavni imam Prijedora, Ahmet ef. Rahmanović, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 76.

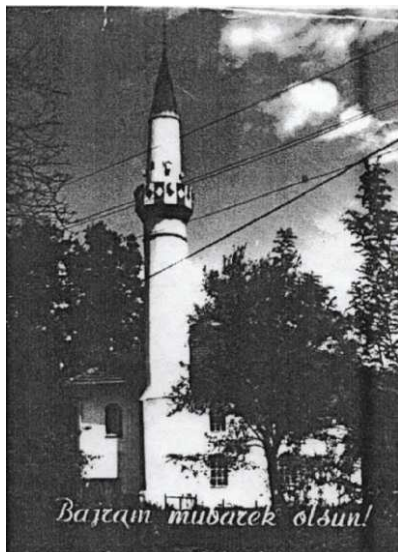
Fotografije:



11.17. Džamija u Kamičanima – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Džamija u Kamičanima na kraju rata, pogled iz pravca sjevera; ulazni trijem vidi se na desnoj strani.



11.17. Džamija u Kamičanima – fotografija 2

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Džamija u Kamičanima prije rata, pogled iz pravca jugozapada: ulazni trijem vidi se na lijevoj strani.

Opština: 11. Prijedor**11.18. Kozarac. Džamija u Mutnik-Gradu**

Mutnička džamija

Šarena džamija

Naselje / četvrt:	Mutnik-Grad
Mjesto:	Kozarac
Koordinate po GPS-u:	44°58'33.8" N 16°50'48.7" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (prije 1896.)
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen obnova u toku

Opis oštećenja: Mutnička džamija je spaljena, nema krova, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Spoljni zidovi očuvani su do nivoa krova. Čini se da je visoki zidani minaret uništen snažnom eksplozijom, od njega je ostala samo razrušena baza, dijelom očuvana do nivoa krova. Mali kupolasti ulazni trijem, moderni dodatak, pun je rupa od metaka.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

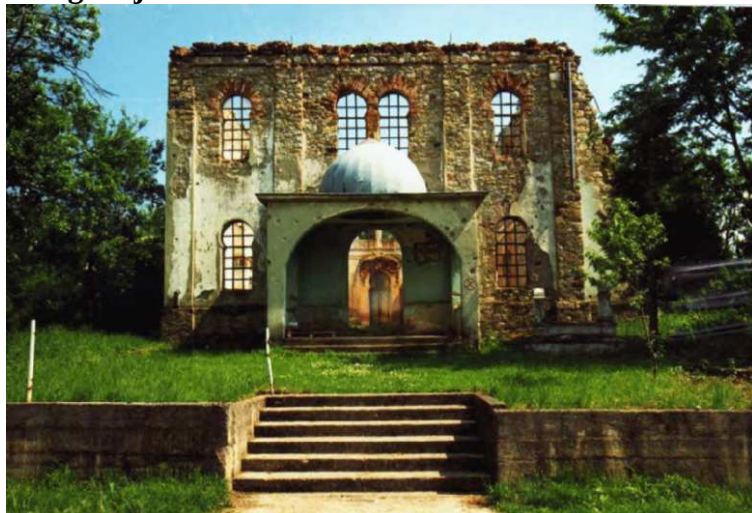
Mutnička džamija u Kozarcu stara je više od stotinu godina. Bila je bogato ukrašena i jedan je od najvažnijih spomenika islamske sakralne arhitekture na tom području. Džamija je spaljena, a minaret dignut u vazduh, u prvim mjesecima rata 1992. godine.

Izvor: Abaz ef. Muratćehajić, imam Mutničke džamije, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 76.

Fotografije:



11.18. Mutnička džamija u Kozarcu – fotografija 1

Fotografija (1999.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Ruševine džamije nakon prvog poslijeratnog čišćenja šuta i vegetacije; pogled iz pravca sjeverozapada; ostaci minareta mogu se vidjeti na desnoj strani.



11.18. Mutnička džamija u Kozarcu – fotografija 2

Fotografija (septembar 1998.): Thomas Keenan.

Snimak izbliza, prije čišćenja. Obratiti pažnju na vegetaciju izraslu u unutrašnjosti džamije i trijemu, na rupe od metaka na prednjoj fasadi i donji dio minareta na desnoj strani.

11. Prijedor 11.18. Kozarac. Mutnička džamija – 2



11.18. Mutnička džamija u Kozarcu

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Mutnička džamija prije rata, pogled sa zapadne strane, ulaz se vidi na lijevoj strani.



11.18. Mutnička džamija u Kozarcu

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6344

Poslijeratna obnova Mutničke džamije.

Opština: 11. Prijedor

11.19. Katolička crkva u Prijedoru

Katolička župna crkva sv. Josipa

Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u:	44°58'51.8" N 16°42'40.2" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (prije 1896.; novi zvonik 1970.)
Historijski period:	austro-ugarski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	katolička crkva
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Katolička župna crkva i samostojeći zvonik potpuno su uništeni, a građevinski materijal je uklonjen. Lokalitet na kojem se nalazila crkva je otvoreno polje, neravno i prekriveno travom. Pored crkve se nalazi zgrada župnog dvora, koja nije srušena.

Izvor informacija: autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz (rimokatoličkog) Biskupskog ordinarijata Banja Luka i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema navodima davaoca informacija, župna katolička crkva u Prijedoru dvaput je dizana u vazduh. Prvi put, ubrzo nakon ponoći, u ranim jutarnjim satima 1. septembra 1992., kad je uništena glavina najstarijeg dijela crkve. Jedini dio crkve koji je ostao stajati bio je luk iznad oltara. Gornji dio modernog zvonika ostao je da stoji, ali prilično nagnut.

Prilikom drugog miniranja, u avgustu 1995., uništeni su gornji dio zvonika i ostaci crkve. U eksploziji je oštećena i susjedna zgrada župnog ureda.

Katoličkog župnika u Prijedoru tokom rata, fra Tomislava Matanovića, policija je 24. avgusta 1995. zatvorila, navodno u vezi sa razaranjem crkve. Nakon kućnog pritvora, policija je 19. septembra 1995. odvela fra Matanovića i njegove stare roditelje, Josipa i Božanu Matanović, i poslije ih niko više nikad nije vidio. Šest godina kasnije, u septembru 2001., u jednom bunaru u Hambarinama, mjestu 15 km od Prijedora, nađena su tri leša koji su zatim identifikovani kao tijela fra Matanovića, njegove majke i oca.

Izvor: župnik rimokatoličke crkve u Prijedoru, fra Marijan Stojanović, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Roy Gutman, *A Witness to Genocide* (Macmillan, New York, 1993.), str. 53-53 [fotografija crkve nakon prve faze razaranja].

Banjolučka biskupija u riječi i slici od 1991. do 2006. Povodom 125. obljetnice utemeljenja Biskupije (Biskupski ordinarijat Banja Luka, Banja Luka, 2006.), str. 209-213 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

Ilija Živković (ur.), *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*. (Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, Banja Luka, Mostar, Sarajevo; Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1997.), str. 129 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

Fotografije:**11.19. Katolička crkva u Prijedoru – fotografija 1**

Fotografija (1992.): Boris Geillert/GAFF, objavljeno u *Gutman* (1993.).

Nepoznata žena skuplja drvo za ogrjev među ruševinama katoličke župne crkve u Prijedoru, poslije prve faze razaranja (septembar 1992.). Crkva je u eksploziji sva razrušena, ostao je da stoji samo luk iznad crkvenog oltara.

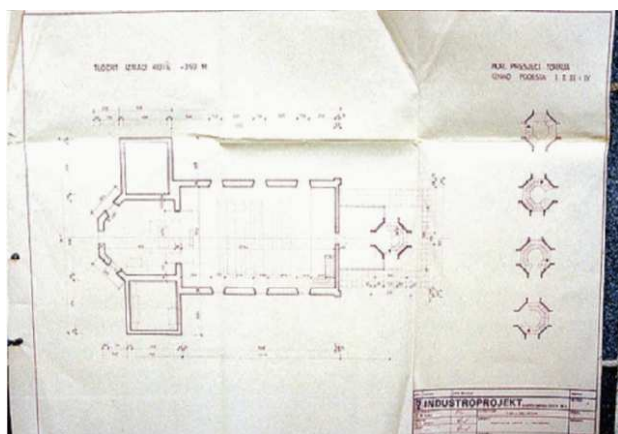
11. Prijedor 11.19. Katolička crkva u Prijedoru – 3



11.19. Katolička crkva Prijedoru – fotografija 2

Fotografija (1995.): Biskupski ordinarijat Banja Luka.

Ruševine crkve nakon što je drugi put dignuta u vazduh u avgustu 1995.: župni ured vidi se na lijevoj strani.



11.19. Katolička crkva Prijedoru – fotografija 3

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer

Arhitektonski tlocrt crkve iz 1970., kad je izgrađen novi zvonik koji je zamijenio stari zvonik oštećen u zemljotresu 1969. godine.

Crkveni oltar je na lijevoj strani, a novi zvonik ispred ulaza u crkvu (na desnoj strani tlocrta).

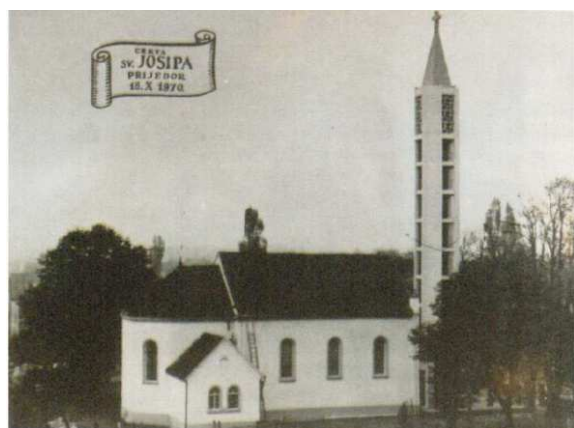
11. Prijedor 11.19. Katolička crkva u Prijedoru – 4



11.19. Katolička crkva Prijedoru – fotografija 4

Prijeratna fotografija (1990.): objavljeno u *Živković* (1997.).

Katolička župna crkva u Prijedoru uoči rata, župni ured vidi se na lijevoj strani.



11.19. Katolička crkva Prijedoru – fotografija 5

Prijeratna fotografija (1970.): objavljeno u *Biskupski ordinarijat Banja Luka* (2006.).

Katolička župna crkva u Prijedoru prije rata; bočna strana, apsida s oltarom vidi se na lijevoj strani.

Opština: 11. Prijedor

11.2. Starogradska džamija u Prijedoru

Sultan-Ahmedova džamija

Stara gradska džamija

Džamija u Starom Gradu

Naselje / četvrt:	Stari Grad
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u:	44°58'32.4" N 16°42'05.6" E
Vrijeme izgradnje:	18. vijek (obnovljeno 1747.)
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija u Starom Gradu potpuno je uništena, ruševine su srušene sa zemljom, a sav građevinski materijal uklonjen je s lokaliteta. Mjesto gdje se nalazila džamija zaravnjeno je teškom mehanizacijom i zaraslo je u travu. Takođe, svi stari nišani iz osmanlijskog perioda pored džamije, osim jednog, su iskopani.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Džamija u Starom Gradu bila je najstarija džamija u Prijedoru, izgrađena prije više od 250 godina. Imala je tradicionalni drveni minaret i bila okružena starim grobljem. Prema informacijama preuzetim iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Starom Gradu srušena je u junu 1992. godine. Prvo je zapaljena, a zatim su zidovi srušeni i srušeni sa zemljom, zajedno s grobljem.

Izvor: glavni imam Prijedora, Ahmet ef. Rahmanović, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Medžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 126 [prijeratna fotografija džamije izvana, plan], 180 [snimak minareta izbliza].

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 74.

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. III: Bosanska Krajina, zapadna Bosna i Hercegovina* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1982.), str. 36-39.

Fotografije:



11. 2. Starogradska džamija u Prijedoru – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Obrisi temelja srušene džamije još su vidljivi u travi. Stari nišan na lijevoj strani jedini je koji je sačuvan na tom lokalitetu; *up.* fotografiju 3 dolje.

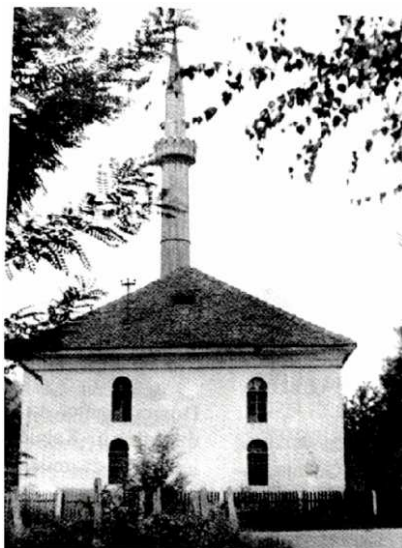


11.2. Starogradska džamija u Prijedoru – fotografija 2

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6367.

Iskopani stari nišani sa groblja džamije, nabacani na gomilu na rubu terena gdje se nalazila džamija.

11. Prijedor 11.2. Starogradska džamija – 3



11.2. Starogradska džamija u Prijedoru – fotografija 3

Prijeratna fotografija: objavljeno u *Bećirbegović* (1990.).

Starogradska džamija prije rata, pogled iz pravca jugoistoka. Obratiti pažnju na veliki, stari nišan ispred džamije na desnoj strani; *up.* nišan na fotografiji 1 (gore).

Opština: 11. Prijedor

11.20. Katolička filijalna crkva sv. Petra i Pavla

Mjesto:	Briševo
Koordinate po GPS-u:	44°53'22.1" N 16°37'06.2" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1939., obnovljeno 1989.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	katolička crkva
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	teško oštećen
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Crkva u Briševu potpuno je spaljena, krov od crijepa se urušio, unutrašnjost crkve je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Tragovi čađi još uvijek su vidljivi na unutrašnjim i vanjskim zidovima; na zidovima i prozorima vide se tragovi pogodaka projektila. Nema vrha crkvenog zvonika.

Nagorjeli crijep i šut na podu crkve, koji se vide na fotografijama snimljenim odmah po završetku rata, raščišćeni su prije autorovog obilaska lokaliteta (juli 2002.).

Izbljedjeli natpisi na srpskom vidljivi su na unutrašnjim zidovima crkve. Između ostalog, na jednom unutrašnjem zidu pored ulaza u crkvu urezani su srpski simboli u obliku krsta, a velikom slovima, na ćirilici, ispisano je Šešeljevo ime.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), informacije i fotografije iz Rimokatoličkog biskupskog ordinarijata Banja Luka i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Informacije je dao župnik rimokatoličke crkve u obližnjem selu Stara Rijeka, matične župe briševačke filijalne crkve. Župnik je izjavio da je crkva u Briševu zapaljena prilikom napada na selo 24. jula 1992. Tada je ukradeno i crkveno zvono. Župnik je rekao da su, pored crkve, u Briševu spaljene i sve kuće i da je ubijeno oko 70 stanovnika Briševa, Hrvata katolika. Deset godina nakon toga, u Briševo se nije vratila niti jedna porodica.

Izvor: župnik iz Stare Rijeke, fra Iljo Arlović, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Banjolučka biskupija u riječi i slici od 1991. do 2006. Povodom 125. obljetnice utemeljenja Biskupije, (Biskupski ordinarijat Banja Luka, Banja Luka, 2006.), str. 237-239 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

Ilija Živković (ur.), *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*. (Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, Banja Luka, Mostar, Sarajevo; Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1997.), str. 126 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

11. Prijedor 11.20. Katolička crkva u Briševu – 2

Fotografije:



11.20. Katolička crkva u Briševu – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Unutrašnjost spaljene crkve, gledano u pravcu oltara.



11.20. Katolička crkva u Briševu – fotografija 2

Fotografija: objavljeno u Živković (1997.).

Unutrašnjost crkve po završetku rata, prekrivena nagorjelim crijepom.

11. Prijedor 11.20. Katolička crkva u Briševu – 3



11.20. Katolička crkva u Briševu – fotografija 3

Poslijeratna fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Pogled na Briševu i spaljenu mjesnu crkvu okruženu poljima i šumom.



11.20. Katolička crkva u Briševu – fotografija 4

Prijeratna fotografija: objavljeno u Živković (1997.).

Župna crkva u Briševu i seoske kuće okružene pomno obrađenim poljima.



11.20. Katolička crkva u Briševu – fotografija 5

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Srpski natpisi na ćirilici: na unutrašnjem zidu crkve ispisano je "Šešelj".

Opština: 11. Prijedor**11.3. Džamija u Čarakovu**

Džamija u džematu Čarakovo

Naselje / četvrt:	Čarakovo
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u:	44°56'18.1" N 16°40'33.1" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1959.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen

Opis oštećenja: Džamija u Čarakovu je gotovo potpuno uništena i na lokalitetu su ostali samo baza masivnog minareta i temelji džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama dobijenim iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Čarakovu je spaljena, a minaret je dignut u vazduh 23. jula 1992. Istoga dana, 18 muslimanskih stanovnika sela ubijeno je ispred džamije, između ostalog imam džamije Sulejman ef. Dizdarević, kog su umotali u molitveni tepih i spalili.

Na kraju rata bio je još uvijek očuvan dio ruševina zidova spaljene džamije u Čarakovu. Ostaci zidova bili su nestabilni i seljani koji su se vratili srušili su ih 1998. kako djeca koja su se igrala u ruševinama ne bi stradala od pada cigle.

Sedam godina nakon rata, džamija još nije obnovljena zbog nedostatka sredstava.

Izvor: glavni imam Prijedora, Ahmet ef. Rahmanović, s kojim je András Riedlmayer obavio razgovor.

Fotografije:



11.3. Džamija u Čarakovu – fotografija 1

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6336.

Ostatak srušenog minareta i temelji džamije srušene sa zemljom: pogled iz pravca jugozapada.



11.3. Džamija u Čarakovu – fotografija 2

Temelji srušene džamije i ostatak minareta, pogled iz pravca sjeveroistoka.

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6335.



11.3. Džamija u Čarakovu – fotografija 3

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Džamija u Čarakovu prije rata, pogled iz pravca sjever-sjeverozapad.

Opština: 11. Prijedor**11. 4. Stara džamija u Hambarinama**

Stara džamija u džematu Hambarine

Naselje / četvrt:	Hambarine
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u	44°56'18.1" N 16°40'33.1" E
Vrijeme izgradnje:	18. vijek (obnovljeno 1936.)
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Stara džamija u Hambarinama spaljena je ruševina, bez krova i minareta, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Pougljenisano drvo i tragovi čađi vidljivi na zidovima ukazuju na razaranje vatrom. Vanjski zid ostao je očuvan do nivoa krova. Na malterisanim zidovima ulaznog trijema džamije kod vrata i prozora, izrešetanim rupama od metaka, vide se tragovi vatre.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, Stara džamija u Hambarinama, stara kamena džamija s tradicionalnim drvenim minaretom sagrađena u vrijeme osmanlijske vladavine, spaljena je 22. odnosno 23. maja 1992. godine.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 75.

11. Prijedor 11.4. Stara džamija u Hambarinama – 2

Fotografije:



11. Stara džamija u Hambarinama – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Unutrašnjost izgorjele džamije, pogled prema mihrabu (molitvenoj niši).



11. 4. Stara džamija u Hambarinama – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Izgorjela džamija, eksterijer, pogled iz pravca sjevera: ulaz na desnoj strani.

11. Prijedor 11.4. Stara džamija u Hambarinama – 3



11. 4. Stara džamija u Hambarinama – fotografija 3

Prijeratna fotografija (1989.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Sahrana kod Stare džamije, na lijevoj strani. Vide se crveni krov od crijepa i drveni minaret.

Opština: 11. Prijedor**11.5. Čaršijska džamija u Prijedoru**

Gradska džamija

Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u:	44°58'40.0" N 16°42'21.1" E
Vrijeme izgradnje:	18. vijek (1760; obnovljeno 1904)
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Čaršijska džamija je potpuno uništena, lokalitet sravnjen sa zemljom, a sav građevinski materijal uklonjen. Prazan teren na kojem se nalazila srušena džamija koristi se za trgovačke tezge i kao odlagalište otpada.

Zgrade koje okružuju lokalitet nisu oštećene. Zidovi koji gledaju na prazan teren na kojem se nalazila džamija išarani su slojevima srpskih natpisa u kojima se veliča ratnik Željko Ražnatović Arkan.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, Čaršijska džamija na glavnoj ulici u Prijedoru srušena je 30. maja 1992. godine. Džamija je opljačkana i zapaljena, pri čemu su izgorjeli krov i drveni minaret džamije. Teška mehanizacija gradske službe za održavanje puteva zatim je sravnila sa zemljom ostatke zidova džamije. Šut nastao rušenjem džamije odvezen je iz grada i odložen na opštinskoj deponiji.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 127-29 [tlocrt, prijeratna fotografija eksterijera, fotografije interijera s mihrabom i ukrašenim drvenim plafonom].

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 75.

11. Prijedor 11.5. Čaršijska džamija u Prijedoru – 2

Ferid Softić, *Pregled starog i novog u Bosni i Hercegovini* (Narodna prosvjeta, Sarajevo, 1959.), str. 14, 18 [prijeratne snimke eksterijera].

Fotografije:



11. 5. Čaršijska džamija u Prijedoru - fotografija 1

Fotografija (1997.): Savjet Evrope – Odsjek za kulturnu baštinu.

Mjesto na kojem je bila Čaršijska džamija. Obratiti pažnju na moderne zgrade sagrađene odmah uz lokalitet džamije, koje se vide i na prijeratnoj slici džamije (fotografija 3).



11. 5. Čaršijska džamija u Prijedoru - fotografija 2

Fotografija (septembar 1998.): Thomas Keenan.

Mjesto na kojem je bila sa zemljom srušena Čaršijska džamija, koje se koristi za trgovačke tezge.

11. Prijedor 11.5. Čaršijska džamija u Prijedoru – 3



11. 5. Čaršijska džamija u Prijedoru - fotografija 3

Prijeratna fotografija: objavljeno u *Bećirbegović* (1990.).

Čaršijska džamija uoči rata (obratiti pažnju na modernu zgradu na lijevoj strani; *up.* fotografiju 2).



11. 5. Čaršijska džamija u Prijedoru - fotografija 4

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Srpski natpisi u kojima se veliča Arkan, na zidu zgrade uz prazno zemljište na kojem je nekad bila Čaršijska džamija.

Opština: 11. Prijedor**11.6. Zagadska džamija, Prijedor**

Džamija u Zagradu

Naselje / četvrt:	Zagrad
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u	44°58'41.0" N 16°42'05.6" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (19. vijek, obnovljeno 1970.).
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	prigradsko naselje
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Zagadska džamija je srušena do temelja, ruševine su srušene sa zemljom, a građevinski materijal uklonjen. U vrijeme autorovog obilaska lokaliteta (2002.) ondje se još vidjela samo humka zemlje zarasla u vegetaciju. Lokalitet srušene džamije koristi se kao odlagalište otpada.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2012.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, stara Zagadska džamija spaljena je 30. maja 1992. i ruševine su dignute u vazduh. Šut od srušene džamije i stari muslimanski nišani na groblju uz džamiju srušeni su sa zemljom buldožerom i uklonjeni sa lokaliteta u junu 1992. godine.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 74-75.

11. Prijedor 11.6. Zagadska džamija u Prijedoru – 2

Fotografije:



11.6 Zagadska džamija u Prijedoru, fotografija 1

Prijeratna fotografija (mart 1992.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.
Fotografija je kadar iz video-snimke džamije snimljene uoči rata.



11.6 Zagadska džamija u Prijedoru - fotografija 2

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6368.
Otpad odložen na lokalitetu srušene Zagadske džamije.

11. Prijedor 11.6. Zagadska džamija u Prijedoru – 3



11. Zagadska džamija u Prijedoru – fotografija 3

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Prazan lokalitet srušene Zagadske džamije, zarastao u vegetaciju.

Opština: 11. Prijedor**11.7. Džamija u Bišćanima**

Džamija u džematu Bišćani

Naselje / četvrt:	Bišćani
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u	44°58'41.0" N 16°42'05.6" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (prije 1896.).
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Džamija u Bišćanima je do temelja izgorjela, ostala je bez krova i minareta, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu, spoljni zidovi očuvani su do nivoa krova. Staro muslimansko groblje ispred džamije je vandalizovano, nišani su ostali bez glava.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, stara džamija u Bišćanima srušena je 22. jula 1992. godine. Najprije su džamiju pokušali zapaliti zoljom (ručnim raketnim bacačem). Kad to nije uspjelo, pozvali su vatrogasce koji su došli su s vatrogasnim kamionom i spalili džamiju.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 75.

11. Prijedor 11.7. Džamija u Bišćanima – 2

Fotografije:



11.7. Džamija u Bišćanima – fotografija 1

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-6304.

Izgorjela unutrašnjost džamije, pogled prema mihrabu (molitvenoj niši).



11.7. Džamija u Bišćanima – fotografija 2

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Vanjski izgled izgorjele džamije, polomljeni nišani na groblju.

Opština: 11. Prijedor

11.8. Džamija u Gornjoj Puharskoj

Naselje / četvrt:	Gornja Puharska
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u	44°59'39" N 16°43'40" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1969.).
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama koje su snimljene neposredno nakon rata, džamija u Gornjoj Puharskoj je ruševina, krov joj je urušen, a unutrašnjost potpuno uništena. Zidani minaret džamije, srušen eksplozijom, pao je u unutrašnjost džamije, pri čemu je razbio prednju fasadu s ulazom i potpuno srušio taj zid. Dva zida srušila su se samo djelimično. Još uvijek stoji samo jedan od četiri spoljna zida džamije.

Ruševina je bila nestabilna tako da su ostaci džamije srušeni 2001. u sklopu priprema za izgradnju nove džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), na osnovi informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

62. Sredinom jula [1992.], [...] [s]tanovništvo Gornje Puharske, uslijed višekratnih pretresa koji su ponekad završavali likvidacijama po kratkom postupku, bilo je primorano da ode. **Rušenje džamije** izazvalo je paniku među stanovništvom koje je pobjeglo iz svojih domova i potražilo zaklon u drugim objektima čekajući da bude organizovan odlazak, za razliku od sudbine drugih sela u kojima su neke kuće bile srušene.

Izvor: Finalni izvještaj Komisije eksperata, osnovane shodno Rezoluciji 780 (1992.) Savjeta bezbjednosti, Dodatak VIII.A.III.62, par. 62.

11. Prijedor 11.8. Džamija u Gornjoj Puharskoj – 2

Fotografije:



11. 8. Džamija u Gornjoj Puharskoj – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Ruševine džamije u Gornjoj Puharskoj na kraju rata: srušena fasada s ulazom. Na desnoj strani se vidi baza srušenog minareta.



11.8. Džamija u Gornjoj Puharskoj - fotografija 2

Fotografija (2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-0371.

Raščišćavanje ruševina džamije u sklopu poslijeratne obnove.

Opština: 11. Prijedor

11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj

Naselje / četvrt:	Donja Puharska
Mjesto:	Prijedor
Koordinate po GPS-u	44°59'04.4" N 16°42'55.4" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1977.).
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija u Donjoj Puharskoj do temelja je srušena u eksploziji. Na fotografijama snimljenim u septembru 1992., vidi se srušeni minaret džamije, specifičan po tome što je bio obložen dekorativnom opekom, koji leži na gomili ruševina džamije, odmah do imamove kuće. Dio krova imamove kuće je smrskan. Na tlu ispred imamove kuće vidi se i stožasti metalni krov minareta.

U vrijeme kad je autor izvršio obilazak lokaliteta (2002.), građevinski materijal je bio uklonjen i na lokalitetu su se vidjeli samo goli temelji džamije i, pored njih, ruševina imamove kuće bez krova.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2012.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prije rata, džamija u Donjoj Puharskoj bila je jedina džamija na području opštine Prijedor koja je imala kupolu. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Prijedor, džamija u Donjoj Puharskoj, dignuta je u vazduh krajem avgusta 1992. godine. Srušeni minaret je pao na obližnju imamovu kuću, pri čemu su poginuli imamov sin Zikret Kusuran i njegova žena.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, glavni imam Prijedora (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografije:



11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj - fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Lokalitet džamije u Donjoj Puharskoj: očuvani su samo temelji.



11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj – fotografija 2.

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Lijevo: lokalitet džamije. Desno: ruševina imamove kuće koja je ostala bez krova.

11. Prijedor 11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj – 3

**11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj – fotografija 3**

Fotografija (septembar 1992.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Džamija u Donjoj Puharskoj kratko vrijeme nakon razaranja. Gomila šuta na lijevoj strani. Trup srušenog minareta leži na gomili šuta, između stabla i imamove kuće (desno, kuća s djelimično uništenim krovom). Okrugla baza stožastog metalnog krova minareta na tlu ispred kuće, lijevo od muškarca na biciklu.

**11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj – fotografija 4**

Fotografija (septembar 1992.): Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Gomila šuta od džamije i trup srušenog minareta s oplatom od dekorativne opeke, na lijevoj strani. Stožasti krov minareta na zemlji ispred imamove kuće, na desnoj strani.

11. Prijedor 11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj – 4



11.9. Džamija u Donjoj Puharskoj - fotografija 5

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Prijedor.

Džamija u Donjoj Puharskoj prije rata, pogled iz pravca sjever-sjeveroistok.

Opština: 12. Rogatica**12.1. Džamija Arnaudija u Rogatici**

Arnautovića džamija

Husein-begova džamija

Mjesto:	Rogatica
Koordinate po GPS-u	43°47'55.0" N 19°0'7.29" E
Vrijeme izgradnje:	16. vijek (1558., obnovljeno 1938.).
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Džamija Arnaudija potpuno je srušena, ruševine su srušene sa zemljom, a sav građevinski materijal uklonjen. U vrijeme autorovog obilaska, lokalitet je bio prazan, samo zemljište zaraslo u vegetaciju.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema podacima u evidenciji Medžlisa Islamske zajednice Rogatica, Džamija Arnaudija u Rogatici je spaljena i njene ruševine su srušene sa zemljom u junu 1992. godine.

Izvor: Amel ef. Kozlić, Medžlis Islamske zajednice Rogatica (juli 2012.).

Bibliografija:

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. Cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 103-104.

M. Branković, *Rogatica* (Svjetlost, Sarajevo, 1966.), str. 55-56, ilustracije na str. 166 [fotografija na dvostrukoj preklopljenoj stranici]: pogled na Rogaticu iz ptičje perspektive, snimljeno 60.-ih godina, na kojoj se vidi i džamija Arnaudija.

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II.: Istočna i centralna Bosna* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 100.

12. Rogatica 12.1. Džamija Arnaudija u Rogatici – 2

Fotografije:



12.1. Džamija Arnaudija u Rogatici - fotografija 1

Fotografija (oktobar 2005.): Kemal Zukić, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.
Prazan lokalitet na kojem se nalazila sa zemljom srujena džamija Arnaudija u Rogatici.



12.1. Džamija Arnaudija u Rogatici – fotografije 2 i 3

Fotografije: prijeratne razglednice iz autorove zbirke.
Izgled džamije Arnaudija u Rogatici prije rata.

Opština: 12. Rogatica**12.2. Čaršijska džamija u Rogatici**

Sudžaudinova džamija

Mjesto:	Rogatica
Koordinate po GPS-u	43°47'55.76" N 19°0'7.09" E
Vrijeme izgradnje:	16. vijek (1576., obnovljeno 1933.).
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Džamija je potpuno srušena, ruševine su srušene sa zemljom, sav građevinski materijal uklonjen. U trenutku autorovog obilaska, lokalitet džamije je još uvijek bio prazan, samo zemljište zaraslo u vegetaciju.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Rogatica, Čaršijska džamija je spaljena, a njene ruševine srušene sa zemljom 20. juna 1992. godine. Sav građevinski materijal je odnesen, a lokalitet srušene džamije ostao je prazan cijelo vrijeme rata i više godina poslije njega.

Čaršijska džamija ponovno je izgrađena petnaest godina kasnije, a ponovno je otvorena za vjersku službu 2007. To je bila prva džamija u Rogatici obnovljena poslije rata.

Izvor: Amel ef. Kozlić, Medžlis Islamske zajednice Rogatica (juli 2012.).

Bibliografija:

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III.*, Cild 3. kitap: Yugoslavya. (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 104-105.

M. Branković, Rogatica (Svjetlost, Sarajevo, 1966.), str. 55-56; ilustracije: str. 166 [fotografija na dvostrukoj preklopljenoj stranici], pogled na Rogaticu iz ptičje perspektive, snimljeno 60.-ih godina, vidi se i Čaršijska džamija.

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine II.*, Istočna i centralna Bosna (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 99.

Fotografije:



12. 2. Čaršijska džamija u Rogatici – fotografija 1

Fotografija (oktobar 2005.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Prazan lokalitet sa zemljom sravnjene Čaršijske džamije u Rogatici.



12. 2. Čaršijska džamija u Rogatici - fotografija 2

Fotografija (2007): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Čaršijska džamija u Rogatici, ponovno izgrađena na istom tom terenu 2007. godine. Obratiti pažnju na modernu zgradu iza džamije, koja se vidi i na fotografiji lokacije džamije iz 2005. godine.

12. Rogatica 12.2. Čaršijska džamija u Rogatici – 3



12.2. Čaršijska džamija u Rogatici – fotografija 3

Prijeratna fotografija: detalj pogleda na Rogaticu iz ptičje perspektive, objavljeno u *Branković* (1966.).

Čaršijska džamija u centru Rogatice (fotografija je snimljena prije nego što je odmah pored džamije izgrađena moderna zgrada koja još uvijek postoji).

Opština: 12. Rogatica**12.3. Džamija u Vragolovima**

Mjesto:	Vragolovi
Koordinate po GPS-u	43°48'19" N 19°55'56" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1930.; obnovljeno 1959.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Džamija u Vragolovima je uništena vatrom, a, prema informacijama dobijenim iz Medžlisa Islamske zajednice Rogatica, minaret je dignut u vazduh,

Na fotografijama džamije u Vragolovima snimljenim poslije rata, za vrijeme obnove džamije (2007.), a prije izgradnje novog minareta, vide se razmjeri oštećenja baze izvornog zidanog minareta, uzrokovanog eksplozijom.

/Izvor informacija:/ András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovi informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine Rogatica i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Rogatica, džamija u Vragolovima srušena je 1992. godine. Više od 15 godina nakon rušenja, džamiju su obnovili mještani koji su se vratili u selo. Obnovljena džamija u Vragolovima ponovno je otvorena za bogoslužje 1. avgusta 2009. godine.

Izvor: Amel ef. Kozlić, Medžlis Islamske zajednice Rogatica (juli 2012.).

Fotografije:



12. Džamija u Vragolovima – fotografija 1

Fotografija (2007.): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH. Džamija u Vragolovima tokom obnove poslije rata. Na desnoj strani se vidi ostatak baze minareta dignutog u vazduh.



12.3. Džamija u Vragolovima - fotografija 2

Fotografija (2011.): Medžlis Islamske zajednice Rogatica. Džamija u Vragolovima nakon obnove poslije rata, s novim minaretom.

Opština: 12. Rogatica**12.4. Džamija u Kramer-Selu**

Džamija u Kramer-Selu

Mjesto:	Kramer-Selo
Koordinate po GPS-u	43°50'9" N 18°54'4" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1922.; obnovljeno 1978.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Prema informacijama i fotografijama dobijenim od Centra za islamsku arhitekturu i Medžlisa Islamske zajednice Rogatica, Džamija u Kramer-Selu (4 kilometra udaljenom od Vragolova) spaljena je, a minaret dignut u vazduh 1992. godine.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2012.), na osnovi informacija i fotografija Centra za islamsku arhitekturu i Medžlisa Islamske zajednice Rogatica i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Rogatica, džamija u Kramer-Selu bila je spaljena u ljetu 1992., a minaret je dignut u vazduh. Turbe (grobница – kapela) u Kramer-Selu također je uništeno.

Trinaest godina po završetku rata, džamiju u Kramer-Selu ponovno su od temelja izgradili povratnici u selo, a nova džamija je otvorena za bogoslužje 9. avgusta 2008. godine.

Izvor: Amel ef. Kozlić, Medžlis Islamske zajednice Rogatica (juli 2012.).

Fotografija:**12.4: Džamija u Kramer-Selu – fotografija 1**

Fotografija (2008.): Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice BiH. Džamija u Kramer-Selu, nakon poslijeratne obnove, pogled iz pravca jug-jugozapad.

Opština: 12. Rogatica
12.5. Džamija u Rakitnici
 Džamija u Rakitnici

Mjesto:	Rakitnica
Koordinate po GPS-u	43°52'41" N 18°56'1" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (1861.; obnovljeno 1958.);
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na poslijeratnim fotografijama džamije vidi se da je minaret džamije u Rakitnici ostao bez vrha, ali da još uvijek stoji, dok su spoljni zidovi džamije očuvani samo u fragmentima.

Ostaci zidova džamije navodno su uklonjeni 2008. kako posjetioци ne bi nastradali uslijed otpadanja građevinskog materijala. Temelji džamije i krnji minaret ostavljeni su kakvi su bili.

Izvor informacija: András Riedlmayer (april 2009.), na osnovu informacija i fotografija Medžlisa Islamske zajednice Rogatica i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Rogatica, džamija u Rakitnici spaljena je, a njene su ruševine dignute u vazduh u avgustu 1992. godine.

Godine 2008. ruševni zidovi džamije su uklonjeni kako kamenje koje je iz njih ispadalo ne bi povrijedilo posjetioce. Džamija još uvijek nije obnovljena. Lokalitet koriste bivši stanovnici Rakitnice, koji se jednom godišnje okupljaju na mjestu srušene džamije i održavaju molitvu za svoje sumještane Muslimane koji su poginuli ili su nestali u ratu.

Izvor: Medžlis Islamske zajednice Rogatica (april 2009.).

Fotografije:



12.5. Džamija u Rakitnici - fotografija 1

Fotografija (2008.). Medžlis Islamske zajednice Rogatica.
Temelji džamije u Rakitnici, s krnjim minaretom pored njih.



12.5. Džamija u Rakitnici – fotografija 2

Fotografija (2007.): Medžlis Islamske zajednice Rogatica.
Džamija u Rakitnici, ostaci spoljnih zidova prije uklanjanja, s minaretom na lijevoj strani.



12.5. Džamija u Rakitnici – fotografija 3

Fotografija (2007.): Medžlis Islamske zajednice Rogatica.
Džamija u Rakitnici, krupni plan krnjeg minareta.

Opština: 13. Sanski Most**13.1. Gradska džamija u Sanskom Mostu**

Hamza-begova džamija

Mjesto:	Sanski Most
Koordinate po GPS-u	44°45'50.6" N 18°39'52.2" E
Vrijeme izgradnje:	16. / 20. vijek (obnovljeno 1984.)
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen obnova u toku
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Fotografija snimljena u oktobru 1992. pokazuje da su unutrašnjost džamije i cijela prednja fasada džamije uništene u eksploziji, s velikom rupom probijenom u zapadnom zidu, dok je od minareta ostala samo gomila šuta.

Tim Evropskog savjeta, koji je u julu 1997. obišao lokalitet, utvrdio je da je sav građevinski materijal od ruševine uklonjen i prazan teren srušene džamije opisao kao "pustaru".

Džamija je ponovno izgrađena nakon rata, na tom istom mjestu, 1999.-2000. godine.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, 27. maja 1992., oko 16:00 sati, u Gradsku džamiju je postavljen eksploziv. Prvo je dignut u vazduh visoki novi minaret, a zatim je srušena i sama džamija. Ruševine srušene džamije ostavljene su kako su bile cijelog tog ljeta. Krajem 1992. teren je zaravnat buldožerima, a šut od džamije odvezen je van grada na opštinsku deponiju. Sahiba Kamić, stanovnica Sanskog Mosta, gledala je sa svog prozora kako džamiju dižu u vazduh u maju 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), sa kojim je Andrés Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

[Anon.], "Hamza-begova džamija u Sanskom Mostu", *Islamska misao*, br. 66 (juni 1984.), str. 23 [fotografije Hamza-begove džamije prije i nakon obnove].

[Anon.], "Nova džamija u Sanskom Mostu", *Islamska misao*, br. 73 (januar 1985.), ilustracija na koricama [Hamza-begova džamija, izgled izvana, nakon obnove 1984., u koju su ugrađeni dijelovi stare džamije, tj. osmanlijski kameni ulazni trijem, izvorni mermerni mihrab (molitvena niša) i minber (propovjedaonica)].

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 72.

Fotografije:



13.1. Gradska džamija u Sanskom Mostu - fotografija 1

Fotografija (oktobar 1992.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Gradska džamija, stanje u oktobru 1992., pogled iz pravca zapada. Na desnoj strani vidi se gomila šuta od minareta, a na lijevoj ulazni trijem (fotografiju je snimio Senad Ramić, oktobra 1992.).



13.1. Gradska džamija u Sanskom Mostu – fotografija 2

Poslijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Prazan lokalitet srušene džamije, stanje poslije rata. Obratiti pažnju na niske zgrade u pozadini, iza lokaliteta džamije, koje se vide i na fotografijama 1 i 3.

13. Sanski Most 13.1. Gradska džamija – 3



13.1. Gradska džamija u Sanskom Mostu – fotografija 3

Fotografija (1997.): Savjet Evrope - Odsjek za kulturnu baštinu.

Prazno zemljište na kojem se nalazila Gradska džamije u Sanskom Mostu.



13.1. Gradska džamija u Sanskom Mostu – fotografija 4

Fotografija (1999.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Gradska džamija u Sanskom Mostu poslije rata, u vrijeme radova na obnovi.

Opština: 13. Sanski Most**13.10. Džamija u Dževaru**

Džamija u naselju Dževar

Džamija u Novom naselju

Mjesto:	Novo naselje - Dževar
Koordinate po GPS-u	44°48'37" N 16°36'59" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim neposredno nakon rata vidi se da je džamija u Dževaru oštećena uslijed više pogodaka projektila. Vidi se oštećenje od eksplozije i tragovi čadi na vanjskim zidovima, posebno oko prozora, krova i minareta. Krova i minareta više nema, a unutrašnjost je izgorjela.

Poslije završetka rata džamija je obnovljena. Sagrađeni su novi minaret i novi krov, a vidljivi su i popravci oštećenja od projektila na vanjskim zidovima.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa i Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Novom Naselju - Dževar granatirana je i izgorjela je 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografije:



13.10. Džamija u Dževaru – fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Dževaru poslije rata, pogled s juga. Obratiti pažnju na oštećenja nastala od udara projektila.



13.10. Džamija u Dževaru - fotografija 2

Fotografija: Tužilaštvo MKSJ-a, 0050-5022

Džamija u Dževaru poslije rata, pogled sa sjevera.

13. Sanski Most 13.10. Džamija u Dževaru – 3



13.10. Džamija u Dževaru - fotografija 3

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Džamija s novim krovom i novim minaretom, popravcima na zidovima, pogled iz pravca sjeveroistoka.

Opština: 13. Sanski Most

13. 11. Džamija u Husimovcima

Mjesto:	Husimovci
Koordinate po GPS-u	44°46'56.0" N 16°36'32.5" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1969.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim odmah nakon rata vidi se da je džamija u Dževaru teško oštećena, da je minaret srušen, unutrašnjost izgorjela, te da je u sjeveroistočnom spoljnom zidu, pri tlu, eksplozijom probijena velika rupa

Fasada džamije je izrešetana rupama od metaka. U donjem desnom kvadrantu sjeveroistočnog zida džamije vide se srpski natpisi ispisani velikim ćiriličnim slovima: "BOG I SRBI", MATIĆ i srpski simboli sa krstom.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa i Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Minaret džamije u Husimovcima je raznijet eksplozijom, a džamija je opljačkana i zapaljena 1992. godine. Nakon završetka rata, u septembru 1996., džamija u Husimovcima je obnovljena. To je prva poslije rata obnovljena džamija u opštini Sanski Most.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografije:



13.11. Džamija u Husimovcima – fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Husimovcima na kraju rata; pogled iz pravca sjeveroistoka; ulaz s desne strane.



13.11. Džamija Husimovci – fotografija 2

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Džamija poslije rata, u vrijeme radova na obnovi, pogled iz pravca jugozapada. Obratiti pažnju na novu kupolu i minaret.

Opština: 13. Sanski Most**13. 12. Donji Kamengrad, Nova džamija**

Nova džamija u Donjem Kamengradu

Mjesto:	Donji Kamengrad
Koordinate po GPS-u	44°47'23.0" N 16°34'10.1" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1958.; obnovljena 1990.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen

Opis oštećenja: Fotografije snimljene odmah nakon rata pokazuju da je džamija u Donjem Kamengradu gotovo potpuno uništena. Odmah do džamije na tlu leže komadi srušenog minareta.

Zgrada džamije se srušila, krov i svi spoljni zidovi osim jednog su smrskani jer su kupola i betonska krovna konstrukcija koja ju je nosila pale u pravcu zida mihraba (jugoistočna strana zgrade).

Zid mihraba je uništen, kao i bočni zidovi džamije. Jedini zid koji je ostao da stoji, prednja fasada s ulazom, ima ozbiljne pukotine. Kupole na krovnoj ploči od armiranog betona džamije su jedini veći strukturalni elementi očuvani nakon eksplozije.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Nova džamija u Donjem Kamengradu, sagrađena nedugo prije rata, srušena je eksplozivom stavljenim na nosive stupove džamije, tako da se cijela zgrada džamije srušila ustranu, prema mihrabu. Džamija je razorena bez ikakve mogućnosti da se popravi.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), s kojim je Andrés Riedlmayer razgovarao.

Fotografija:



13.12. Donji Kamengrad, Nova džamija – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Nova džamija u Donjem Kamengradu nakon završetka rata, pogled iz pravca istoka, ostaci srušenog minareta vide se s lijeve strane, zid mihraba (jugoistok) na desnoj strani.

Opština: 13. Sanski Most**13. 13. Džamija u Skucanom Vakufu**

Džamija u džematu Skucani Vakuf - Desna obala

Naselje / četvrt:	Desna obala
Mjesto:	Skucani Vakuf
Koordinate po GPS-u	44°47'02" N 16°27'36" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1918., obnovljeno 1967.)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Fotografije snimljene po završetku rata pokazuju minaret džamije uništen u eksploziji. Ostao je tek razbijeni komad baze i nekoliko fragmenata trupa srušenog minareta. Džamija je ostala bez krova, vanjski zidovi su oštećeni, ostali su stajati, do nivoa krova, samo dijelovi nekih od njih, a iz unutrašnjosti strše urušene krovne grede.

Na jednoj od fotografija džamije snimljenoj nakon završetka rata, vidi se kako na tlu, među ruševinama, odmah do džamije, leži veliki komad srušenog minareta i njegov bakreni krov.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Skucanom Vakufu i njen minaret srušeni su 1992. godine.

Po završetku rata, džamija je ponovno izgrađena od strane mještana koji su se vratili i zatim ponovno otvorena za bogoslužje 2000. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografije:



13. 13. Džamija u Skucanom Vakufu – fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Skucanom Vakufu na kraju rata: u prednjem planu se vidi minaret koji je bio dignut u vazduh.



13.13. Džamija u Skucanom Vakufu – fotografija 2

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Skucanom Vakufu na kraju rata, krov srušenog minareta na tlu pored džamije.

Opština: 13. Sanski Most

13. 14. Džamija u Lukavicama

Džamija u džematu Lukavica

Mjesto:	Lukavice
Koordinate po GPS-u	44°49'15" N 16°28'44" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1918., obnovljena 1988.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Fotografije snimljene po završetku rata pokazuju da je džamija u Lukavicama teško oštećena. Krov džamije i minaret su srušeni, a na vanjskim zidovima vide se tragovi čađi. Džamija je gorjela.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Lukavicama srušena je 1992. godine.

Po završetku rata, 1998. - 2003. godine, mještani koji su se vratili u selo obnovili su džamiju u Lukavicama.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Fotografije:



13. 14. Džamija u Lukavici – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis islamske zajednice Sanski Most. Džamija u Lukavici na kraju rata.



13. 14. Džamija u Lukavicama – fotografija 2

Fotografija (1998.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Džamija u Lukavicama nakon rata, u vrijeme radova na obnovi. Pet godina nakon što je snimljena ova fotografija, izgrađen je i novi minaret džamije.

Opština: 13. Sanski Most**13. 15. Džamija u Tomini**

Džamija u Tomini

Kula džamija u Tomini

Mjesto:	Tomina
Koordinate po GPS-u	44°42'30" N 16°43'04" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1935.; obnovljeno 1974.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim nakon rata, vidi se da su džamija u Tomini i njen minaret srušeni u eksploziji, tako da su ostali stajati samo dio masivne baze minareta i mjestimice dijelovi betonskih spoljnih zidova. U vrijeme autorovog obilaska lokacije u toku su bili radovi na obnovi.

Izvor informacija: Autorov obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Tomini razorena je u julu 1992. godine.

Po završetku rata, džamiju u Tomini ponovno su sagradili mještani koji su se vratili u selo. Radovi na obnovi počeli su 2001. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

Bibliografija:

Muhamed Veletanlić, "U dolini Sane džamije niču kao gljive", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, br. 37, 1974., str. 520-521 [prijeratna fotografija džamije].

Fotografije:



13. 15. Džamija u Tomini - fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Ruševine džamije u Tomini, odmah nakon kraja rata, pogled iz pravca sjeverozapada.

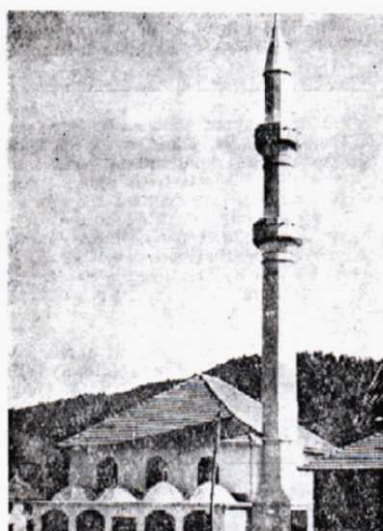


13. 15. Džamija u Tomini – fotografija 2

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Ruševine džamije u Tomini nakon rata, pogled iz pravca sjeverozapada: srušeni minaret vidi se na desnoj strani.

13. Sanski Most 13.15. Džamija u Tomini – 1



13. 15. Džamija u Tomini – fotografija 3

Prijeratna fotografija: objavljeno u *Veletanlić* (1974.).

Džamija u Tomini prije rata, pogled iz pravca sjever-sjeverozapad.



13.15. Tomina mosque – photo 4

Photo (2001): Medžlis of the Islamic Community of Sanski Most.

Post-war reconstruction of the Tomina mosque underway, view from NW.

13. 15. Džamija u Tomini – fotografija 4

Fotografija (2001.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Džamija u Tomini u vrijeme radova na obnovi, pogled iz pravca sjeverozapada.

Opština: 13. Sanski Most

13.16. Džamija u Čapljama

Mjesto:	Čaplje
Koordinate po GPS-u:	44°43'35" N 16°41'52" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1987.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim poslije rata džamija u Čapljama potpuno je izgorjela, krov se urušio, a minaret je srušen. Unutrašnjost džamije je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Vide se velike rupe od eksplozije na spoljnim zidovima i bočnoj strani ulaznog trijema; ostali zidovi i dalje stoje, i to do nivoa krova.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Čapljama bila je prije rata poznata po svom visokom minaretu koji je imao dva balkona za mujezina. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Čapljama srušena je 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



13.16. Džamija u Čapljama – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Pogled sa sjeveroistočne strane na džamiju u Čapljama po završetku rata; ulaz na desnoj strani.

Obratiti pažnju na velike rupe na spoljnom zidu i bočnom zidu ulaznog trijema.



13.16. Džamija u Čapljama – fotografija 2

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Pogled s istočne strane na džamiju u Čapljama po završetku rata: zid mihraba je na lijevoj strani.

Opština: 13. Sanski Most**13.17. Gradska katolička crkva u Sanskom Mostu**

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Mjesto:	Sanski Most
Koordinate po GPS-u:	44°46'08.4" N 16°40'21.9" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (1894., obnovljeno 1981.)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	katolička crkva
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim po završetku rata, mjesto gdje se nalazila katolička župna crkva sada je zaravnato prazno zemljište. Obrisu temelja srušene crkve naziru se zbog razlike u boji vegetacije koja raste na lokalitetu. Sav građevinski materijal uklonjen je s lokacije.

Katolička župna crkva u Sanskom Mostu ponovo je sagrađena 1999. godine, četiri godine po završetku rata, na istoj lokaciji na kojoj je stajala prije rata i u svojoj izvornoj formi.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Biskupskog ordinarijata Banja Luka i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Rimokatolička župna crkva u Sanskom Mostu bila je meta vandalskog napada, kao i napada topovskim granatama, uslijed čega je oštećena prvog ljeta rata (juli 1992.). Crkva je dignuta u vazduh 19. avgusta 1995., a ruševine su potpuno srušene sa zemljom. Župni dvor, preko puta crkve, takođe je bio meta granatiranja i vandalizma, ali nije pretrpio nikakvo strukturalno oštećenje.

Izvor: don Ivica Božinović, kancelar Biskupskog ordinarijata Banja Luka (s kojim je autor razgovarao u julu 2002.)

Bibliografija: Banjolučka rimokatolička biskupija, *Banjolučka biskupija u riječi i slici od 1881. do 2006. Povodom 125. obljetnice utemeljenja Biskupije* (Biskupski ordinarijat Banja Luka, Banja Luka, 2006.), str. 224-225 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

Ilija Živković (ur.), *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: Uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)* (Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, Banja Luka, Mostar, Sarajevo; Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1997.), str. 130 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

13. Sanski Most 13.17. Gradska katolička crkva – 2

Fotografije:



13.17. Gradska katolička crkva u Sanskom Mostu – fotografija 1

Fotografija (februar 1997.): objavljeno u Živković (1999.).

Lokalitet na kojem se nalazila srušena crkva, smeđi obrisi temelja u prednjem planu desno; pogled sa stražnje strane lokaliteta. Ulaz u crkvu bio je prema ulici koja vodi između bijele ograde i župnog dvora (žuta zgrada s krovom od crvenog crijepa). Na lijevoj strani vidi se privremeni zvonik, podignut nakon rata.



13.17. Gradska katolička crkva u Sanskom Mostu – fotografija 2

Prijeratna fotografija (1980.): objavljeno u Živković (1999.).

Pogled s ulice na prednju fasadu crkve s ulazom, stanje prije rata.

13. Sanski Most 13.2. Džamija u Pobriježju – 1

Opština: 13. Sanski Most**13.2. Džamija u Pobriježju**

Pobriješka džamija

Mjesto:	Pobriježje
Koordinate po GPS-u:	44°46'25.3" N 16°38'30.3" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1979.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen, obnova u toku

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim neposredno nakon rata vidi se da je džamija u Pobriježju potpuno uništena i da su njene ruševine srušene sa zemljom, s izuzetkom ostatka baze minareta koji je razoren u eksploziji.

U vrijeme autorovog obilaska lokacije, bili su u toku radovi na izgradnji nove džamije, na mjestu neposredno do srušene džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Sanskog Mosta i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Pobriježju je srušena u avgustu 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



13.2. Džamija u Pobježju – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Lokalitet džamije u Pobježju po završetku rata: ostatak baze minareta na desnoj strani.



13.2. Džamija u Pobježju – fotografija 2

Fotografija (1996.): Regionalni muzej Bihać.

Lokalitet džamije u Pobježju po završetku rata: srušeni minaret u krupnom planu.



13.2. Džamija u Pobježju – fotografija 3

Fotografija: András Riedlmayer (juli 2002.).

Ostaci minareta na kojima se već vide tragovi vremena, ostavljeni u znak sjećanja pored novoizgrađene džamije.

13. Sanski Most 13.2. Džamija u Pobježju – 3



13.2. Džamija u Pobježju – fotografija 4

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.
Džamija u Pobježju prije rata, pogled iz pravca istoka.

13. Sanski Most 13.3. Nova džamija u Hrustovu-Kukavicama – 1

Opština: 13. Sanski Most**13.3. Nova džamija u Hrustovu-Kukavicama**

Nova džamija u Donjoj Mahali

Naselje / četvrt:	Donja Mahala – Kukavice
Mjesto:	Hrustovo
Koordinate po GPS-u:	44°39'47.59" N 16°43'13.00" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1990.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	lakše oštećen
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim poslije rata vidi se više mjesta gdje su udarile granate, od kojih su dvije probile zid džamije zidan od opeke. Inače, spoljni zidovi i kupola džamije izgledaju neoštećeni. Građevinski materijal, uključujući bakreni lim kojim je bio pokriven krov nove džamije, odnijet je navodno za vrijeme rata.

Početkom rata, kako se navodi, gradnja nove džamije u Hrustovu-Kukavicama još uvijek je bila u toku. Još nije bila zvanično otvorena i nije imala minaret.

Odmah pored nove džamije je Stara džamija u Hrustovu, koja je potpuno izgorjela.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Početkom rata 1992. godine gradnja nove džamije u Hrustovu-Kukavicama još uvijek je bila u toku. Džamija još nije bila zvanično otvorena i nije imala minaret.

Stara džamija u Hrustovu, koja se nalazi odmah pored nove džamije, izgorjela je u maju 1992. godine. Nova džamija je takođe oštećena tokom rata. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija bila meta vandalizma, a građevinski materijal, uključujući i bakreni lim s krova džamije, ukraden je.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

13. Sanski Most 13.3. Nova džamija u Hrustovu-Kukavicama – 2

Fotografija:



13.3. Nova džamija u Hrustovu-Kukavicama – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis islamske zajednice Sanski Most

Nova džamija u Hrustovu-Kukavicama na kraju rata: obratiti pažnju na pogotke projektila. Na desnoj strani vidi se izgorjela Stara džamija.

13. Sanski Most 13.4. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama – 1

Opština: 13. Sanski Most**13.4. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama**

Stara džamija u Kukavicama

Stara džamija u Donjoj Mahali

Naselje / četvrt:	Donja Mahala – Kukavice
Mjesto:	Hrustovo
Koordinate po GPS-u:	44°39'47.59" N 16°43'13.00" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1935., obnovljeno 1960.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen
Okolni objekti:	manja oštećenja

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim poslije rata vidi se da je Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama, neposredno pored Nove džamije, potpuno izgorjela, da je ostala bez krova i svog drvenog minareta, da je unutrašnjost džamije potpuno uništena i da su spoljni zidovi oštećeni, ali ipak stoje, do nivoa krova.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama, koja se nalazi odmah pored Nove džamije, spaljena je u maju 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

13. Sanski Most 13.4. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama – 2

Fotografije:



13.4. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama – fotografija 1

Fotografija (februar 1997.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0050-5038.

Stara džamija po završetku rata. Na desnoj strani vidi se Nova džamija.



13.4. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama – fotografija 2

Fotografija (1997.): Regionalni muzej Bihać.

Stara džamija po završetku rata; pogled sa jugozapadne strane: obratiti pažnju na oštećenja od požara na zidovima.

13. Sanski Most 13.3. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama – 3



13.4. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama – fotografija 3

Fotografija (1997.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0050-5039.

Stara džamija po završetku rata: pogled iznutra prema ulazu.



13.4. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama – fotografija 4

Fotografija (1997.): Regionalni muzej Bihać.

Stara džamija po završetku rata; pogled iznutra prema mihrabu i minberu.

Medijski izvještaji:

<http://motle.wiesenthal.com/site/pp.asp?c=gvKVLcMVluG&b=394877>

Centar Simon Wiesenthal – Muzej tolerancije.

Pucanje duše, snimila Janja Beč

[razgovor s Čamkom, bivšom mještankom Hrustova koja živi u Sloveniji /prema engleskom prijevodu/]

Iz Bosne, iz Sanskog Mosta, sela Hrustova. [...] sjećam se datuma, bio je to 31. maj 1992. [Rekli] su nam da idemo u susjedno selo u sklonište, da se sklonimo od granatiranja. Došli su tog dana, pretresli selo u potrazi za oružjem, rekli da ostavimo sve kuće otvorene. Krenuli smo prema Kukavici. To je selo kao Hrustovo, samo manje. Krenuli smo tamo dolje, a oni su došli i pretresali sve kuće. Mi smo bili u kući Huske Merdanović, tamo smo stigli. I opet, jedan po jedan, grupa po grupa, pretresali su kuće. Nismo ih zapravo uopšte poznavali. Nisi mogao znati ko je ko. Prije nego što su prošle dvije grupe, zapaljena je naša džamija, počela je goriti. [...]

13. Sanski Most 13.5. Džamija u Vrhpolju – 1

Opština: 13. Sanski Most**13.5. Džamija u Vrhpolju**

Nova džamija u džematu Vrhpolje

Vrhpoljanska džamija

Mjesto:	Vrhpolje
Koordinate po GPS-u:	44°40'01" N 16°45'06" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1991.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	manja oštećenja
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim po završetku rata, vidi se minaret na džamiji srušen u eksploziji, a od njega je ostao samo dio masivne baze okružen šutom. Oštećeni su dijelovi krova i zapadna fasada džamije. Oštećena je i unutrašnjost džamije. Građevinski materijal je, kako se navodi, za vrijeme rata uklonjen iz džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Vrhpolju bila je na početku rata tek sagrađena i još nije bila svečano otvorena. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, minaret džamije u Vrhpolju dignut je u vazduh 1992. godine, a građevinski materijal iz ruševina džamije je ukraden, uključujući i bakreni lim s krova, prozore i druge predmete. Uprkos tome što je minaret miniran, džamije je strukturalno ostala netaknuta.

Džamija u Vrhpolju jedna je od samo tri džamije u opštini Sanski Most koje su rat i srpsku okupaciju preživjele bez strukturalnih oštećenja – sve te tri džamije su nove i početkom rata još uvijek su bile u fazi gradnje. U opštini je srušeno preko dvadeset drugih džamija.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

13. Sanski Most 13.5. Džamija u Vrhpolju – 2

Fotografije:



13.5. Džamija u Vrhpolju– fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Vrhpolju neposredno poslije rata, pogled iz daljine iz pravca jugozapada: ostatak baze srušenog minareta vidi se u sredini desno.



13.5. Džamija u Vrhpolju– fotografija 2

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Džamija u Vrhpolju prvog ljeta nakon rata, pogled s jugozapadne strane u krupnom planu: ostatak baze srušenog minareta vidi se u sredini.

13. Sanski Most 13.5. Džamija u Vrhpolju – 3



13.5. Džamija u Vrhpolju– fotografija 3

Fotografija (1997.): Regionalni muzej Bihać.

Pogled na džamiju nakon djelimičnih opravki, ostatak baze minareta dignutog u vazduh u sredini.

13. Sanski Most 13.6. Džamija u Šehovcima – 1

Opština: 13. Sanski Most

13.6. Džamija u Šehovcima

Mjesto:	Šehovci
Koordinate po GPS-u:	44°46'42.3" N 16°40'36.4" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1909., moderni minaret sagrađen 1960.)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Džamija je izgorjela, krov se urušio, a unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Na fotografiji snimljenoj poslije rata vide se spoljni zidovi koji stoje, do nivoa krova. Minaret je očito razoren u eksploziji. Masivna betonska osnova minareta, raskoljena snagom eksplozije, još uvijek stoji na lokalitetu.

Na fotografijama snimljenim neposredno po završetku rata još uvijek se vide komadi trupa srušenog minareta kako leže na velikoj gomili šuta pored baze minareta.

Ruševine džamije očišćene su nakon rata. Patrljak uništenog minareta ostavljen je u znak sjećanja.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta, (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Šehovcima izgrađena je 1909. godine. Prvobitni minaret bio je izgrađen od drva. U obnovi 1960. godine izgrađen je moderni betonski minaret. Džamija je srušena u oktobru 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta (juli 2002.), s kojim je András Riedlmayer razgovarao.

13. Sanski Most 13.6. Džamija u Šehovcima – 2

Fotografije:



13.6. Džamija u Šehovcima – fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Šehovcima poslije rata, vidi se ostatak baze i komad srušenog trupa minareta.



13.6. Džamija u Vrhpolju– fotografija 2

Fotografija (1997.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Lokalitet džamije nakon što su ruševine raščišćene, u sredini se vidi ostatak baze minareta; pogled sa džamijskog groblja.

13. Sanski Most 13.6. Džamija u Šehovcima – 2



13.6. Džamija u Šehovcima – fotografija 3

Fotografija (1997.): Regionalni muzej Bihać.

Ostatak minareta, raskoljen snagom eksplozije i lokalitet na kojem se nalazila srušena džamija; pogled u pravcu džamijskog groblja.

13. Sanski Most 13.7. Džamija u Trnovi – 1

Opština: 13. Sanski Most**13.7. Džamija u Trnovi**

Trnavska džamija

Mjesto:	Trnova
Koordinate po GPS-u:	44°48'10.3" N 16°40'04.5" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (obnovljeno 1939. i 1980.-ih godina)
Historijski period:	austro-ugarski / moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim nakon kraja rata vidi se da je džamija u Trnavi potpuno spaljena. Na džamiji nedostaju krov i minaret, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Na prednjoj fasadi džamije vide se mjesta na koja su udarile granate i djelimično uništile kaligrafske vjerske natpise.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Trnovi bila je stara kamena džamija s tradicionalnim drvenim minaretom. Džamiji je tokom obnove 1980.-ih dodat moderni natkriveni ulazni trijem s kaligrafskim vjerskim natpisima.

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Trnavi spaljena je u ljeto 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

13. Sanski Most 13.7. Džamija u Trnovi – 2

Fotografije:



13.7. Džamija u Trnovi – fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Trnovi neposredno poslije rata, pogled iz pravca zapad–sjeverozapad. Moderni ulazni trijem u sredini lijevo, glavna dvorana za molitvu stare džamije je straga desno.



13.7. Džamija u Trnovi – fotografija 2

Fotografija (1996.): Regionalni muzej Bihać.

Džamija u Trnovi po završetku rata: unutrašnjost džamije, gledano prema mihrabu (molitvenoj niši).

13. Sanski Most 13.7. Džamija u Trnovi – 3



13.7. Džamija u Trnavi – fotografija 3

Fotografija (1997.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Džamija u Trnovi u vrijeme početnog raščišćavanja u sklopu priprema za poslijeratnu obnovu.

13. Sanski Most 13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka" – 1

Opština: 13. Sanski Most

13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka"

Čaršijska džamija

Mjesto:	Stari Majdan
Koordinate po GPS-u:	44°49'41.8" N 16°36'21.6" E
Vrijeme izgradnje:	18./20. vijek (1750., obnovljeno 1973.)
Historijski period:	moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija "Palanka" potpuno je uništena. Na fotografijama snimljenim neposredno nakon rata, vide se samo ostaci kamenih temeljnih zidova džamije, očuvani do visine od 0,5 do 1 metra.

Džamija je iznova izgrađena na istoj lokaciji, poslije rata.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, Džamija "Palanka" u Starom Majdanu dignuta je u vazduh, a njene ruševine srušene sa zemljom u septembru 1992. godine.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

13. Sanski Most 13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka" – 2

Fotografije:



13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka" – fotografija 1

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Lokalitet uništene Palanka džamije, pogled s jugoistočne strane. Obratiti pažnju na crvenu kuću desno u pozadini.



13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka" – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Džamija "Palanka", ponovo izgrađena nakon rata, pogled s jugoistočne strane. Obratiti pažnju na gorepomenutu crvenu kuću.

13. Sanski Most 13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka" – 4



13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka" – fotografija 3

Fotografija: Tužilaštvo MKSJ-a, 0050-5985.

Prazna lokacija na kojoj se ranije nalazila Džamija "Palanka" poslije rata, pogled sa zapada: obratiti pažnju na brda u pozadini.



13.8. Stari Majdan, Džamija "Palanka" – fotografija 4

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Džamija "Palanka" prije rata, pogled sa zapada: obratiti pažnju na brda u pozadini.

13. Sanski Most 13.9 Stari Majdan, Utriška džamija – 1

Opština: 13. Sanski Most**13.9. Stari Majdan, Utriška džamija**

Stara džamija u Gornjem Utrišu

Naselje / četvrt:	Gornji Utriš
Mjesto:	Stari Majdan
Koordinate po GPS-u:	44°49'42.97" N 16°36'17.92" E
Vrijeme izgradnje:	18. vijek
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim po završetku rata i u vrijeme kada je autor obišao lokalitet, mjesto gdje se nalazila džamija u Utrišu bilo je tek prazno zemljište. Samo su se vidjeli ostaci temelja džamije, udubina u zemlji i teren zarastao u vegetaciju. Čini se da je obližnje džamijsko groblje, s velikim brojem starih nišana, ostalo netaknuto.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Utrišu jedna je od dvije džamije koje su uoči rata postojale u Starom Majdanu. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, džamija u Utrišu dignuta je u vazduh, a njene ruševine srušene su sa zemljom u septembru 1992. godine. Džamija nije obnovljena.

Izvor: Husein ef. Kovačević, glavni imam Sanskog Mosta, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

13. Sanski Most 13.9 Stari Majdan, Utriška džamija – 2

Fotografije:



13.9. Stari Majdan, džamija u Utrišu – fotografija 1

Fotografija: Tužilaštvo MKSJ-a, 6050-5082.

Lokalitet na kojem se nekad nalazila srušena Džamija "Palanka" poslije rata, pogled sa zapadne strane.



13.9. Stari Majdan, džamija u Utrišu – fotografija 2

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.

Džamija u Utrišu prije rata, pogled s istoka.

14. Sokolac 14.1. Džamija u Kruševcima – 1

Opština: 14. Sokolac**14.1. Džamija u Kruševcima**

Džamija u Kruševici

Mjesto:	Kruševci/Kruševica
Koordinate po GPS-u:	44°02'33" N 18°42'58" E
Vrijeme izgradnje:	19./20. vijek (obnovljeno 1972.)
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Prema informacijama i fotografijama Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac, džamija u Kruševcima potpuno je srušena u ratu, njene ruševine srušene su sa zemljom, a sav građevinski materijal uklonjen. Lokacija na kojoj je džamija stajala sada je zaravnato zemljište, zaraslo u korov.

Džamija nije obnovljena poslije rata.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac, džamija u Kruševcima bila je do rata u aktivnoj upotrebi. U ljeto 1992. godine džamija je potpuno srušena, a njene ruševine srušene su sa zemljom. Džamija nije obnovljena poslije rata.

Izvor: Jasmin ef. Bajrić, glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Krajina-Sokolac (juli 2012.).

Bibliografija:

Salih Smajlović, "Mevlud u Kruševici izveli polaznici vjerske pouke" *Preporod* (juni 1989.) [članak, s fotografijom, o mevludu održanom 14. maja 1989. u džamiji u Kruševcima].

Nebojša Tomašević (ur.), *Treasures of Yugoslavia: An Encyclopedic Touring Guide /Blago na putevima Jugoslavije: enciklopedijsko-turistički vodič* (Yugoslaviapublic, Beograd, 1980.), str. 292.

14. Sokolac 14.1. Džamija u Kruševcima – 2

Fotografije:



14.1. Džamija u Kruševcima – fotografija 1

Fotografija (april 2010.): Medžlis Islamske zajednice Kaljina-Sokolac. Prazan lokalitet na kojem se nalazila srušena džamija u Kruševcima.



14.1. Džamija u Kruševcima – fotografija 2

Prijeratna fotografija: Medžlis Islamske zajednice Kaljina-Sokolac. Džamija u Kruševcima prije rata.

Opština: 14. Sokolac**14.2. Džamija u Knežini**

Selimija džamija

Džamija sultana Selima II.

Mjesto:	Knežina
Koordinate po GPS-u:	44°00'49.81" N 18°46'1.29" E
Vrijeme izgradnje:	16. vijek (1566.)
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Stara džamija Sultana Selima II srušena je eksplozivom, lokalitet je zaravnat, a sav materijal uklonjen. Na fotografijama snimljenim nakon rata vidi se da su na praznom lokalitetu na kojem je stajala džamija ostali samo temelji i rasuti komadi kamena.

Izvor informacija: András Riedlmayer (april 2009.), na osnovu informacija i fotografija Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, državno tijelo osnovano u skladu s Aneksom 8 Dejtonskog mirovnog sporazuma, u svojoj odluci od 10. maja 2004. mjesto i ostatke historijske džamije Selimije u Knežini proglašava nacionalnim spomenikom.

"Objekat Selimije džamije u Knežini kod Sokoca je u potpunosti srušen u ljeto 1992. godine. Svi fragmenti su uklonjeni s lokacije."

"Uvidom na licu mjesta u aprilu 2004. godine, ustanovljeno je da je džamijski prostor ograđen i da je izvršeno otkopavanje starih temelja, kako bi statičari koji rade na izradi projektne dokumentacije mogli da utvrde stanje u kakvom se oni nalaze nakon razaranja u ljeto 1992. godine"

Potpuni tekst odluke i dodatne fotografije na kojima se vidi lokalitet nalaze se na internetskoj stranici Komisije:

http://kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2429

Izvor: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, Odluka od 10. maja 2004. godine.

14. Sokolac 14.2. Džamija u Knežini – 2

Bibliografija:

Andrej Andrejević, *Islamska monumentalna umetnost XVI veka u Jugoslaviji – kupolne džamije* (Filozofski fakultet u Beogradu, Institut za istoriju umetnosti, Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut, Beograd, 1984.), str. 46-48.

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. Cild 3. kitap: Yugoslavya* (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 208 [arhitektonski plan].

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 106-107 [prijeratna fotografija].

Nebojša Tomašević (ur.), *Treasures of Yugoslavia: An Encyclopedic Touring Guide /Blago na putevima Jugoslavije: enciklopedijsko-turistički vodič/* (Yugoslaviapublic, Beograd, 1980.), str. 291-292 [prijeratna fotografija].

Fotografije:**14.2. Džamija u Knežini – fotografija 1**

Fotografija (2004.): Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u BiH. Temelji srušene džamije u Knežini.

**14.2. Džamija u Knežini – fotografija 2**

Fotografija objavljena u *Dnevnom avazu* br. 13/734 (1. juli 2002.).

Delegacija muslimanskih hodža pregledava prazan lokalitet na kojem se nalazila džamija u Knežini.

14. Sokolac 14.2. Džamija u Knežini – 3



14.2. Džamija u Knežini – fotografija 3

Fotografija (2004.): Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u BiH.
Ostaci srušene džamije u Knežini.



14.2. Džamija u Knežini – fotografija 4

Fotografija: Centar za Islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.
Džamija sultana Selima II. u Knežini prije rata.

14. Sokolac 14.3. Džamija u Kaljini – 1

Opština: 14. Sokolac**14.3. Džamija u Kaljini**

Džamija Hilmića.

Mjesto:	Kaljina
Koordinate po GPS-u:	43°59'59.75" N 18°39'57.24" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1965.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen, obnova u toku

Opis oštećenja: Džamija u Kaljini potpuno je srušena, a njene ruševine srušene su sa zemljom u ljeto 1992. godine, prema informacijama dobijenim od Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac. Poslijeratna obnova džamije počela je 2008. godine.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac, džamija u Kaljini, koja je sagrađena 1965. godine i bila u stalnoj upotrebi do početka rata, potpuno je srušena, a njene ruševine srušene su sa zemljom u ljeto 1992. godine.

Muslimani, koji su se poslije rata počeli vraćati na područje, obnovili su džamiju od temelja do krova, 13 godina poslije završetka rata.

Izvor: Jasmin ef. Bajrić, glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Krajina-Sokolac (juli 2012.).

14. Sokolac 14.3. Džamija u Kaljini – 2

Fotografija:



14.3. Džamija u Kaljini – fotografija 1

Fotografija (2008.): Medžlis Islamske zajednice Kaljina-Sokolac.
Džamija u Kaljini poslije rata, u vrijeme radova na obnovi .

Opština: 14. Sokolac**14.4. Džamija u Novoseocima**

Mjesto:	Novoseoci
Koordinate po GPS-u:	43°52'47.00" N 18°47'35.00" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1990.)
Historijski period:	moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija u Novoseocima potpuno je uništena eksplozivom. Ruševine su srušene sa zemljom, a zemljište je zaravnato. Prema informacijama i fotografijama Centra za Islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora, sav građevinski materijal od džamije uklonjen je s lokacije i odvezen na deponiju u Ivan Polju, udaljenom 6 kilometara.

Izvor informacija: András Riedlmayer (april 2009.) na osnovu informacija i fotografija Centra za Islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Na osnovu informacija Centra za Islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, džamija u Novoseocima sagrađena je 1990. godine, na mjestu džamije srušene u Drugom svjetskom ratu. To je bila velika nova džamija (10 x 10 m) i koristila se samo kratko vrijeme, do početka rata 1992. godine.

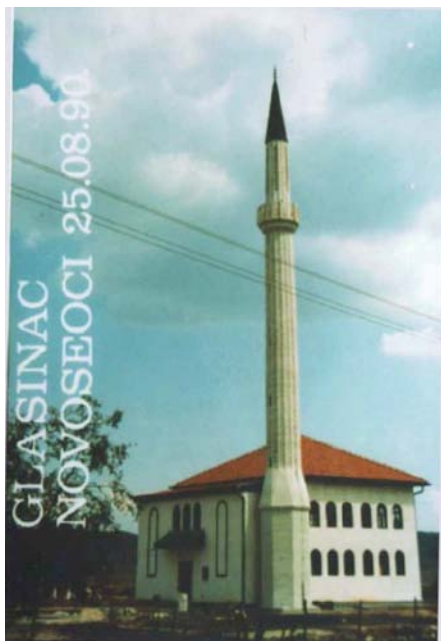
Nakon što je džamija 22. septembra 1992. godine dignuta u vazduh, građevinski otpad je uklonjen s lokacije i odvezen na deponiju u Ivan Polju, udaljenom 6 kilometara. U isto vrijeme kada je srušena džamija, strijeljano je i ubijeno je 45 Muslimana iz sela. Njihovi leševi pronađeni su u masovnoj grobnici na deponiji u Ivan Polju, pod građevinskim otpadom džamije.

Obnova džamije u Novoseocima počela je deset godina po završetku rata. Obnovljena džamija otvorena je za vjerske obrede 25. avgusta 2007. godine.

Izvor: Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (juni 2008.).

14. Sokolac 14.4. Džamija u Novoseocima – 2

Fotografije:



14.4. Džamija u Novoseocima – fotografija 1

Prijeratna fotografija (avgust 1990.): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Štampana pozivnica na posvećenje džamije u Novoseocima (25. avgust 1990.).



14.4. Džamija u Novoseocima – fotografija 2

Poslijeratna fotografija koju je snimila Muniba Čolić, dobijena od Centra za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Prazan lokalitet džamije u Novoseocima poslije rata.



14.4. Džamija u Novoseocima – fotografija 3

Poslijeratna fotografija koju je snimila Muniba Čolić, dobijena od Centra za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Građevinski materijal i šut od srušene džamije u Novoseocima i uništeni nišani na deponiji u Ivan Polju.



14.4. Džamija u Novoseocima – fotografija 4

Poslijeratna fotografija koju je snimila Muniba Čolić, dobijena od Centra za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Lokalitet džamije nakon rata. U pozadini su betonski temelji nove kasarne koju je vojska bosanskih Srba podigla na mjestu gdje se nalazilo staro muslimansko groblje pored džamije. Kasarna je srušena na insistiranje SFOR-a.

Medijski izvještaj:

Associated Press
nedjelja, 5. novembar 2000.

Četrdeset i jedan Musliman konačno sahranjen u Bosni

autor: Mort Rosenblum, specijalni dopisnik AP

NOVOSEOCI, Bosna i Hercegovina, 5. novembar (AP) – Četrdeset i jedan Musliman vraćen je u nedjelju kući, u ovaj zaselak koji je sad naseljen Srbima, da bi ih sahranile raseljene i protjerane porodice koje već osam godina mole Boga nadajući se da su živi. To je bila još potresna priča iz Bosne, vinjeta iz života u raskomadanoj zemlji koja ne može pronaći mir ni pet godina nakon što je Daytonskim sporazumom okončan rat.

Novoseoci su svoj kraj doživjeli 22. septembra 1992. godine, kada su srpske jedinice njegovo neveliko stanovništvo, koje je živjelo uglavnom od zemlje, doveli pred džamiju. Odvedeno je 45 muškaraca. Damir Ocuz /kao u originalu/, koji je imao 14 godina, bio je najmlađi. Edhem Karić je bio 85 godina star. Ostali su pobjegli.

Do septembra ove godine, preživjeli su mogli samo slutiti da su se njihovi strahovi obistinili. Na kraju je jedan Srbin na umoru, da bi umirio grižnju savjesti, rekao vlastima ono čega su se mnogi plašili. Ekipe su krenule na posao u Ivan Polje, udaljeno otprilike pet kilometara.

"Morali smo da uklonimo tone smeća i **15-tonske komade džamije** koju su srušili Srbi, prije nego što smo otkrili masovnu grobnicu", rekao je Amor Mašović, predsjednik Komisije za traženje nestalih. "Prvo smo našli jednu bedrenu kost. A potom sve ostalo." Nisu pronađene četiri nestale osobe.

Mašović je rekao da su Srbi leševe nagurali u jamu buldožerom, što je stručnjacima za sudsku medicinu koji su pokušavali utvrditi identitet posmrtnih ostataka predstavljalo pravu noćnu moru. Kada je okončana prva faza posla, od rodbina je zamoljena da potvrdi nalaze forenzičara.

Većina bivših mještana Novoselaca sada živi u mjestima oko Sarajeva, otprilike 50 kilometara zapadnije, van granica Republike Srpske koja je pod kontrolom bosanskih Srba.

"Svaka žena je tačno znala šta je od odjeće nosio njen muž i koje lične predmete je imao sa sobom kada ga je posljednji put vidjela", rekao je Mašović. "To je bio jedan od lakših elemenata identifikacije koje smo morali obaviti."

Ono što je bilo teško, dodao je, jeste to da žene i svi ostali znaju ko je odgovoran – Srbi koji su im prije rata bili komšije – a ipak niko od njih izveden pred sud.

14. Sokolac 14.4. Džamija u Novoseocima – 5

Svjedoci koji su preživjeli etničko čišćenje Novoselaca slažu se oko toga ko je učestvovao i šta se tačno desilo.

"Svi znaju", rekao je Mašović. Naveo je ime jednog istaknutog Srbina, koji živi u blizini, a protiv koga Međunarodni sud UN-a u Haagu nije podigao optužnicu, kao osobu koja stoji iza tih ubistava. "On je u Skupštini Republike Srpske, drži govore o ljudskim pravima i ekonomiji i zadužen je za međunarodne organizacije", rekao je. "Kako očekujete da u takvim okolnostima te porodice osjete neko emotivno rasterećenje?"

U nedjelju je Amina Karić, stara 20 godina, plakala za svojim ocem, djedom, ujakom i osam drugih rođaka, koji su bili među tih četrdesetak muškaraca.

"Nadali smo se, mada baš nije bilo mjesta za nadu, da su preživjeli u nekom logoru, da su odvedeni i da su još uvijek živi", rekla je Amina. "Sad smo dobili odgovor, ali nam nije donio mir."

Stotine Muslimana došlo je na sahranu, a onda su se automobilima i autobusima vratili u Sarajevo. Mada mirovni sporazum predviđa slobodno kretanje među tri nacionalna entiteta Bosne i Hercegovine, u stvarnosti to izgleda drugačije.

Srbi su došli da se nasele na područja s kojih su Muslimani otišli, minirali su džamije i minarete. Kada su u Daytonu definisane unutrašnje granice, ideja je bila da se jednom ostvari jedinstveno rješenje u pogledu imovine i vjerskih spomenika prijeratnih stanovnika.

U Novoseocima je Werner Zofel, Austrijanac zadužen za međunarodni program za oporavak žrtava u Bosni, rekao je da je onemogućio pokušaj Srba da 1998. sagrađe vojni kompleks na muslimanskom groblju.

"Pokušavali su da pred očima međunarodne zajednice izvrše genocid", rekao je Zofel. O tome je obavijestio oficire snaga NATO koji su zaustavili gradnju.

Mada su Srbi i Hrvati među preko 20.000 nestalih u ratu, Muslimani čine 90 posto, rekao je Zofel.

Uz molitvu i kratak posmrtni govor, 41 tanki sanduk pokriven bijelom plahtom spušten je u dugačak red grobova. Rodbina i prijatelji lopatama zemlje zasipali su svaki od njih sve dok nisu nastali uredni humci koje su označili jednostavnom drvenom pločom.

U znak posljednje počasti, ožalošćeni su podigli dlanove u zrak i izgovorili: "Allahu akbar. Bog je najveći." Polako su ponovo otišli iz Novoselaca.

"Ovo je prvi korak prema smirenju", rekao je Mašović. "Ali svaka od tih žrtava imala je osam ili devet rana od metaka. Te **ogromne gromade od džamije** mogli su prevesti samo vojni kamioni. To je bio smišljen i organizovan teroristički čin, a ne rat.

Nijedna porodica ne može vratiti svoj mir dok ratni zločinci ne budu kažnjeni."

Opština: 14. Sokolac**14.5. Džamija u Košutici**

Mjesto:	Košutica
Koordinate po GPS-u:	43°58'11" N 18°50'52" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1936.)
Historijski period:	moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen obnova u toku

Opis oštećenja: Prema informacijama Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac, džamija u Košutici je srušena, a njene ruševine su u ljeto 1992. srušene sa zemljom.

Džamija je 2005. ponovno izgrađena od temelja.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac, džamija u Košutici, izgrađena 1936. i obnovljena neposredno pred rat, srušena je, a njene ruševine su u ljeto 1992. srušene sa zemljom.

Deset godina poslije rata, džamiju su ponovo od temelja izgradili mještani povratnici.

Izvor: Jasmin ef. Bajrić, glavni imama Medžlisa Islamske zajednice Kaljina-Sokolac (juli 2012.).

Fotografije:



14.5. Džamija u Košutici – fotografija 1

Prijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine.
Džamija u Košutici prije rata, pogled sa zapadne strane.



14.5. Džamija u Košutici – fotografija 2

Prijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine.
Džamija u Košutici prije rata, pogled sa sjeverozapadne strane: minaret je na desnoj strani.



14.5. Džamija u Košutici – fotografija 3

Fotografija (2005.): objavljeno u *Preporodu*, vjerskom nedjeljniku.
Obnova džamije u Košutici poslije rata.

Opština: 5. Foča**5.1. Aladža džamija**

Hasan Nazirova džamija

Šarena džamija

Džamija Hasana Nezira

Grad:	Foča
Koordinate po GPS-u:	43°30'19.4" N 18°46'46.0" E
Vrijeme izgradnje:	16. vijek (1550.)
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Okrugla baza fontane za uzimanje abdesta, razbacano kamenje srušene građevine i obrisi temelja džamije su sve što je ostalo na mjestu gdje se nalazila džamija u vrijeme kada je autor obišao lokalitet. Zemljište se tada koristilo kao parkiralište autobusa i bilo je zasuto smećem. Izgorjela je i imamova kuća, koja se nalazila iza lokaliteta na kojem je bila džamija. Druge zgrade u blizini čini se da su netaknute.

Nakon rata, u obližnjoj rijeci Čehotini nađeni su poveći komadi za koje je utvrđeno da potiču iz Aladže džamije. Još neki fragmenti srušene Aladže džamije, zasuti ispod sedam metara šuta, pronađeni su na dvije lokacije na obali Drine u avgustu 2004. godine.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), s dodatnim informacijama i fotografijama dobijenim od Odsjeka za kulturnu baštinu Savjeta Evrope, Centra za Islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija -1:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Foča, Aladža džamija, jedna od najljepših džamija u Bosni i Hercegovini, srušena je u aprilu-maju 1992. godine. Njene ruševine su u avgustu 1992. srušene sa zemljom.

Izvor: Safet Jahić, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Foča, dugogodišnji građanin Foče, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Izjava davaoca informacija -2:

U avgustu 2004. godine Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika [BiH] pregledala je lokaciju za koju se sumnjalo da je masovna grobnica, nedaleko od željeznog mosta preko

Drine u Foči. Fragmenti su nađeni na dvije lokacije na području veličine otprilike 1.800 m². Obje lokacije potpuno su zasute debelim nanosima zemlje, šuta i otpada. Ti fragmenti nalaze se na dubini od otprilike 7 metara. Pronađeni su i fragmenti kamena i drveta. Ti otkriveni fragmenti su dijelovi trijema – profilirani ulomak – i dijelovi stubova, mihraba, ulaznog trijema i minareta [Aladža džamije].

Izvor informacija: Savjet Evrope, Odsjek za kulturnu baštinu. *Preliminary Technical Assessment of the Architectural and Archeological Heritage in South East Europe, Aladža Mosque – Foča, Bosnia and Hercegovina* /Preliminarna tehnička evaluacija arhitektonske i arheološke baštine u Jugoistočnoj Evropi, Aladža džamija, Foča, Bosna i Hercegovina/ (23. jun 2008.), str. 5, par. 4.1. (preuzeto 31. jula 2012. godine sa web-stranice Savjeta Evrope www.coe.int).

Bibliografija:

Andrej Andrejević, *Aladža džamija u Foči* (Filozofski fakultet, Institut za istoriju umetnosti, Beograd, 1972.) [planovi, prijeratne fotografije eksterijera i interijera džamije].

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. Cild 3. kitap: Yugoslavya* (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 116-126. pl. 170-190 [planovi, fotografije].

Faruk Muftić, *Ranjeni grad Foča: sve džamije su porušene* (Bošnjački institut, Sarajevo, 2003.), str. 39-54 [prijeratne i poslijeratne fotografije].

Husref Redžić, *Islamska umjetnost. Umetnost na tlu Jugoslavije* (Izdavački zavod "Jugoslavija", Beograd - Prva književna komuna, Mostar, 1982.), slike 30, 42 [prijeratne fotografije].

Nebojša Tomašević (ur.), *Treasures of Yugoslavia: An Encyclopedic Tournig Guide /Blago na putevima Jugoslavije: enciklopedijsko-turistički vodič/* (Yugoslaviapublic, Beograd, 1980.), str. 280-281 [prijeratne fotografije].

Šemso Tucaković, *Aladža džamija: Fočanski biser* (El Kalem, Sarajevo, 1991.) [prijeratne fotografije interijera i eksterijera džamije].

Šemso Tucaković, *Aladža džamija: Ubijeni monument* (Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 1998.) [poslijeratne fotografije].

Fotografije:



5.1. Aladža džamija– fotografija 1

Fotografija (juni 1996.): Lucas Kello.

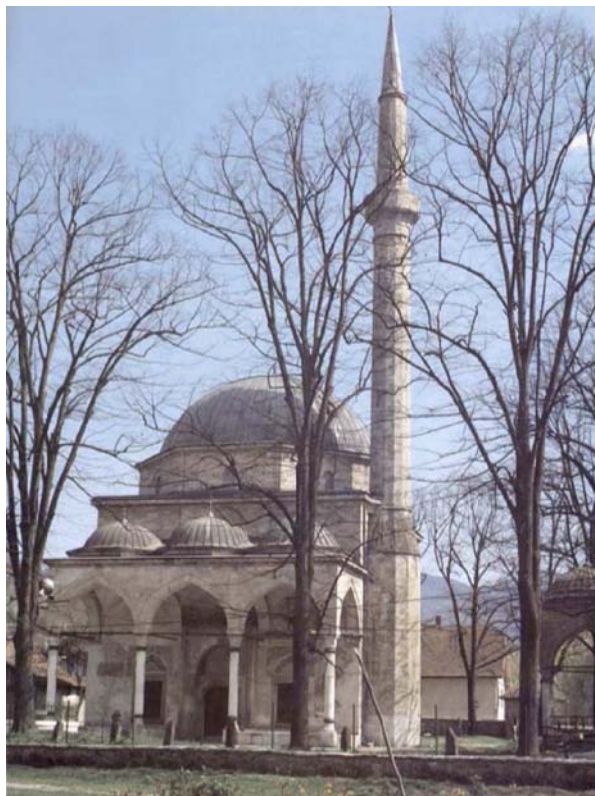
Obrisi sa zemljom sruvnjenih temelja Aladža džamije (na desnoj strani) i kružna baza fontane za uzimanje abdesta (na lijevoj strani). U pozadini se vidi spaljena imamova kuća.



5.1. Aladža džamija – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Lokacija srušene Aladže džamije koristi se kao parkiralište autobusa. Tragovi temelja džamije vide se u prvom planu na lijevoj strani. Spaljena imamova kuća je u pozadini, na lijevoj strani.



5.1. Aladža džamija – fotografija 3

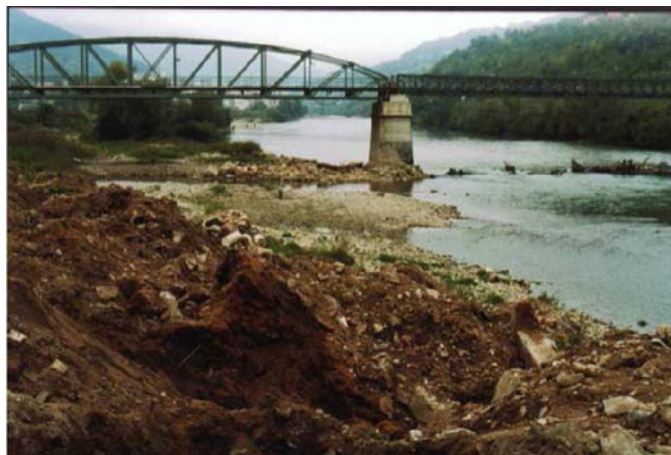
Fotografija (1980.): Institut za zaštitu kulturne baštine Bosne i Hercegovine. Pogled sa sjeverozapadne strane na Aladžu džamiju prije rata.



5.1. Aladža džamija – fotografija 4

Fotografija (septembar 2004.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Komad izrezbarenog mermera, za koji je utvrđeno da potiče iz srušene Aladže džamije, iskopan ispod tona šuta i otpada, na dubini od sedam metara, na lokaciji pored željeznog mosta na Drini u Foči, avgust 2004.



5.1. Aladža džamija – fotografija 5

Fotografija (septembar 2004.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Lokacija na obali Drine u Foči na kojoj su u avgustu 2004. iskopani građevinski elementi za koje se utvrdilo da potiču iz srušene Aladže džamije.

Opština: 6. Kalinovik**6.1. Džamija u Ulogu**

Džamija Mehmed-bega Šestokrilovića

Mjesto:	Ulog
Koordinate po GPS-u:	43°24'57.23" N 18°18'34.55" E
Vrijeme izgradnje:	16. vijek (1560., obnovljeno 1934.)
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na poslijeratnim fotografijama vidi se da je džamija u Ulogu teško oštećena eksplozijom, da je unutrašnjost džamije potpuno uništena i da se krov urušio. Kameni spoljni zidovi glavnog dijela džamije koji je od historijskog značaja i dalje stoje, i to do nivoa krova. Vidi se kako polomljene krovne grede, koje su se urušile u unutrašnjost džamije, vire iznad zidova. Kameni minaret džamije razoren je snažnom eksplozijom, ostala je samo razrušena baza minareta, oko koje leže komadi kamena otpali sa minareta.

Moderni betonski ulazni trijem džamije, koji je dograđen u 20. vijeku, takođe je ostao bez krova i teško je oštećen, a zidovi su uslijed jake detonacije popucali i nagnuli se prema van. Ispred ruševina same zgrade, na groblju pored džamije, vide se stari muslimanski nišani iz osmanlijskog perioda.

Izvor: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosna i Hercegovina, džamija u Ulogu srušena je 1992. godine. Džamija je obnovljena više od deset godina nakon rata, u periodu od 2006. do 2009. godine. Od kraja rata u Ulog se vratio mali broj Muslimana. Obnovljenu džamiju koriste bivši stanovnici koji svake godine dolaze u Ulog da u džamiji održe komemoraciju, u znak sjećanja na stanovnike sela koji su ubijeni ili nestali tokom rata.

Izvor: Centar za islamsku kulturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (juli 2012.).

Bibliografija:

[Anon.] "Džamija u Ulogu", *Islamska misao*, br. 78-79 (juni-juli 1985.) [prijeratna fotografija].

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı mimârî eseleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 476.

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 115.

Selman Selhanović, "Inicijativa za džamiju u Ulogu", *Preporod*, br. 20/814 (15. oktobar 2005.) [poslijeratne fotografije].

Fotografije:



6.1. Džamija u Ulogu – fotografija 1

Fotografija (2005.): Hamo Delalić.

Pogled na ruševine džamije sa sjevera strane: ostatak baze minareta na desnoj strani, polomljene krovne grede koje vire iz unutrašnjosti, stari muslimanski nišani u prvom planu na desnoj strani.



6.1. Džamija u Ulogu – fotografija 2

Fotografija: objavljeno u Selhanović (2005.).

Pogled na ruševine džamije iz pravca sjever-sjeveroistok: vide se zidovi nagnuti prema spolja od snage eksplozije.



6.1. Džamija u Ulogu – fotografija 3

Fotografija: objavljeno u *Selhanović* (2005.).

Pogled na ruševine džamije sa sjeverozapadne strane: ulazni trijem na lijevoj strani, osnova minareta na desnoj.

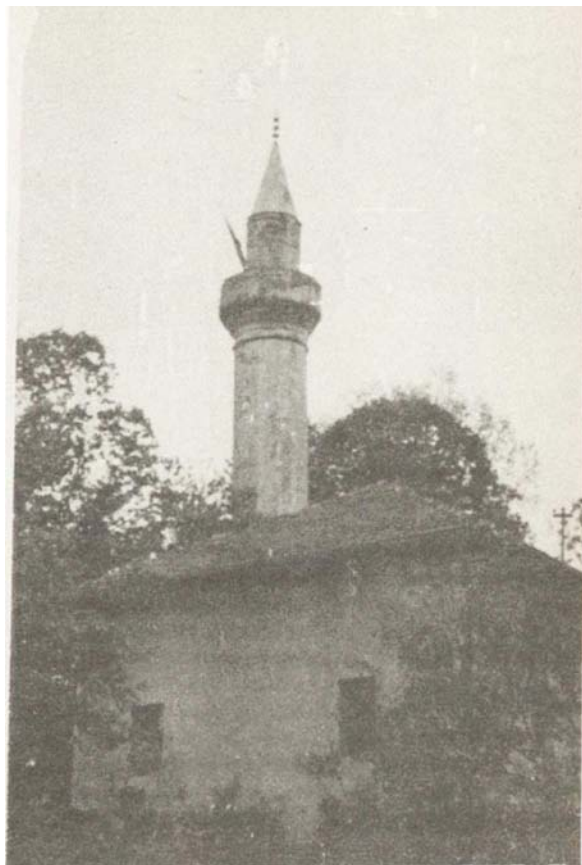


6.1. Džamija u Ulogu – fotografija 4

Fotografija (januar 2005.): Minela Bešić Hindija.

Pogled na ruševine džamije iz pravca zapad-sjeverozapad: baza minareta okružena šutom, istorijski dio džamije s glavnom dvoranom za molitvu na desnoj strani, ulazni trijem na lijevoj strani.

6. Kalinovik 6.1. Džamija u Ulogu – 4



6.1. Džamija u Ulogu – fotografija 5

Prijeratna fotografija: objavljeno u *Islamska misao*, br. 78-79 (juni-juli 1985.), str. 19.

Džamija u Ulogu prije rata, pogled iz pravca jugoistoka.

Opština: 6. Kalinovik**6.2. Džamija u Hotovlju / Džamija u Kutinama**

Džamija u Hotovlju

Džamija u džematu Hotovlje-Kutine

Mjesto:	Hotovlje
Koordinate po GPS-u:	43°29'50.78" N 018°20'3.95" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (19. vijek, obnovljeno 1961.)
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen obnova u toku

Opis oštećenja: Prema informacijama iz Medžlisa Islamske zajednice Konjic i drugih izvora, džamija u Hotovlju navodno je oštećena i izgorjela je u granatiranju.

Na poslijeratnim fotografijama iz 2006. godine vidi se da su radovi na obnovi džamije u toku i da još uvijek nedostaje minaret. Kružni kameni temelji minareta koji je džamija prije rata imala vide se desno od ulaza u džamiju. Neposredno do tek obnovljene džamije u Hotovlju vidi se staro džamijsko groblje s nišanima iz osmanlijskog perioda.

Brojni nezavisni izvori potvrđuju da lokalnoj muslimanskoj vjerskoj zajednici (džematu), s matičnom džamijom u Hotovlju, pripadaju i mještani susjednog muslimanskog sela Kutine, u kojem, kako se navodi, ni prije ni poslije rata nije bilo džamije.

Izvor: András Riedlmayer (avgust 2012.) na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Konjica i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija - 1: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Konjic, džamija u Hotovlju oštećena je u granatiranju, a nakon toga zapaljena u avgustu 1992. godine. Poslije rata, u periodu od 2004. do 2006. godine, džamiju u Hotovlju obnovili su povratnici. Hotovlje je prije rata bilo dio opštine Kalinovik, a sada se to mjesto našlo na teritoriji Federacije, dok je Kalinovik pripao Republici Srpskoj. Poslije Dejtonskog sporazuma, džemat Hotovlje administrativno je preuzeo Medžlis Islamske zajednice Konjic.

Izvor: Harun ef. Efendić, Medžlis Islamske zajednice Konjic (april 2009.).

Izjava davaoca informacija - 2: Ova džamija [u Hotovlju] obuhvata nekoliko sela na ovom području, uključujući i najbliže, selo Kutine. Prema riječima g. Habibovića, u Kutinama nije nikad bilo džamije. Rekao je da je džamija u Hotovlju srušena tokom posljednjeg rata 1992. godine [...] i da je 2004. potpuno obnovljena.

Izvor: Mustafa Habibović (rođen 1960.), Bošnjak, stanovnik Kutine, s kojim je razgovarao istražitelj tužilaštva MKSJ-a Zbigniew Wojdyla (31. juli 2012.). Izvještaj istražitelja MKSJ-a: 0683-8699-0683-8700; fotografije: 0706-5962-0706-5967 (u prilogu).

Izjava davaoca informacija – 3: [Izvor informacija] objasnio je da su sela Hotovlje i Kutine veoma blizu i da sa stanovišta muslimanske zajednice, *džemata*, ta dva sela imaju istu matičnu džamiju, onu u Hotovlju.

Izvor: Jedan Bošnjak (rođen 1941.), mještalin Jelašce, opština Kalinovik, koji želi ostati anoniman iz bezbjednosnih razloga, s kojim je razgovarao istražitelj tužilaštva MKSJ-a Zbigniew Wojdyla (31. juli 2012.). Istražiteljev izvještaj: 0683-8699-0683-8700.

Bibliografija:

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 115 [prijeratni opis džamije i njenog istorijskog groblja].

Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992.-1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), str. 79.

Fotografije:



6.2. Džamija u Hotovlju – fotografija 1

Fotografija (2006.): Medžlis Islamske zajednice Konjic.

Džamija u Hotovlju, pogled sa zapada, u vrijeme poslijeratne obnove. Minaret još nije obnovljen. Desno od ulaza vidi se kružna kamena baza srušenog prijeratnog minareta, zarasla u vegetaciju.



6.2. Džamija u Hotovlju – fotografija 2

Fotografija (2006.): Medžlis Islamske zajednice Konjic.

Nedavno obnovljena džamija u Hotovlju, s novim krovom i novouređenim zidom, još uvijek bez minareta: pogled sa sjeveroistoka, u pravcu starog džamijskog groblja.



6.2. Džamija u Hotovlju – fotografija 3

Fotografija (31. juli 2012.): Zbigniew Wojdyla, tužilaštvo MKSJ-a, 0706-5965.

Obnovljena džamija u Hotovlju sa završenim novim minaretom. Pogled s druge strane doline i s druge strane granice između entiteta, iz susjednog sela Kutine.



6.2. Džamija u Hotovlju – fotografija 4

Fotografija (2011.): Medžlis Islamske zajednice Konjic.

Džamija u Hotovlju s novim minaretom, sagrađenim od montažnih betonskih elemenata.

Opština: 6. Kalinovik**6.3. Džamija u Jelašci**

Husein-agina džamija

Mjesto:	Jelašca / Jelašica
Koordinate po GPS-u:	43°29'9.36" N 18°29'3.11" E
Vrijeme izgradnje:	17. vijek (prije 1650.)
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Džamija u Jelašci, koja ima istorijski značaj, teško je oštećena, krov i minaret džamije su srušeni, samo dijelovi spoljnih kamenih zidova džamije stoje do visine od dva do tri metra s prednje strane džamije, a na bočnim stranama manje. U sjeverozapadnom uglu, desno od ulaza, ostala je očuvana samo kamena baza srušenog minareta, do visine od 4 do 5 metara. Unutrašnjost ruševine objekta puna je šute i u njoj raste drveće i druga vegetacija. Čini se da je muslimansko groblje kraj srušene džamije netaknuto i da se još uvijek koristi.

Naučnik Mehmed Mujezinović, koji je obišao lokaciju (1977.), izvještava da je stara džamija u Jelašci srušena u Drugom svjetskom ratu 1941. godine i da je u vrijeme njegove posjete još bila u ruševnom stanju.

S dva mještana Jelašice, jednim Bošnjakom i jednim Srbinom, razgovarao je istražitelj tužilaštva MKSJ Zbigniew Wojdyla, 31. jula 2012. godine. Obojica su izjavila da je džamija u Jelašci bila srušena za vrijeme Drugog svjetskog rata i da od tada nije korištena.

Nedavne fotografije ruševina džamije pokazuju samo staru, vremenom načetu kamenu građevinu iz osmanlijskog perioda. Da je ruševna džamija bila obnovljena u periodu prije 1992. godine, postojali bi neki ostaci modernih građevinskih materijala ili dograđivanih dijelova. Ništa od toga se ne vidi na desetinama fotografija lokacije koje su nedavno snimljene. Mada je džamija u Jelašici stvarno teško oštećena, čini se da oštećenja potiču iz perioda prije ovog, tj. rata koji je trajao od 1992. do 1995. godine.

Bilješka: U nekim dokumentima MKSJ, ime sela Jelašca / Jelašica krivo je napisano tako što su zamijenjena srednja dva suglasnika, pa glasi "Ješalica".

Izvor: András Riedlmayer (avgust 2012.), na osnovu informacija i fotografija tužilaštva MKSJ-a i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Obje osobe s kojima je obavljen razgovor potvrdile su da je džamija u ovom selu srušena za vrijeme Drugog svjetskog rata i da, koliko se oni sjećaju, nakon toga nikad nije bila korištena.

Izvor: Dragan Banjar (rođen 1959.), Srbin, i jedan neimenovani Bošnjak (rođen 1941.), mještani Jelašce koji žive u blizini srušene džamije, s kojima je razgovarao istražitelj tužilaštva MKSJ Zbigniew Wojdyla (31. juli 2012.); izvještaj: 0683-8699-0683-8700; fotografije: 0706-5943-0706-5961.

Bibliografija:

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine II.*, Istočna i centralna Bosna (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 114.

Nebojša Tomašević (ur.), *Treasures of Yugoslavia: An Encyclopedic Touring Guide /Blago na putevima Jugoslavije: enciklopedijsko-turistički vodič/* (Yugoslaviapublic, Beograd, 1980.), str. 290.

Fotografije:**6.3. Džamija u Jelašci – fotografija 1**

Fotografija (31. juli 2012.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0706-5946.

Ruševine džamije u Jelašci: pogled na (ulaz) fasadu sa sjeverozapada. Baza minareta je na desnoj strani. U pozadini, lijevo od ulaza, vidi se monumentalni mihrab džamije. Niske ruševine u prvom planu su ostaci trijema.



6.3. Džamija u Jelašci – fotografija 2

Fotografija (31. juli 2012.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0706-5949.

Ruševine džamije u Jelašci: krupni plane fasade s ulazom, pogled iz pravca sjeverozapada.



6.3. Džamija u Jelašci – fotografija 3

Fotografija (31. juli 2012.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0706-5958.

Pogled sa sjeverne strane na ruševine džamije u Jelašci: vremenom načet ulazni trijem džamije u prvom planu.



6.3. Džamija u Jelašci – fotografija 4

Pogled s jugoistočne strane na ruševine džamije u Jelašci. Na lijevoj strani u prvom planu, zapadno od džamije, vidi se staro muslimansko groblje.

Fotografija (31. juli 2012.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0706-5950.

Opština: 7. Ključ**7.1. Gradska džamija**

Nova gradska džamija

Naselje / četvrt:	Luka mahala
Mjesto:	Ključ
Koordinate po GPS-u:	44°32'05.2" N 16°46'30.7" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1989.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Na lokalitetu su ostali samo goli temelji Nove gradske džamije i veliki, vremenom načet ostatak srušenog minareta. Na fotografijama snimljenim odmah nakon rata vide se tragovi oštećenja od eksplozije (pukotine u bazi minareta), kao i šut, koji je u međuvremenu raščišćen.

Izvor informacija: András Riedlmayer, na osnovu obilaska lokacije (juli 2002.), i na osnovu informacija i fotografija Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Nova gradska džamija u Ključu sagrađena je 1989. godine. Nalazila se u naselju Luka mahala, visoko na brdu iznad grada. Nova gradska džamija u Luka mahali izgrađena je na drugoj strani ulice u kojoj je bila stara Gradska džamija u Ključu (Atik-džamija), istorijska džamija iz 17. vijek, za koju su opštinske vlasti tokom osamdesetih godina 20. vijeka naredile da se sruši, što je bio preduslov za izdavanje dozvole za gradnju nove Gradske džamije. U vrijeme izbijanja posljednjeg rata, nova Gradska džamija u Luka mahali bila je jedina džamija u Ključu.

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Ključ, nova Gradska džamija dignuta je u vazduh i potpuno uništen u julu 1992. godine. Jama, tj. podrum srušene nove Gradske džamije korišten je tokom rata kao odlagalište otpada. Ova džamija nije obnovljena nakon rata. Poslije rata nova džamija je sagrađena u dolini, u centru Ključa. Ta poslije rata izgrađena džamija sada se naziva Gradskom ili Čaršijskom džamijom. Nova džamija podignuta je na mjestu čaršijske džamije srušene u Drugom svjetskom ratu. Ta nova džamija u centru grada, u kojoj se sada nalaze i kancelarije Medžlisa Islamske zajednice Ključ, nije postojala početkom devedesetih godina dvadesetog vijeka.

Izvor: Ermin ef. Vučkić, glavni imam Ključa, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992.-1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), str. 70 [fotografija ostataka nove Gradske džamije u Ključu, snimljena po završetku rata, krajem 1995.].

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, II: Istočna i centralna Bosna (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 13-14 [opis i fotografija Atik-džamije (stara Gradska džamija) u Ključu].

Fotografije:**7.1. Gradska džamija u Ključu – fotografija 1**

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer

Ruševine nove Gradske džamije: pogled prema sjeveru: ostatak baze srušenog minareta na lijevoj strani.

**7.1. Gradska džamija u Ključu – fotografija 2**

Fotografija (1996.): Howard Davies.

Ruševine nove Gradske džamije, pogled prema jugu: ostatak baze srušenog minareta na desnoj strani. Mjesto gdje se nalazila stara Gradska džamija (Atik-džamija) je u pozadini na lijevo.



7.1. Gradska džamija u Ključu – fotografija 3

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Ruševine nove Gradske džamije poslije rata: ostatak srušenog minareta s tragovima oštećenja od eksplozije u sredini.



7.1. Gradska džamija u Ključu – fotografija 4

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Ključ, centar grada, pogled s mjesta gdje se nalazila stara Gradska džamija (Atik-džamija), srušena sa zemljom 1989. godine

Medijski izvještaji:

Agence France-Presse (30. juli 1992.)

Muslimanska džamija dignuta u vazduh

BEOGRAD, 30. juli 1992. (AFP) – U snažnoj eksploziji, u noći na srijedu, srušena je glavna džamija u gradiću Ključu na sjeveru Bosne i Hercegovine, na području koje je sada pod srpskom kontrolom, izvijestila je novinska agencija Tanjug.

Eksplozija je takođe teško oštetila zgrade u blizini džamije, izvještava Tanjug ne iznoseći dodatne pojedinosti.

Ključ se nalazi 200 kilometara sjeverozapadno od Sarajeva, glavnog grada Bosne, koji srpske snage već gotovo četiri mjeseca drže pod opsadom [...]

Opština: 7. Ključ**7.2. Džamija u Biljanima - Džaferagićima**

Džamija u Donjim Biljanima

Džaferagića džamija

Naselje / četvrt:	Džaferagići
Mjesto:	Biljani
Koordinate po GPS-u:	44°35'58.2" N 16°40'45.7" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1938., obnovljeno 1964.)
Historijski period:	moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	obnova u toku

Opis oštećenja: Džaferagića džamija u Biljanima potpuno je srušena, od zgrade je jedino ostala velika hrpa šute. U vrijeme autorovog obilaska lokacije još uvijek su se vidjeli dijelovi nosivih zidova džamije, očuvani do visine od otprilike 0.5 metra.

Na fotografijama snimljenim neposredno poslije rata vidi se kako na zemlji leži trup drvenog minareta džamije, raznijet u eksploziji. Ostaci minareta raščišćeni su prije autorovog obilaska, ali je na vrhu gomile šuta još ležao spljošteni metalni stožasti krov minareta.

Izvor informacija: András Riedlmayer, na osnovu obilaska lokacije (juli 2002.) i na osnovu informacija i fotografija Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Po izbijanju rata, davalac informacija bio je imam u Biljanima. On navodi da je džamija spaljena 10. jula 1992. godine, a da su ruševine eksplozivom srušene sa zemljom. On je u to vrijeme bio u Biljanima.

Nizbrdo od srušene džamije u Biljanima, pored seoske škole, nalazi se spomen-groblje, *šehitluk*, za preko 200 mještana Muslimana koji su u julu 1992 ubijeni na tom mjestu. Postoje planovi da se džamija u Biljanima ponovo sagradi na mjestu bivše škole, pored novog groblja, u znak sjećanja na mještane Muslimane ubijene 1992. godine.

Izvor: Ermin ef. Vučkić, sada glavni imam Ključa, imam u Biljanima u vrijeme kada je džamija srušena, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

7. Ključ 7.2. Džamija u Biljanima - Džaferagićima – 2

Fotografije:



7.2. Džamija u Biljanima - Džaferagićima – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer

Metalni krov minareta srušene džamije u Biljanima leži na gomili šuta.



7.2. Džamija u Biljanima - Džaferagićima – fotografija 2

Fotografija (1997.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Ruševine džamije u Biljanima poslije rata, drveni minaret na gomili šuta.

7. Ključ 7.2. Džamija u Biljanima - Džaferagićima – 3



7.2. Džamija u Biljanima - Džaferagićima – fotografija 3

Fotografija (1996.): Regionalni muzej Bihać.

Ruševine džamije u Biljanima poslije rata: drveni minaret na vrhu šute.



7.2. Džamija u Biljanima - Džaferagićima – fotografija 4

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Spomen-groblje (šehitluk) za stanovnike sela Biljani ubijene u julu 1992. godine.

Opština: 7. Ključ**7.3. Džamija u Pudín Hanu – Velagićima**

Nova džamija u džematu Velagići

Džamija u Pudín Hanu

Džamija u Hadžićima

Naselje / četvrt:	Hadžići
Mjesto:	Pudin Han-Velagići
Koordinate po GPS-u:	44°33'29.0" N 16°44'12.0" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1989.)
Historijski period:	moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno razorena

Opis oštećenja: Na poslijeratnim fotografijama vidi se da je džamija u Pudín Hanu-Velagićima potpuno razorena u nizu eksplozija. Raznijeta krovna ploča završila je na vrhu šuta od srušene građevine.

Prema informacijama Medžlisa Islamske zajednice Ključ, potkrijepljenim fotografijama snimljenim za vrijeme rata i nakon njega, džamija je rušena u nekoliko faza. Prva eksplozija 1992. godine izazvala je rušenje džamije i minareta, od kojeg je ostao samo oštećeni ostatak baze (vidi fotografiju 1, snimljenu u februaru 1993.). Eksplozije koje su uslijedile uništile su glavnu kupolu džamije, ostatak minareta i drugi dijelovi džamije. Na poslijeratnim fotografijama ruševina džamije, snimljenim krajem 1995. i 1997. godine, na vrhu šute vidi se samo jedan prepoznatljiv dio - mala kupola, jedna od malih kupola koje su ranije stajale iznad ulaznog trijema u džamiju.

Preostala mala kupola srušene džamije u Pudín Hanu – Velagićima sačuvana je u znak sjećanja i autor ju je vidio pored nedavno sagrađene džamije za vrijeme obilaska lokacije.

Izvor informacija: András Riedlmayer, na osnovu obilaska lokacije (juli 2002.) i na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Ključ i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Ključ, nova džamija u Pudín Hanu-Velagićima, sagrađena tri godine prije rata, dignuta je u vazduh u julu 1992. godine. U eksploziji su srušeni džamija i minaret i oštećena imamova kuća pored džamije. Kasnije tokom rata ruševine džamije su ponovo minirane i potpuno uništene. Džamiju su nedavno ponovo sagrađili povratnici; svečanost ponovnog otvaranja održana je u julu 2002. godine, deset godina nakon što je prvi put srušena. Jedna mala kupola, koja je jedini dio srušene džamije koji je sačuvan, nalazi se pored ponovo sagrađene džamije. Sačuvana je u znak sjećanja na mještane sela koji su ubijeni u ratu.

Izvor: Muharem Medanović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Ključ, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Paul Harris, *Cry Bosnia* (Edinburgh: Cannongate, 1995.), str. 35; fotografija str. 47.
 Omerdić, Muharem, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992.-1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), str. 82, fotografija 29 [fotografija srušene džamije u Pudín Hanu po završetku rata].

Fotografije:**7.3. Džamija u Pudín Hanu-Velagićima – fotografija 1**

Fotografija (februar 1993.): Paul Harris, objavljeno u *Cry Bosnia*, str. 47.
 Džamija u Pudín Hanu-Velagićima (Hadžići) nakon prve faze razaranja.
 Džamija je u prvom planu, oštećena imamova kuća u pozadini, iza srušenog minareta.

**7.3. Džamija u Pudín Hanu-Velagićima – fotografija 2**

Fotografija (decembar 1995.): objavljeno u *Omerdić* (1996.).
 Ruševine džamije nakon rata, na kojima se vide posljedice kasnijih miniranja.

7. Ključ 7.3. Džamija u Pudín Hanu – Velagićima – 3



7.3. Džamija u Pudín Hanu-Velagićima – fotografija 3

Fotografija (1997.): Savjet Evrope – Odsjek za kulturnu baštinu.

Ruševine džamije poslije rata, ostala je samo jedna mala kupola na vrhu šute. Ostaci srušene imamove kuće u pozadini, iza džamije.



7.3. Džamija u Pudín Hanu-Velagićima – fotografija 4

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Muslimanke idu na molitvu u novoizgrađenu džamiju u Pudín Hanu-Velagićima. U pozadini, lijevo od džamije, vidi se novoizgrađena imamova kuća.

Medijski izvještaj:

Paul Harris, *Cry Bosnia* (Edinburgh: Cannongate, 1995.), str. tekst, str. 35, fotografija, str. 47.

[februar 1993.]

(str. 35): Sada se nalazimo u selu Velagići, a na osnovu vojne karte znam da su Hadžići sljedeće selo [...] Odvojeno ispod sela i blizu puta nalazila se džamija. Srušeni toranj minareta tanak poput olovke izdiže se iz srušenih zidova, koji su se urušili jedan preko drugog, dok je na vrhu šute neuredno položena uglavnom neoštećena kupola. Ni tu jaku modernu građevinu nije uništila granata. U vazduh je dignuta dinamitom.

Opština: 7. Ključ

7.4. Džamija u Donjem Budelju

Stara džamija u Donjem Budelju

Mjesto:	Donji Budelj
Koordinate po GPS-u:	44°36'33" N 16°38'20" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo srušena

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim neposredno nakon rata vidi se da je stara džamija u Donjem Budelju, tradicionalna seoska džamija s drvenim minaretom, gotovo potpuno razorena. Objekat je opustošen, bez krova i minareta, dijelovi nižih spoljnih zidova i dalje stoje, i to do visine od otprilike 1,5 m. Pored ruševina džamije na groblju kraj džamije vide se porušeni nišani.

Izvor informacija: Informacije koje je András Riedlmayer prikupio prilikom obilaska lokacije (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Ključ.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Ključ, stara džamija u Donjem Budelju razorena je u junu 1992. godine.

Izvor: Mehrem Medanović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Ključ, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Zukić, Kemal, *Slike zločina: rušenje islamskih vjerskih objekata u Bosni i Hercegovini* (Centar za islamsku arhitekturu, Sarajevo, 1999.), str. 185, slika 95 [fotografija ruševina].

Fotografije:



7.4. Džamija u Donjem Budelju– fotografija 1

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, objavljeno u: Zukić (1999.)

Ostaci džamije u Donjem Budelju po završetku rata.



7.4. Džamija u Donjem Budelju – fotografija 2

Prijeratna fotografija (1980.-e): Medžlis Islamske zajednice Ključ

Pogled na Donji Budelj prije rata. Džamija i minaret vide se u donjem lijevom dijelu fotografije. Obratiti pažnju na razmještaj pravokutnih prozora na donjem spratu džamije, što se vidi i na poslijeratnoj fotografiji ruševina.

Opština: 7. Ključ**7.5. Džamija u Humićima**

Stara džamija u Humićima

Mjesto:	Humići
Koordinate po GPS-u:	44°33'41.5" N 16°47'25.4" E
Vrijeme izgradnje:	18. vijek (18. vijek, obnovljeno 1947.)
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Stara džamija u Humićima potpuno je izgorjela. Srušeni su krov i minaret. Unutrašnjost džamije je potpuno uništena i otvorena prema nebu, zasuta šutom i obrasla vegetacijom i mladim drvećem. Kameni spoljni zidovi su oštećeni, a na ulaznoj fasadi i jugozapadnom zidu su velike rupe nastale u eksploziji. Ostatak spoljnog zida stoji do nivoa krova. Pougljenisane grede strše iz kamenih spoljnih zidova, što ukazuje na to da je džamija stradala u vatri.

Izvor informacija: Informacije koje je András Riedlmayer prikupio prilikom obilaska lokacije (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Ključ.

Izjava davaoca informacija: Džamija u Humićima jedna je od najstarijih džamija na području Ključa. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Ključ, džamija u Humićima izgorjela je 4. avgusta 1992. godine.

Izvor: Mehrem Medanović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Ključ, s kim je razgovarao András Riedlmayer (juli 2002.).

Fotografije:



7.5. Džamija u Humićima – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Spaljena džamija, velika rupa na spoljnom zidu nastala od eksplozije; pogled s jugozapada, ulazni trijem na lijevoj strani.



7.5. Džamija u Humićima – fotografija 2

Fotografija (1996.): Medžlis Islamske zajednice Ključ

Spaljena džamija u Humićima; pogled sa sjeveroistoka, ulazni trijem na desnoj strani.



7.5. Džamija u Humićima – fotografija 3

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Unutrašnjost džamije: pogled s unutrašnje strane ulaznog trijema na mihrab.

Opština: 7. Ključ**7.6. Džamija u Krasuljama**

Nova džamija u Krasuljama

Mjesto:	Krasulje
Koordinate po GPS-u:	44°35'56" N 16°45'07" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1987.)
Historijski period:	moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenima na kraju rata vidi se da je džamija u Krasuljama potpuno uništen, njene ruševine srušene sa zemljom, a građevinski materijali uklonjeni. Na lokaciji su ostali samo goli temelji i ostatak minareta koji je dignut u vazduh. Izgorjela je i imamova kuća, koja se nalazila kraj džamije.

Izvor informacija: Informacije koje je András Riedlmayer prikupio prilikom obilaska lokacije (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Ključ i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Nova džamija u Krasuljama sagrađena je 1987. na mjestu stare džamije s drvenim minaretom koja je bio u oronulom stanju. Prema informacijama iz evidencije Islamske zajednice Ključ, nova džamija u Krasuljama srušena je 31. maja 1992. godine.

Izvor: Mehrem Medanović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Ključ, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Bećirbegović, Madžida, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 172 [fotografija ulaznog trijema stare džamije u Krasuljama].

Fotografije:



7.6. Džamija u Krasuljama – fotografija 1

Fotografija (decembar 1996.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Temelji srušene džamije u Krasuljama na kraju rata: na lijevoj strani vidi se ostatak minareta, a razorena imamova kuća na desnoj.



7.6. Džamija u Humićima – fotografija 2

Fotografija (1996.): Regionalni muzej, Bihać.

Ostatak razorenog minareta džamije u Krasuljama poslije rata.

Opština: 7. Ključ**7.7. Džamija u Sanici**

Sanička džamija

Naselje / četvrt:	Ravan
Mjesto:	Sanica
Koordinate po GPS-u:	44°35'56" N 16°45'07" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1937.; novi minaret 1978.)
Historijski period:	moderni
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim nakon rata vidi se da je džamija potpuno je izgorjela, nedostaju krov i minaret, a unutrašnjost džamije je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Spoljni zidovi su oštećeni, ali stoje, i to do nivoa krova. Na ostatku srušenog minareta vide se tragovi eksplozije, a komadi betona vise sa željeznih šipki koje su se od snage eksplozije izvile prema van.

Džamija u Sanici je u vrijeme kada je autor bio u obilasku lokacije u julu 2002. bila od temelja obnavljana. Još uvijek se pored obnovljene džamije vidjeti vremenom oštećeni ostatak razorenog minareta, visok četiri metra.

Izvor informacija: Informacije koje je András Riedlmayer prikupio prilikom obilaska lokacije (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Ključ i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

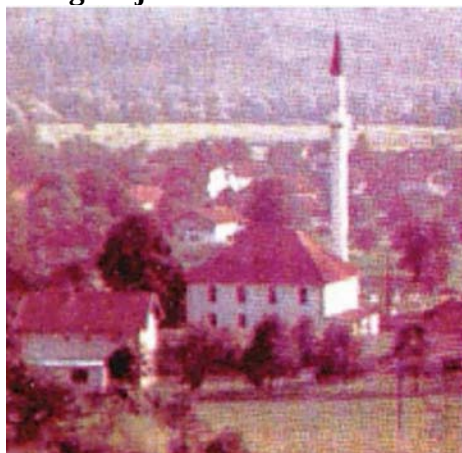
Džamija u Sanici sagrađena je 1937. godine na mjestu gdje je stajala stara džamija. Moderni minaret, visok 37 metara, dodat je džamiji 1978. godine.

Prema informacijama iz evidencije Islamske zajednice Ključ, džamija u Sanici potpuno je spaljena nakon što je 26. juna 1992. godine podmetnut požar. Svi sakralni predmeti u džamiji, uključujući i mnoge kopije Kurana, kao i molitveni tepisi stari 72 godine i 52 ćilima, opljačkani su ili zapaljeni. Minaret je dignut u vazduh 1. avgusta 1992. godine.

Poslije rata, 1997. godine, ostaci džamije srušeni su jer nisu bili dovoljno stabilni, osim preostalog komada srušenog minareta koji je sačuvan u znak sjećanja.

Izvor: Mehrem Medanović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Ključ, s kim je razgovarao András Riedlmayer (juli 2002.).

Fotografije:



7.7. Džamija u Sanici – fotografija 1

Prijeratna fotografija (1980.-te.): Medžlis Islamske zajednice Ključ.
Pogled sa sjevera-sjeveroistoka na džamiju u Sanici prije rata.



7.7. Džamija u Sanici – fotografija 2

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednice Bosne i Hercegovine.

Pogled sa zapada-jugozapada na džamiji u Sanici po završetku rata; obratiti pažnju na armaturu betonskog minareta, koju je eksplozija izbila prema van. Spaljena džamija je na desnoj strani.



7.7. Džamija u Sanici – fotografija 3

Fotografija (decembar 1995.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednice Bosne i Hercegovine.

Unutrašnjost džamije u Sanici na kraju rata, pogled prema jugu.

Na lijevoj strani vidi se mihrab džamije.



7.7. Džamija u Sanici – fotografija 4

Fotografija (1997.): Savjet Evrope – Odjeljenje za kulturnu baštinu.

Mjesto na kojem se nalazila džamija u Sanici; ostatak minareta je u prvom planu, a u pozadini tek raščišćena lokacija na kojoj se nalazila srušena džamija.



7.7. Džamija u Sanici – fotografija 5

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Pogled na džamiju u Sanici u vrijeme autorove posjete. Ostatak srušenog minareta, oštećenog od vremena, u provom je planu na desnoj strani, a u pozadini je džamija koja se obnavlja.

Opština: 7. Ključ

7.8. Džamija u Tićevecima

Mjesto:	Tićeveci-Velagići
Koordinate po GPS-u:	44°32'50.2" N 16°44'08.3" E
Vrijeme izgradnje:	18. vijek (18. vijek; obnovljeno 1937.)
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Stara džamija u Tićevecima je izgorjela, a krov i minaret su potpuno uništeni. Unutrašnjost džamije je potpuno uništena i otvorena prema nebu, napunjena šutom i obrasla vegetacijom i mladim drvećem. Kameni spoljni zidovi džamije oštećeni su, ali stoje i to do nivoa krova. Pougljenisani drveni elementi koji vire iz spoljnih kamenih zidova ukazuju na štetu od požara.

Džamija u Tićevecima imala je drveni ulazni trijem koji je potpuno uništen. Velika površina žbuke na kojoj se vide tragovi požara na ulaznoj fasadi džamije – ranije unutrašnji zid, ograđen ulaznim trijemom – označava mjesto gdje je nekoć stajao trijem.

Izvor informacija: Informacije koje je András Riedlmayer prikupio prilikom obilaska lokacije (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Ključ i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Islamske zajednice Ključ, stara džamija, imamova kuća i mekteb u Tićevecima izgorjeli su 29. maja 1992. godine.

Izvor: Muharem Medanović, sekretar Medžlisa Islamske zajednice Ključ, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



7.8. Džamija u Tićevićima– fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Pogled sa zapada-sjeverozapada na ulaznu fasadu spaljene džamije. Ožbukana površina prednjeg zida (koji je bio unutrašnji zid preko puta trijema) upućuje na veličinu ulaznog trijema koji je izgorio.



7.8. Džamija u Tićevićima – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Unutrašnjost spaljene džamije u Tićevićima, pogled prema jugoistočnom zidu i mihrabu.



7.8. Džamija u Tićevećima – fotografija 3

Fotografija (2001.): Dr. Colin Kaiser – Tužilaštvo MKSJ-a, 0323-5393.

Detalj unutrašnjosti spaljene džamije u Tićevećima. Obratiti pažnju na tragove požara na zidu u sredini lijevo i na drvenoj gredi iznad prozora na desnoj strani.

Opština: 7. Ključ**7.9. Gradska katolička crkva u Ključu**

Župna crkva Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije

Mjesto:	Ključ
Koordinate po GPS-u:	44°32'04.7" N 16°46'18.7" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (1895.; obnovljeno 1970.)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	katolička crkva
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen obnova u toku
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: Župna katolička crkva u centru Ključa srušena je u eksploziji, prema informacijama župnih vlasti rimo-katoličke crkve i fotografijama iz više nezavisnih izvora, snimljenim poslije rata. Ruševine crkve srušene su sa zemljom, a mjesto na kojem se nalazila je raščišćeno. Istraživački tim Savjeta Evrope je 1998. pronašao samo malu gomilu šute i trave koja je rasla na poravnanom mjestu gdje je nekad stajala srušena crkva.

Crkva je na istom mjestu ponovno sagrađena 2001. godine, šest godina poslije rata.

Izvor informacija: Informacije koje je András Riedlmayer prikupio prilikom obilaska lokacije (juli 2002.), i informacije i fotografije rimokatoličkog Biskupskog ordinarijata Banja Luka i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Župna crkva u Ključu spaljena je oko Nove godine 1993. Spaljena crkva dignuta je u vazduh 11. februara 1993. godine, njene ruševine su srušene sa zemljom, a sav građevinski materijal je uklonjen. Lokacija na kojoj se nalazila srušena crkva bila je prazno do 2001. godine, kada je crkva ponovo sagrađena.

Izvor: Ordinarijat banjalučke biskupije (juli 2012.)

Bibliografija:

Banjalučka biskupija, *Banjalučka biskupija u riječi i slici od 1881. do 2006. Povodom 125. obljetnice utemeljenja Biskupije* (Biskupski ordinarijat Banja Luka, Banja Luka. 2006.), str. 313 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

Ilija Živković (urednik). 1997. *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*. (Banja Luka, Mostar, Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine; Zagreb: Hrvatski informativni centar): 147 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

7. Ključ 7.9. Gradska katolička crkva u Ključu – 2



Fotografije:

7.9. Gradska katolička crkva u Ključu – fotografija 1

Fotografija (1970.) objavljeno u: rimokatolička Biskupija Banja Luka (2006.).

Župna crkva u Ključu prije rata.

(Obratiti pažnju na zgradu u pozadini, koja se takođe vidi na poslijeratnim fotografijama.)



7.9. Gradska katolička crkva u Ključu – fotografija 2

Fotografija (mart 1997.) objavljeno u: Živković (1997.).

Mala gomila šute označava mjesto gdje se nalazila srušena katolička župna crkva.

7. Ključ 7.9. Gradska katolička crkva u Ključu – 3



7.9. Gradska katolička crkva u Ključu – fotografija 3

Fotografija (1998.): Savjet Evrope – Odjeljenje za kulturnu baštinu.
Prazno mjesto na kojem se nalazila srušena rimokatolička župna crkva u Ključu.
(Primjedba: Ovo je pogled s druge strane puta, za razliku od Fotografije 1.)



7.9. Gradska katolička crkva u Ključu – fotografija 4

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.
Rimokatolička župna crkva u Ključu, nakon obnove (2001.).

Opština: 8. Kotor Varoš

8.1 Džamija u Hanifićima

Mjesto:	Hanifići
Koordinate po GPS-u:	44°35'51.9" N 17°25'44.9" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1983.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Džamija u Hanifićima je u potpunosti izgorjela. Tragovi čađi na spoljnim zidovima i izgorjela drvena konstrukcija krova ukazuju na uništavanje vatrom. Unutrašnjost džamije je takođe potpuno uništena. Visoki betonski minaret s desne strane ulaza u džamiju srušio se uslijed eksplozije. Na fotografijama snimljenim nakon rata može se vidjeti izlomljeni trup srušenog minareta kako leži na zemlji pored džamije.

Fotografije džamije snimljene marta 2001. godine pokazuju ruševine u netaknutom stanju. Do trenutka kada je autor obišao lokaciju (juli 2002. godine), spaljena drvena konstrukcija krova i trup srušenog minareta na tlu pored džamije su uklonjeni u okviru priprema za rekonstrukciju.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, Džamija u Hanifićima je zapaljena 15. avgusta 1992. godine. Vjernici koji su se nalazili u džamiji ubijeni su, njih 34, žene i muškarci. Imam džamije, Ahmed Lihoviće takođe je ubijen.

Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992. – 1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), str. 87 [prijeratna fotografija džamije].

Fotografije:

17. mart 2001. (57)



8.1. Džamija u Hanifićima – fotografija 1

Fotografija (mart 2001.): Tužilaštvo MKSJ-a , 0203-3398

Pogled na ulaz (sjeverozapadna fasada) džamije u Hanifićima, baza minareta s desne strane.



8.1 Džamija u Hanifićima – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer

Pogled na zid mihraba (jugoistočna fasada) Džamije u Hanifićima, baza minareta s lijeve strane.

Fotografije:

17. mart 2001. (54)



8.1 Džamija u Hanifićima – fotografija 3

Fotografija (mart 2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0203-3395

Pogled na zid mihraba džamije (jugoistočna fasada), trup srušenog minareta s lijeve strane.



8.1. Džamija u Hanifićima – fotografija 4

Prijeratna fotografija: objavljeno u Omerdić (1999.).

Džamija u Hanifićima prije rata: pogled iz pravca jug-jugozapad, zid mihraba na desnoj strani.

Opština: 8. Kotor Varoš

8.10. Džamija u Hadrovcima

Hadrovačka džamija

Mjesto:	Hadrovci
Koordinate po GPS-u:	44°36'54" N 17°19'15" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (obnovljeno 1975.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim nakon rata, vidi se da je Džamija u Hadrovcima gorjela, krov je u potpunosti razoren, unutrašnjost uništena i otvorena prema nebu. Spoljni zidovi su oštećeni uslijed više udara projektila, ali ostali su očuvani, do nivoa krova. Ulazni trijem džamije se srušio. Minaret džamije prelomio se odmah iznad baze, a preostali dio je popucaao u eksploziji.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na temelju informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, Džamija u Hadrovcima je srušena jula 1992. godine.

Izvor: Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



8.10. Džamija u Hadrovcima – fotografija 1

Fotografija (mart 2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-7596.

Džamija u Hadrovcima, pogled iz pravca juga: baza prelomljenog minareta se vidi s lijeve strane, a (jugoistočni) zid mihraba džamije s desne strane.



8.10 Džamija u Hadrovcima – fotografija 2

Fotografija (2007.): Centar za islamsku arhitekturu Bosne i Hercegovine.

Ruševine Hadrovačke džamije, pogled iz pravca istok-jugoistok. Obratiti pažnju na trokut koji tvore tri udara projektila u sredini zida mihraba (jugoistočna fasada), koji se takođe vidi na fotografiji 1. Dio slomljenog minareta se vidi iznad zidova na stražnjoj strani džamije, u sredini lijevo.

8. Kotor Varoš. 8.10. Džamija u Hadrovcima – 3



8.10. Džamija u Hadrovcima – fotografija 3

Prijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.
Džamija u Hadrovcima prije rata, gledano iz pravca istoka.

Opština: 8. Kotor Varoš

8.2 Džamija u Vrbanjcima

Mjesto:	Vrbanjci
Koordinate po GPS-u:	44°35'14.0" N 17°25'35. 4" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1909.)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija u Vrbanjcima je potpuno uništena, lokalitet je zaravnat i sav građevinski materijal uklonjen. U trenutku kada je autor obišao lokalitet, još uvijek su se vidjeli obrisi temelja džamije. Jedini dio koji nije srušen sa zemljom je masivni komad baze srušenog minareta (visok oko 2,5 m) i ostatak okruglog mujezinovog balkona (šerefe) s minareta, na tlu pored baze minareta.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, džamija u Vrbanjcima je spaljena, a minaret dignut u vazduh u julu 1992. godine. Ruševine džamije su zaravnate buldožerom, a građevinski materijal je odnijet.

Izvor: Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992. – 1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), str. 86 [prijeratna fotografija džamije].

Fotografije:



8.2. Džamija u Vrbanjcima – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Lokacija džamije u Vrbanjcima: ostatak baze minareta i mujezinovog balkona (šerefe) na desnoj strani.



8.2. Džamija u Vrbanjcima – fotografija 2

Prijeratna fotografija: objavljeno u Omerdić (1999.)

Džamija u Vrbanjcima prije rata, pogled sa sjeverne strane.

Destruction in Bijeljina-Prijedor-Sanski Most.doc/df

Opština: 8. Kotor Varoš

8.3. Katolička crkva u Kotor Varoši

Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije

Župna crkva Rođenja Marijina

Mjesto:	Kotor Varoš
Koordinate po GPS-u:	44°37'17.3" N 17°22'14.6" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1891.; ponovo izgrađena 1987.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	katolička crkva
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	teško oštećen
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Par zvonika gradske katoličke crkve srušen je eksplozijom. Krov crkve je uglavnom urušen, a unutrašnjost crkve je u potpunosti izgorjela. Na oštećenim unutrašnjim zidovima crkve viđeni su natpisi na srpskom. Jedan od srušenih zvonika pao je na susjednu zgradu župnog dvora izazvavši teška oštećenja. Oštećeni župni dvor, koji se vidi na fotografijama snimljenim tokom rata, u međuvremenu je srušen.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije Biskupskog ordinarijata Banja Luka i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Župna crkva u Kotor Varoši je zapaljena 2. jula 1992. godine i u potpunosti je izgorjela. Dva crkvena zvonika dignuta su u vazduh avgusta 1993. godine; jedan od njih je pao na župnu zgradu koja je stajala uz crkvu.

Izvor: Biskupski ordinarijat Banja Luka (juli 2007.).

Bibliografija:

Biskupski ordinarijat Banja Luka, *Banjalučka biskupija u riječi i slici od 1881. do 2006. Povodom 125. obljetnice utemeljenja Biskupije* (Biskupski ordinarijat Banja Luka, Banja Luka, 2006.), str. 436-438 [prijeratne i fotografije nakon razaranja crkve].

Ilija Živković (ur.), *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991. – 1996.)*. (Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, Banja Luka, Mostar, Sarajevo; Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1997.), str. 157 [prijeratne i poslijeratne fotografije crkve].

Fotografije:



8.3. Katolička crkva u Kotor Varoši – fotografija 1

Prijeratna fotografija (1990.): objavljeno u Živković (1997).

Župna katolička crkva u Kotor Varoši prije rata.



8.3. Katolička crkva u Kotor Varoši – fotografija 2

Fotografija (mart 2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0203-3371.

Pogled crkve spolja, s ostacima razorenih crkvenih zvonika.



8.3. Katolička crkva u Kotor Varoši – fotografija 3

Fotografija iz rata (septembar 1993.): objavljeno u Živković (1997.).

Srušeni crkveni zvonik koji je pao na susjednu zgradu župnog dvora.



8.3. Katolička crkva u Kotor Varoši – fotografija 4

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Spaljena unutrašnjost župne katoličke crkve, bez krova, pogled prema oltaru.



8.3. Katolička crkva u Kotor Varoši – fotografija 5

Prijeratna fotografija: Biskupski ordinarijat Banja Luka.

Unutrašnjost katoličke župne crkve prije rata, pogled iz pravca oltara.

Opština: 8. Kotor Varoš

8.4. Džamija u Hrvaćanima

Mjesto: Hrvaćani
Koordinate po GPS-u: 44°36'24" N 17°27'48" E
Vrijeme izgradnje: 19./20. vijek (obnovljeno 1985.)
Historijski period: austro-ugarski / moderna gradnja
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: džamija
Lokacija objekta: selo
Stanje objekta: teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim nakon rata, minaret džamije u Hrvaćanima je u potpunosti uništen. Sama džamija je oštećena uslijed vatre i više pogodaka projektila. Glavna kupola je raspuknuta, a na spoljnim zidovima ima rupa od projektila. Na zidu mihraba džamije vide se velike pukotine. Manja susjedna zgrada, dograđena džamiji, takođe je spaljena i ostala je bez krova.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Hrvaćanima je granatirana i izgorjela je juna 1992. godine. U granatiranju je poginulo mnogo ljudi u selu.

Izvor: Ahmet ef. Rahmanović, rodom iz Hrvaćana, sada glavni imam u Prijedoru, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 64.

"Džamija u Hrvaćanima kod Kotor Varoši", *Islamska misao*, god. 7, br. 84 (dec. 1985.), str. 17 [prijeratna fotografija džamije].

Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992. – 1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), str. 87 [prijeratna fotografija džamije].

Fotografije:



8.4. Džamija u Hrvaćanima – fotografija 1

Fotografija (1966): Ahmet ef. Rahmanović

Džamija u Hrvaćanima na kraju rata, pogled sa sjevera, ulaz s desne strane.



8.4. Džamija u Hrvaćanima– fotografija 2

Prijeratna fotografija: objavljeno u Omerdić (1999.).

Džamija u Hrvaćanima prije rata, pogled sa sjevera, ulaz s desne strane.



8.4. Džamija u Hrvaćanima – fotografija 3

Prijeratna fotografija: objavljeno u *Islamska misao* br. 84 (decembar 1985.), str. 17.

Džamija u Hrvaćanima prije rata, pogled sa zapadne strane, ulaz na lijevoj strani.



8.4. Džamija u Hrvaćanima – fotografija 4

Fotografija (1966.): Ahmet ef. Rahmanović

Unutrašnjost džamije u Hrvaćanima na kraju rata. Obratiti pažnju na tragove oštećenja od vatre u unutrašnjosti džamije i velika oštećenja uzrokovana eksplozijom, na zidu mihraba.

Opština: 8. Kotor Varoš

8.5. Stara džamija u Večićima

Mjesto:	Večići
Koordinate po GPS-u:	44°34'27.0" N 17°25'55.6" E
Vrijeme izgradnje:	19./20. vijek (1886.; obnovljena 1991.)
Historijski period:	austro-ugarski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Minaretu je odlomljen gornji dio koji je pao na džamiju oštetivši zgradu. Na fotografiji koja je snimljena nakon završetka rata, trup minareta se vidi iznad džamije uz stražnju (sjeveroistočnu) stranu zgrade. Donja polovina trupa minareta i dalje stoji, ali sa više rupa od udara projektila. Sjeverozapadni i sjeveroistočni spoljni zid džamije je oštećen sa više pogodaka projektila. Više rupa od pogodaka projektila vidljivo je i na glavnoj kupoli džamije. Dvije od tri manje kupole nad ulazom, na svodu trijema džamije smrskane su i srušile su se prilikom pada minareta.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Stara džamija u Večićima izgrađena je prije više od stotinu godina i obnovljena je neposredno prije rata, kada je izgrađen novi visoki minaret. Stara džamija je granatirana mjesecima tokom 1992. godine i teško je oštećena.

Izvor: Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 64.

Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992. – 1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), [prijeratna fotografija džamije].

Fotografije:



8.5. Stara džamija u Večićima – fotografija 1

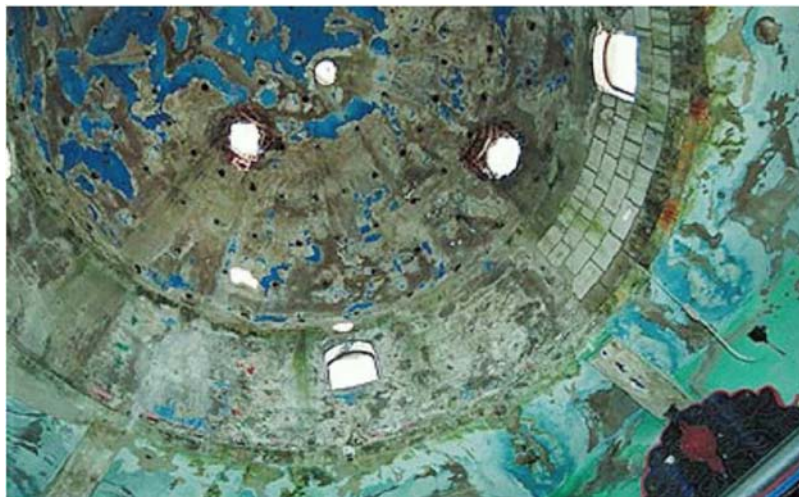
Fotografija (1996): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine. Stara džamija u Večićima nakon rata. Odlomljeni dio minareta se vidi na zemlji s lijeve strane džamije iznad ulaznog trijema.



8.5. Stara džamija u Večićima – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Oštećena sjeverozapadna fasada, krnji minaret: obratiti pažnju na odsustvo malih kupola na lijevoj strani.



8.5. Stara džamija u Večićima – fotografija 3

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

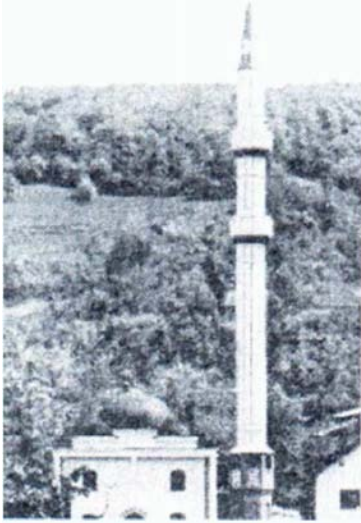
Pogled iznutra na glavnu kupolu: vide se rupe od pogodaka projektila i oštećenja na oslikanim zidovima.



8.5. Stara džamija u Večićima – fotografija 4

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Krnji minaret s više pogodaka projektila u trup, pogled iz pravca jug-jugozapad.



8.5. Stara džamija u Večićima — fotografija 5

Prijeratna fotografija: objavljeno u *Omerdić* (1999.).

Stara džamija u Večićima prije rata: obratiti pažnju na visoki minaret i tri male kupole.

Medijski izvještaji:

<http://www.pbs.org/wnet/religionandethics/week413/cover.html>

PBS Religion & Ethics Newsweekly (24. novembar 2000) /PBS-ove nedjeljne vijesti o religiji i etici/

Fred de Sam Lazaro "Bosnia: Five Years Into Peace" /Bosna poslije pet godina mira/.

[De Sam Lazaro]: Nakon sedam godina tišine, u Večićima – selu koje se sada nalazi na području koje su bosanski Srbi zauzeli tokom rata i koje se naziva Republikom Srpskom – čuje se muslimanski poziv na molitvu. To je bilo poprište šestomjesečne opsade u kojoj je uništena svaka zgrada i poginulo 168 [stanovnika]. Muslimani su počeli da se vraćaju ovamo prije nekoliko mjeseci pokušavajući da obnove svoje živote. A trebaće prilično vremena i da se obnove dvije džamije.

[Imam]: Plan da nas razdvoje jedne od drugih neće uspjeti. Sakupljamo se u džamijama i pored toga što su u ovakvom stanju. To je simbol da smo se vratili. [...] Bilo je incidenata sa [Srbima], rekli su mi da idem da se molim na minaretu, znajući veoma dobro da su ga srušili. Želimo da živimo zajedno s našim komšijama. Na žalost, izgleda da naše srpske komšije ne žele da žive sa svojim susjedima. [...]

Opština: 8. Kotor Varoš

8.6. Nova džamija u Večićima

Večićka džamija na Trzni

Naselje / četvrt:	Trzan / Trzna
Mjesto:	Večići
Koordinate po GPS-u:	44°34'38.0" N 17°26'13.8" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1990.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Minaret nove džamije je srušen i nedostaje mu gornji dio. Komadi betona vise sa šipki armaturnog željeza koje strše iz ostatka minareta, savijene prema spolja, što ukazuje na to da je minaret razoren eksplozijom. Glavna kupola je teško oštećena brojnim pogocima projektila. Unutrašnjost džamije je potpuno uništena. Monumentalni islamski vjerski zapis na ulazu u džamiju oštećen je rupama od metaka.

Izvor informacija: Autor, obilazak lokaliteta (juli 2002.), uz dodatne informacije iz Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Nova džamija u Večićima je završena dvije godine prije rata. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, ova džamija je granatirana tokom ljeta 1992. godine, kada je minaret u potpunosti srušen, a kupola i zidovi džamije oštećeni, zbog čega je džamija postala neupotrebljiva.

Izvor: Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



8.6. Nova džamija u Večićima – fotografija 1

Fotografija (mart 2001.): Tužilaštvo MKSJ-a, 0203-3385.

Pogled na ulaznu fasadu Nove džamije, krnji minaret na desnoj strani, obnovljena imanova kuća na lijevoj strani.



8.6. Nova džamija u Večićima – fotografija 2

Fotografija (septembar 2000.): objavljeno u *SFOR Informer* No. 96

Grupa muslimanskih povratnika ispred Nove džamije u Večićima, minaret desno, izgorjela imanova kuća lijevo.



8.6. Nova džamija u Večićima – fotografija 3

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Unutrašnjost Nove džamije, vide se oštećenja od projektila na glavnoj kupoli.

Medijski izvještaji:

<http://www.pbs.org/wnet/religionandethics/week413/cover.html>

PBS Religion & Ethics Newsweekly (24. novembar 2000) /PBS-ove nedjeljne vijesti o religiji i etici/

Fred de Sam Lazaro "Bosnia: Five Years Into Peace" /Bosna poslije pet godina mira/.

[de Sam Lazaro]: Nakon sedam godina tišine, u Večićima – selu koje se sada nalazi na području koje su bosanski Srbi zauzeli tokom rata i koje se naziva Republikom Srpskom čuje se muslimanski poziv na molitvu. To je bilo poprište šestomjesečne opsade u kojoj je uništena svaka zgrada i poginulo 168 [stanovnika]. Muslimani su počeli da se vraćaju ovamo prije nekoliko mjeseci pokušavajući da obnove svoje živote. A trebaće prilično vremena i da se obnove dvije džamije.

[Imam]: Plan da nas razdvoje jedne od drugih neće uspjeti. Sakupljamo se u džamijama i pored toga što su u ovakvom stanju. To je simbol da smo se vratili. [...] Bilo je incidenata sa [Srbima], rekli su mi da idem da se molim na minaretu, znajući veoma dobro da su ga srušili. Želimo da

živimo zajedno s našim komšijama. Na žalost, izgleda da naše srpske komšije ne žele da žive sa svojim susjedima. [...]

Opština: 8. Kotor Varoš

8.7. Džamija u Vraniću

Vranićka džamija

Mjesto:	Vranić
Koordinate po GPS-u:	44°38'17" N 17°18'58" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (1886; obnovljena 1980.-ih).
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen obnova u toku

Opis oštećenja: Džamija u Vraniću je spaljena i potpuno uništena tokom rata, kako se navodi u informaciji Medžlisa Islamske zajednice u Kotor Varoš. To se poklapa s prijeratnim i poslijeratnim fotografijama džamije koje je pregledao autor. Tokom 2001. godine, preduzeti su radovi na obnovi Vranićke džamije od temelja.

Izvor informacija: András Riedlmayer (april 2009.), na osnovu informacija i fotografija iz Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Vraniću bila je jedna od najstarijih džamija na području Kotor Varoši. Prema informacijama iz evidencije Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, Vranićka džamija je spaljena i srušena jula 1992. godine, a ruševine su srušene sa zemljom.

Obnova džamije od temelja počela je 2001. godine, šest godina nakon kraja rata.

Izvor: Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 64.

Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992. – 1995.)* (El-Kalem, Sarajevo, 1999.), str. 87.

Fotografije:



8.7. Džamija u Vraniću – fotografija 1

Fotografija (mart 2001): Tužilaštvo MKSJ-a, 0211-7596.

Džamija u Vraniću u vrijeme početka radova na obnovi poslije rata, pogled iz pravca sjeverozapada.



8.7. Džamija u Vraniću – fotografija 2

Fotografija (2009): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.

Džamija u Vraniću nakon poslijeratne obnove, pogled iz pravca sjeverozapada.



8.7. Džamija u Vraniću – fotografija 3

Prijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.
Džamija u Vraniću prije rata, pogled iz pravca sjevera.

Opština: 8. Kotor Varoš

8.8. Ravljanska džamija

Džamija u džematu Ravne

Mjesto:	Ravne
Koordinate po GPS-u:	44°37'40" N 17°20'22" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1900.; obnovljena u osamdesetim godinama)
Historijski period:	austro-ugarski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim poslije rata vidi se Ravljanska džamija potpuno srušena eksplozijom i svedena na gomilu šuta. Jedini elementi džamije koji su ostali očuvani i koji se mogu identifikovati su betonski mujezinov balkon (šerefe) i razlomljeni komadi srušenog minareta, koji se vide kako leže na gomili šuta.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice BiH i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Na osnovu informacija evidencije Medžlisa Islamske zajednice u Kotor Varoši, Ravljanska džamija srušena je 12. oktobra 1992. godine.

Izvor: Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



8.8. Ravljanska džamija – fotografija 2

Fotografija (oktobar 2000.): Helen Walasek.

Ruševine Ravljanske džamije nakon okončanja rata. Jedini prepoznatljivi elementi koji su ostali očuvani su betonski mujezinov balkon (šerefe), sredina lijevo, i komadi srušenog minareta.



8.8. Ravljanska džamija – fotografija 2

Prijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.

Ravljanska džamija, Kotor Varoš, prije rata, pogled iz pravca jugoistoka.

Opština: 8. Kotor Varoš**8.9. Džamija u Donjoj Varoši**

Džamija u džematu Donja Varoš

Naselje / četvrt:	Donja Varoš
Mjesto:	Kotor Varoš
Koordinate po GPS-u:	44°37'36.2" N 17°22'14.3" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek (obnovljeno 1938.)
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen obnova u toku

Opis oštećenja: Džamija u Donjoj Varoši je potpuno uništena, građevinski materijal je uklonjen, a lokalitet je raščišćen. Na fotografiji snimljenoj 2000. godine vide se samo temelji sa zemljom sravnjene džamije zarasli u travu i omanja gomila tesanog kamena.

U vrijeme autorovog obilaska lokaliteta, već je bila započela izgradnja nove džamije na istoj lokaciji. Kameni temelj srušenog minareta stare džamije se još uvijek mogao vidjeti pored jugozapadnog zida ponovo izgrađene džamije, desno od ulaza.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije i fotografije iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Donjoj Varoši dignuta je u vazduh i srušena krajem decembra 1992. godine, nakon zauzimanja grada. Ruševine džamije su zaravnate, a šut uklonjen do temelja.

Izvor: Hamit Bajrić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Adem Handžić, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* /Pregled islamskih kulturnih spomenika u Bosni do kraja 19. vijeka/ (OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996.), str. 64.

Fotografije:



8.9. Džamija u Donjoj Varoši – fotografija 1

Fotografija (oktobar 2000.): Helen Walasek.

Temelji srušene Donjovaroške džamije.



8.9. Džamija u Donjoj Varoši – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Džamija u Donjoj Varoši tokom obnove: vidi se baza minareta stare džamije u pozadini desno, pored zida obnovljene džamije.



8.9. Džamija u Donjoj Varoši – fotografija 3

Prijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.
Džamija u Donjoj Varoši prije rata, pogled iz pravca jugozapada.

Opština: 9. Novi Grad

9.1 Džamija u Ahatovićima

Mjesto:	Ahatovići
Koordinate po GPS-u:	43°53'14" N 18°16'35" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1969.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Na fotografijama džamije u Ahatovićima snimljenim neposredno nakon kraja rata, ostao je očuvan samo donji dio minareta. Među ostacima građevinskog materijala pored baze minareta vide se još neki prepoznatljivi elementi džamije (npr. stup ukrašen slikanim arabeskama).

Oštećenja koja se vide na fotografijama podudaraju se s izjavama o šteti koje su dali stanovnici sela, koji su izjavili da je džamija u Ahatovićima spaljena i zatim dignuta u vazduh.

Džamija je ponovo izgrađena osam godina poslije rata, od strane stanovnika koji su se vratili u selo (2003.).

Izvor informacija: András Riedlmayer (maj 2005.), na osnovu informacija i fotografija iz Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Izjava (5. juli 1992.) Hasijske Gaćanović, bivše stanovnice Ahatovića, koja kaže da je s prozora svoje kuće u Ahatovićima 2. juna 1992. godine gledala kako džamija gori, a zatim, narednog dana, kako je dignuta u vazduh.

Izvor: Objavljeno u Pašić (1993.). Izjava je priložena ovom izvještaju.

Bibliografija:

Ibrahim Pašić, *Zločin u Ahatovićima* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1993.), str. 114-115: "Miniranje džamije u Ahatovićima" – izjava bivše stanovnice Ahatovića Hasijske Gaćanović.

Fotografije:



9.1. Džamija u Ahatovićima – fotografija 1

Fotografija (1996.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.
Ostatak baze minareta i džamije u Ahatovićima.



9.1. Džamija u Ahatovićima – fotografija 2

Fotografija (1996.): Kemal Zukić, Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.
Ostatak baze minareta i džamije u Ahatovićima.



9.1. Džamija u Ahatovićima – fotografija 3

Fotografija (1996.): Kemal Zukić Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.
Dio dekorativnog elementa interijera džamije u gomili šuta na rubu lokaliteta.

Medijski izvještaji:

Agence France-Presse (14. juni 1992.)

Preživjeli: Sjećanja na užase u selu
David Botbol

SARAJEVO, 14. juni 1992. (AFP) – Na licima prazni pogledi ljudi u šoku, unaokolo jedna imovina izbjeglica; to su preživjeli iz Ahatovića, muslimanskog sela koje su "očistili" srpski osvajači u Bosni i Hercegovini.

Njihovo selo sa 2.000 stanovnika, šest kilometara (tri milje) od glavnog grada, okruženo je srpskim selima. Užas i uništenje su udarili prije dvije nedjelje.

"Prvog dana napada, Srbi su počeli da pucaju na kuće iz automatskog oružja", sjeća se Elvira Gačanović, stara 18 godina.

"Narednog dana, započeli su sa sveopštim granatiranjem. Paljba je trajala puna tri dana. Četvrtog dana smo se predali".

Govoreći bez vidljivih emocija, ona je nastavila: "Tada su ekstremisti ušli u selo. Koristeći megafone, rekli su nam da se prikupimo i odmah su razdvojili muškarce od ostalih. Džamija i mnoge kuće su gorjele." [...]

Agence France-Presse (17. oktobar 1996.)

Muslimanske žrtve ponovo pokopane u sjenci svoje srušene džamije
Autor: Adrian Brown

Ahatovići, Bosna i Hercegovina, 17. okt. 1996. (AFP) – Muslimani su u četvrtak ponovo sahranili svoje mrtve u sjenci razorene džamije koju su u vazduh digli bosanski Srbi koji su ovaj brdski vrh zauzeli prvih mjeseci rata.

Dok je lagana kiša padala na uglavnom mušku posljednju pratnju, molitve za 22 žrtve ubijanja koje je uslijedilo nakon zauzimanja Ahatovića od strane bosanskih Srba maja 1992. godine predvodio je zamjenik vođa muslimanske zajednice, Ismet Spahić.

Četiri godine ranije, žrtve su bez obreda ukopane na tri lokacije u selu koje je nekad bilo napredno poljoprivredno mjesto, da bi sada od njega ostala samo bombardovana grupa kuća iznad Sarajeva vidljivog u daljini.

Prilikom pripreme za kratki obred, dva reda jednostavnih drvenih sanduka prekrivenih zelenom tkaninom, poredani su iznad svježe iskopanih raka, prije nego što su se muškarci okupili i položili ih u njihovo drugo počivalište.

Nakon pokopa, u zemlju su pobodeni mrkozeleni drveni "nišani", obilježja s imenima mrtvih. Oni za muškarce imaju ravan vrh, a tri, za žene, zaobljen. [...]

Iskaz Hasije (Omara) Gačunović, rođene 15.5.1921. godine u Ahatovićima, nastanjene u Ahatovićima.

MINIRANJE DŽAMIJE U AHATOVIĆIMA

Moja kuća u Ahatovićima nalazi se u zaseoku Straža i malo je izdvojena od ostalih seoskih kuća. Skoro sam nepokretna već desetak godina. Živjela sam u kući sama, a pripomagala mi je u svemu moja bliža rodbina u selu.

Kada su četnici ušli u selo, u moju kuću je došlo pet četnika. Ubratko su me ispitali koga imam u kući, i što sam sama. Naradili su mi da krenem sa njima, ali kad su vidjeli da sam teško pokretna i da će me morati ponijeti sa sobom, odlučili su da me ostave. Galameći i psujući polupali su mi sva stakla na kući udarajući po njima puškama a jedan od njih prevrnuo mi je ormar.

Iz mog sela četnici su odveli i mlado i staro. Ostala sam sama i dva dana bila sam jedini stanovnik sela.

Od moje kuće lijepo se vidi naša seoska džamija. Dugo vremena poslije II svjetskog rata vlasti nam nisu dale da je podignemo. Dozvolili su tek prije 20 godina. Tada smo sagradili lijepu džamiju, gdje smo vršili naše vjerske obrede.

Kada su četnici ušli u selo 2.6.1992. godine odmah su zapalili džamiju. Pridigla sam se i sa prozora gledala kako džamija gori.

Sutradan, oko podne, od džamije se začula jaka eksplozija. Pridigla sam se i vidjela da je džamija obavijena

114

0560-7163

dimom i prašinom od eksplozije. Poslije 10-15 minuta, začula se još jedna eksplozija. Od dima i prašine džamija se nije vidjela, ili je bila već srušena. Međutim, munara džamije stajala je uspravno, a uz nju se uzdizala prašina i dim. Poslije desetak minuta, opet je nešto jako eksplodiralo, ali se i dalje vidjela munara. Zatim, poslije punog sata pauze, nešto je puklo i potreslo mi svu kuću. Ponovo sam se pridigla i pogledala prema džamiji. Ovaj put, vidio se samo dim. Kada se razišao, na mjestu džamije je ostala velika crna rupa, a munara je bila oborena i polegla u stranu.

Sutradan su četnici došli po mene i odvezli me autom u logor u Rajlovac.

U Sarajevu, 5.7.1992. godine.

115

Opština: Srebrenica

S.1. Čaršijska džamija

Čaršijska džamija u Srebrenici

Hadži Selmanova džamija

Mjesto:	Srebrenica
Koordinate po GPS-u:	44°06'12.00" N 17°17'55.40" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1836.; obnovljena 1990.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	lakše oštećeni

Opis oštećenja: U vrijeme kada je autor obišao lokalitet (juli 2002.), lokacija Čaršijske džamije bila je prazno zemljište u centru Srebrenice. Ruševine džamije su očigledno srušene sa zemljom, a kompletan građevinski materijal je uklonjen. Lokacija je zarasla u korov i koristila se kao deponija za otpad i kao parkiralište.

Na video snimku od 14. jula 1995. godine, Čaršijska džamija i njen minaret su još uvijek bili cjeloviti (ERN brojevi 0706-5968 - 0706-5985). Međutim, fotografije snimljene pet dana kasnije, 19. jula 1995. godine (ERN brojevi 0706-6024, 0706-6047), pokazuju da je visoki minaret džamije srušen eksplozijom. Ubrzo nakon rušenja minareta, i sama džamija je dignuta u vazduh (0706-6048 - 0706-6051).

Fotografije snimljene početkom 1996. godine pokazuju stepen razaranja (fotografije 5 i 6 u daljem tekstu). Dvospratni glavni molitveni prostor džamije je gotovo u potpunosti uništen. Betonska ploča krova koja je nosila kupolu nad glavnom dvoranom za molitvu pala je s visine od dva sprata i zaustavila se pod nagibom na ostacima zidova i temelja džamije. Vidi se kako je, pri padu, betonska krovna ploča pod ostrim gurnula prema naprijed ulazni trijem čiji je krov razmrskan popadalom građevinskim materijalom.

Izveštaji sa lica mjesta u medijima iz prve polovine 1996. godine jasno ukazuju na to da su ruševine srušene Čaršijske džamije još uvijek stajale na glavnom gradskom trgu nekoliko mjeseci nakon rata. Negdje nakon ljeta 1996. godine, ruševine džamije su srušene sa zemljom, šut uklonjen, a teren zaravnat.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.), i informacije koje su na zahtjev autora dostavili Tužilaštvo MKSJ-a, i drugi izvori.

Izjava davaoca informacija – 1

Stara Čaršijska džamija u Srebrenici, poznata i kao Hadži Selmanova džamija, bila je tradicionalna džamija s krovom na četiri vode i drvenim minaretom. Prije početka rata ona je u potpunosti renovirana i dobila je kupolu i betonski minaret. Nova Čaršijska džamija nije bila oštećena tokom opsade i još uvijek je stajala kada je grad pao jula 1995. godine. Na kraju rata, od nje je ostala samo ruševina. Ruševine džamije su zaravnate buldožerom nakon Dejtonskog sporazuma.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Izjava davaoca informacija – 2

[str. 10] [...] Prilazimo polusrušenoj džamiji (vidi sliku). Minare je prelomljeno i pretvoreno u komade betona. Saznajemo da je džamija minirana nekoliko sati ranije i da je zbog toga toliko stakla, armature i cigala na ulicama. Vojnici nas upozoravaju da se udaljimo jer upravo postavljaju eksploziv da bi završili rušenje. Fotoreporter *Srpske reči* [Đorđo Vukoje] ipak je krišom, iz automobila, uspeo da napravi posljednji snimak džamije pre miniranja [džamije]. Pri povratku za Beograd, u kolima slušamo vesti Srpskog radija s Pala. Spiker egzaltiranim glasom obećava da će "srpskoj Srebrenici biti vraćen nemanjićki sjaj [Nemanjići, srednjevjekovni vladari Srbije]. Možda! A da su Srebrenica, i čitava Bosna vraćeni u srednji vek, u to nema nikakve sumnje.

Izvor: *Srpska reč* (Beograd), br. 129, 31. 7. 1995. [najava na naslovnoj stranici]: "Na licu mesta: Grad duhova", [naslov članka]: "Reportaža. Ekskluzivno: Povratak Nemanjićima", str. 10, autor: Aleksandar Čotrić, fotograf: Đorđo Vukoje (ERN 0706-6048 - 0706-6051). Izjava Đorđa Vukoja, 13. 9. 2012, ERN 0684-0916 - 0684-0919 (priložena ovom izvještaju).

Bibliografija:

Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 112-113 [fotografija stare Čaršijske džamije, prije obnavljanja 1990. godine].

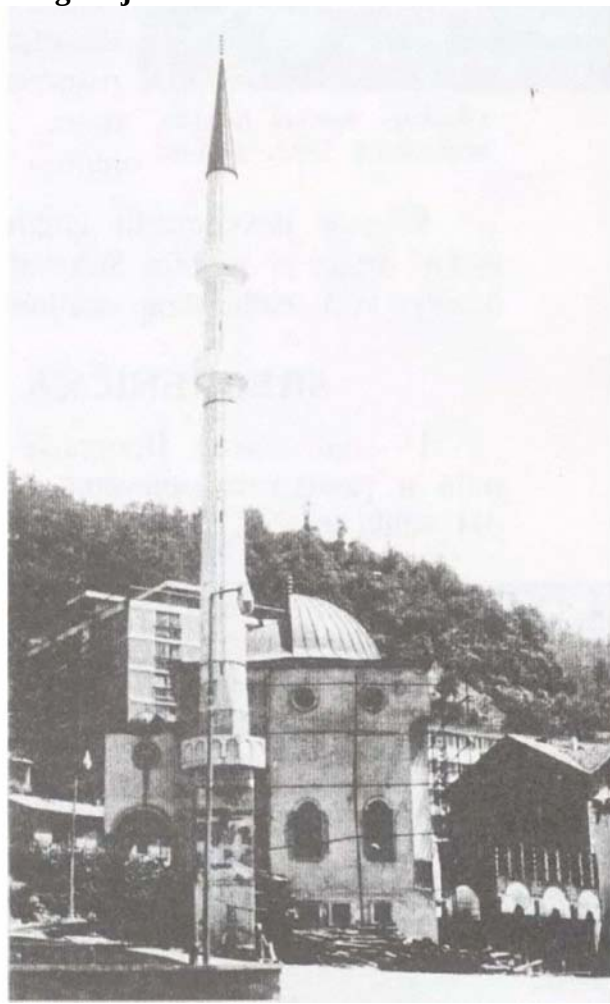
J.C.H. Blom (ur.), *Srebrenica: een 'veilig' gebied; reconstructie achtergronden gevolgen, en analyses van de val van een Safe Area II /Srebrenica – "bezbjedna zona": Rekonstrukcija i analiza pozadine pada bezbjedne zone/*. (Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie, NIOD; Boom, Amsterdam, 2002.), str. 1462 [fotografija nove Čaršijske džamije snimljena tokom rata].

Ger Dujizings, *Geschiedenis en herinnering in Oost-Bosnië: achtergronden van de val van Srebrenica*, "Srebrenica: een 'veilig' gebied. Deelstudie" /Istorijat i sjećanja na istočnu Bosnu: pozadina pada Srebrenice, "Srebrenica, bezbjedna zona"/ (Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie, NIOD; Boom, Amsterdam, 2002.), naslovna ilustracija

[panoramska fotografija centra Srebrenice koju su 1994. godine snimili pripadnici Nizozemskog bataljona, na kojoj se vidi Čaršijska džamija tokom rata; originalna fotografija se nalazi u Nizozemskom institutu za vojnu historiju].

Sadik Salimović, *Knjiga o Srebrenici*. (Skupština opštine Srebrenica, Srebrenica, 2002.), str. 171 [prijeratna fotografija Čaršijske džamije].

Fotografije:



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 1

Prijeratna fotografija (1991.): objavljeno u *Salimović* (2002.).

Nova Čaršijska džamija u Srebrenici uoči rata, pogled sa zapada.

Obratiti pažnju na zgradu desno od džamije, sa čitavim krovom (*up. s fotografijom 2*).



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 2

Fotografija pripadnika Nizozemskog bataljona (1994.): objavljeno u *Duijzings* (2002.).

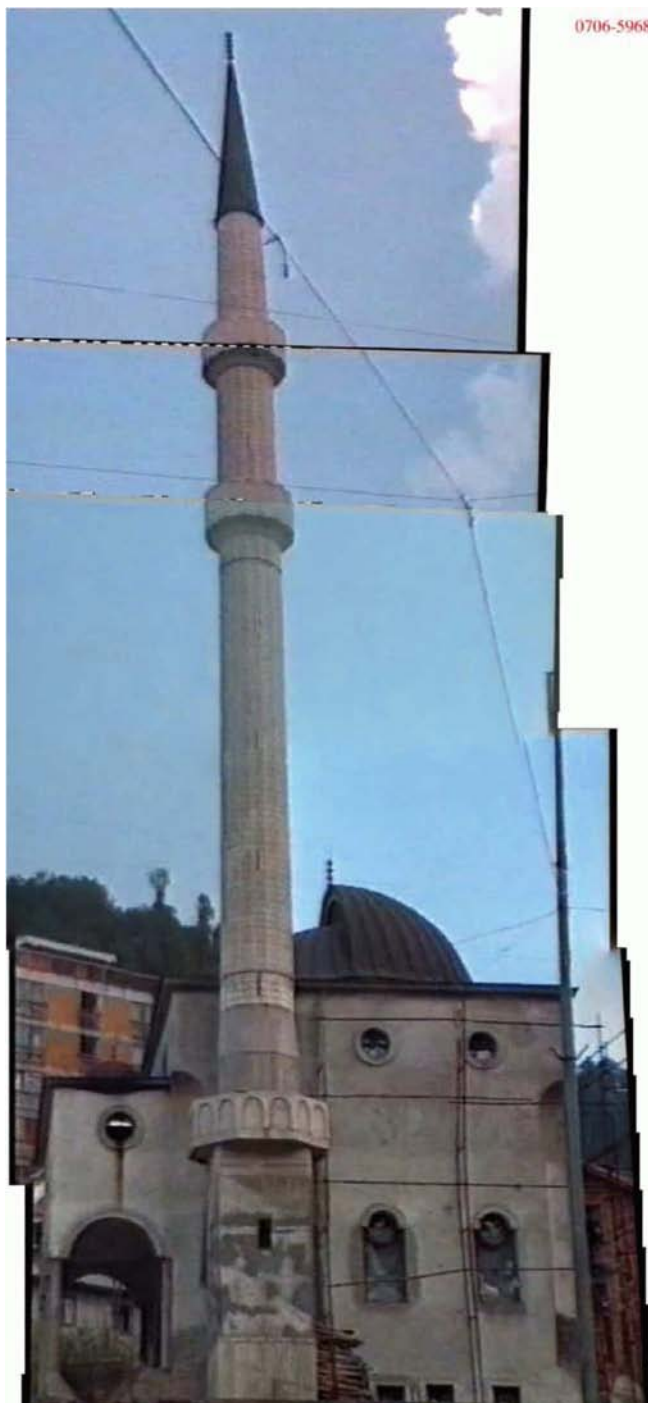
Originalna fotografija čuva se u arhivi Nizozemskog instituta za vojnu historiju (NIOD). Centar Srebrenice tokom rata, pogled iz pravca zapad-svjeverozapad: nova Čaršijska džamija u sredini slike. Nekoliko zgrada u centru grada izgledaju kao da su spaljene ili da im je oštećen krov, ali se za džamije na fotografiji čini da su netaknute.



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 3

Fotografija: kadar iz video-snimka snimljenog 14. jula 1995. godine, snimio Zoran Petrović Piroćanac, ERN 0706-5983.

Čaršijska džamija, tri dana nakon pada Srebrenice: krupni plan jugozapadne fasade.



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 4

Fotografija: fotografija sastavljena od kadrova iz video-snimaka od 14. jula 1995. godine, snimio Zoran Petrović Piroćanac, ERN 0706-5968.

Čaršijska džamija, tri dana nakon pada Srebrenice, pogled iz pravca jugozapada.

Obratiti pažnju na niz malih četverouglastih prozora na dnu (*up. sa fotografijom 6 koja niže u tekstu*).



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 5

Fotografija (19. juli 1995.): Đorđo Vukoje ERN 0706-6024.

Čaršijska džamija, pogled iz pravca zapad-jugozapad. Na ovoj fotografiji glavna molitvena dvorana džamije još uvijek stoji, ali je minaret razoren eksplozijom. Dio trupa oborenog minareta se vidi s lijeve strane, prislonjen uz zid džamije. Komadi šuta vide se razbacani po trgu. Ova fotografija je objavljena u dvonedeljniku *Srpska reč*, br. 129 (31. 7. 1995.), str. 9, uz potpis: "Poslednji snimak srebreničke džamije. Pola sata kasnije pretvorena je u prah i pepeo." ERN 0706-6050.



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 6

Fotografija (1996.): Amnesty International, objavljeno u izvještaju organizacije za 2004. godinu: *Bosnia-Herzegovina: Justice Shelved* /Bosna i Hercegovina: Odgođena pravda/ (EUR 63/005/2004).

Pogled iz pravca jug-jugozapad, nakon razaranja glavne molitvene dvorane. Dio trupa srušenog minareta raznijetog u eksploziji se vidi s lijeve strane. Razmjeri razaranja dobro se vide po nizu četverouglastih prozora na donjem dijelu ostataka jugozapadnog spoljnog zida džamije, *up.* s istim nizom prozora na fotografijama netaknute džamije (fotografije 1, 3 i 4 gore u tekstu).



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 7

Fotografija (30. 1. 1996.): Alexander Zemlianchenko, "Associated Press".

Ruševine Čaršijske džamije, pogled sa sjevera. Nema visokog minareta koji je stajao pored ulaza u džamiju. Glavna sala za molitvu je takođe razorena eksplozijom. Betonska ploča krova koja je nosila kupolu je pala i zaustavila se pod nagibom na nosivim zidovima džamije. Krov nad ulaznim trijemom džamije je smrskan uslijed pada krovne ploče i pod oštrim uglom gurnut prema spolja.



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 8

Fotografija (juni 1998): Joann E. Kingsley

Prazna lokacija srušene Čaršijske džamije, pogled iz pravca zapad-sjeverozapad.

Zemljište se koristi kao parkiralište.



S.1. Čaršijska džamija – fotografija 9

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Lokacija srušene Čaršijske džamije, pogled s juga. Radi orijentacije, pogledati modernu zgradu iza lokacije (up. s gornjom fotografijom 6). Lokacija džamije se koristi za odlaganje otpada i kao parkiralište.

Medijski izvještaji:

The Associated Press (1. mart 1996.)

Nakon što su Srebrenicu pretvorili u grad mrtvih, Srbi pokušavaju da ga ožive

Autor: Dušan Stojanović

Srebrenica, Bosna, 1. mart 1996. (AP) Na Rajka Brajića, izbjeglog bosanskog Srbina, Srebrenica ostavlja sablasan utisak. "Zaudara na smrt", kaže on, "a zadah nikako da prođe." [...] U četvrtak, u centru Srebrenice, između **srušene muslimanske džamije** i srpske pravoslavne crkve koja još uvijek stoji, jedna starica kleči sred ulice. Pored nje prolaze automobili i kamioni s tovarima stvari bosanskih Srba. [...]

Reuters (18. avgust 1996.)

Srbi u Srebrenici mole pomoć

Autor: Kurt Schork

Srebrenica, Bosna, 18. avgust 1996. (Reuters) – Trinaest mjeseci nakon što su muslimansku enklavu Srebrenice pregazile srpske snage, a mnogi od njenih stanovnika bili pobijeni, sadašnji njeni stanovnici ponovo vape za pomoći. Ovog puta pomoć mole Srbi. Dok separatističke srpske vođe bojkotuju međunarodne pokušaje obnove, hiljade Srba koji su se naselili u "oslobođenim" ruševinama u sada čisto srpskom gradu žive bez vode, zaposlenja, škole, telefona i nade. [...] U subotu, grupice mučaljivih i mrzovoljnih muškaraca posmatrale su posjetu međunarodnog posrednika Carla Bildta koji je prolazio pored **ruševina razorene džamije** kako bi se sastao s Momčilom Cvijetinovićem, najvažnijim čovjekom u Srebrenici, predstavnikom SDS-a, vladajuće nacionalističke stranke bosanskih Srba. [...]

Agence France-Presse (11. septembar 1996.)

Srbi iz Srebrenice se nadaju da će izbori izbrisati sve tragove prošlosti.

Autor: Jocelyne Zablitz

Srebrenica, Bosna i Hercegovina, 12. sept. 1996. (AFP) Stanovnici ovog bivšeg muslimanskog grada koji simbolizuje užase rata na Balkanu nadaju se da će predstojeći izbori na državnom nivou politički dovršiti ono što su njihove vojne jedinice sprovele silom – etnički čistu srpsku državu. Sam grad još uviče nosi zlokobne ožiljke iz teških borbi koje su se ovdje vodile, ali malo toga je ostalo što bi podsjećalo na više od 40.000 muslimanskih stanovnika prisiljenih na bijeg iz tzv. "bezbjedne zone UN" jula prošle godine, nakon trogodišnje opsade.

Mjesna džamija je srušena sa zemljom, trgovine, ili ono šta je od njih ostalo, nose nove nazive koje su im nadjenuli novi vlasnici, a na zgradi opštine vijori se srpska zastava. [...]

Srebrenica S.1. Čaršijska džamija – 11

Opština: Srebrenica

S.10. Džamija u Sućeskoj

Džamija u džematu Sućeska-Brda

Mjesto:	Sućeska
Naselje / četvrt:	Brda
Koordinate po GPS-u:	44°06'49.17" N 19°12'27.82" E
Vrijeme izgradnje:	18. vijek
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen

Opis oštećenja: Na fotografiji snimljenoj tokom rata (31. avgusta. 1993.), vidi se da je džamija u Sućeskoj teško oštećena brojnim pogocima projektila, s rupama na krovu, na trupu drvenog minareta i na fasadi s ulazom i drugim spoljnim zidovima.

Na fotografijama snimljenim nakon rata, džamija u Sućesci je gotovo potpuno uništena. Krov, minaret i tri od četiri spoljna zida su srušeni. Unutrašnjost je otvorena prema nebu, tlo je pokriveno komadima drvene krovne konstrukcije i šutom. Sjeveroistočni spoljni zid džamije je oštećen, ali još stoji, do nivoa krova.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija u Sućesci je prvi put oštećena 1992.-1993. kada je granatirana. Oboren je njen minaret, a dio krova džamije se urušio. U vrijeme pada Srebrenice jula 1995. godine, Džamija u Sućesci je teško granatirana i ostao je da stoji samo jedan zid.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



S.10. Džamija u Sućeskoj – fotografija 1

Fotografija iz rata (31. avgust. 1993.): arhiva Centra za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Pogled sjeverozapadne fasade džamije u Sućeskoj, na kojoj se vide oštećenja od udara projektila.



S.10. Džamija u Sućeskoj – fotografija 2

Fotografija (juni 2000.): Jonathan Morgenstein.

Pogled na sjeverozapadnu fasadu džamije u Sućeskoj, s krovnim gredama koje su se urušile u unutrašnjost.

Radi orijentacije, obratiti pažnju na rupe od pogodaka u malteru na lijevoj strani, takođe vidljive na fotografiji iz 1993. godine.



S.10. Džamija u Sućeskoj – fotografija 3

Fotografija (2002.): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine. Pogled na unutrašnjost džamije nakon prvog čišćenja; ostaci razorene fasade s ulazom, drvena građa od krova sakupljena na gomilu, lijevo. Sjeveroistočni spoljni zid je oštećen, ali još uvijek stoji.

Opština: Srebrenica

S.11. Džamija u Liješću

Džamija u džematu Liješće

Mjesto:	Liješće
Koordinate po GPS-u:	43°59'13.6" N 19°33'14.5" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Džamija u Liješću je ostala bez krova, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Spoljni zidovi stoje, do nivoa krova. Nagorjela krovna konstrukcija koja se vidi unutar džamije ukazuje na razaranje vatrom. Visoki betonski minaret džamije srušen je nešto iznad temelja eksplozijom. Razmrskani dijelovi trupa oborenog minareta vide se na zemlji pored džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.).

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama dobivenim od Medžlisa Islamske zajednice Srebrenice, džamija u Liješću je zapaljena, a njen minaret dignut u vazduh 8. maja 1992. godine.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je razgovarao András Riedlmayer (juli 2002.).

Fotografije:



S.11. Džamija u Liješću – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Ulazna fasada džamije u Liješću. Baza minareta na desnoj strani. Kroz prazan okvir u kojem su nekad bila vrata može se vidjeti šareni mihrab džamije.



S.11. Džamija u Liješću – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Izgorjela unutrašnjost džamije u Liješću, pogled sa ženske galerije prema mihrabu.



S.11. Džamija u Liješću – fotografija 3

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Srušeni minaret džamije u Liješću; baza minareta na lijevoj strani, mujezinov balkon (šerefe) desno; između se vide razlomljeni dijelovi trupa minareta, djelimično pokriveni vegetacijom.

Opština: Srebrenica

S.12. Džamija u Dobraku

Mjesto: Dobrak
Koordinate po GPS-u: 43°57'47.2" N 19°31'00" E
Vrijeme izgradnje: 19. vijek
Historijski period: austro-ugarski
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: džamija
Lokacija objekta: selo
Stanje objekta: potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija u Dobraku je u potpunosti uništena, ruševine su srušene sa zemljom, građevinski materijal uklonjen, a zemljište zaravnato. Jedini preživjeli element džamije u vrijeme boravka autora na lokaciji bili su velika gromada betona, možda dio baze minareta džamije, i nekoliko zahrđalih gvozdениh ograda. Mjesta na kojima je zemlja prekopana ocrtavaju obrise temelja srušene džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.).

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama dobivenim od Medžlisa Islamske zajednice Srebrenica, džamija u selu Dobrak je razorena eksplozivom 10. maja 1992. godine.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



S.12. Džamija u Dobraku – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Lokalitet srušene džamije (lijevo) i njeni ostaci (desno): pogled u pravcu juga, prema Drini.



S.12. Džamija u Dobraku – fotografija 2

Fotografija (2007.): Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice BiH.

Obnovljena džamija u Dobraku poslije rata, pogled prema sjeveru. Betonski fragment stare džamije stoji na istom mjestu, lijevo od minareta.

Opština: Srebrenica

S.13 Stara džamija u Pećima

Mjesto: Donji Peći
Koordinate po GPS-u: 43°57'43" N 19°26'38" E
Vrijeme izgradnje: 18. vijek
Historijski period: osmanlijski
Zvanični status: spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: džamija
Lokacija objekta: selo
Stanje objekta: teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim nakon završetka rata, Stara džamija je veoma teško oštećena. Krov džamije i minaret su u potpunosti srušeni, unutrašnjost je potpuno uništena, puna šuta, otvorena prema nebu, u njoj rastu mladice drveća i druga vegetacija. Ostali su stajati samo neki oštećeni dijelovi spoljnih kamenih zidova Stare džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), na osnovu informacija iz Medžlisa Islamske zajednice Srebrenice i fotografija iz drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama dobivenim od Medžlisa Islamske zajednice Srebrenice, obje džamije u Pećima, i stara i nova, spaljene su, i to 12., odnosno 16. maja 1992. godine.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserlerio, III 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 425.

Madžida Bećirbegović, 1990. *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 114-115 [prijeratne fotografije eksterijera].

Fotografije:



S.13. Stara džamija u Pećima – fotografija 1

Poslijeratna fotografija (juni 2001.): Helen Walasek.

Stara džamija u Pećima, pogled na unutrašnjost i dio oštećenog spoljašnjeg zida.



S.13. Stara džamija u Pećima – fotografija 2

Poslijeratna fotografija (juni 2001.): Helen Walasek.

Ostaci mihraba (molitvene niše) u Staroj džamiji u Pećima



S.13. Stara džamija u Pećima – fotografija 3

Poslijeratna fotografija (juni 2001.): Helen Walasek.

Oštećeni kuranski zapis (Sura Al Imran 3:37) u mihrabu (molitvenoj niši) Stare džamije u Pećima.



S.13. Stara džamija u Pećima – fotografije 4 i 5

Prijeratne fotografije: objavljeno u *Bećirbegović* (1990.).

Stara džamija u Pećima, pogled iz pravca jugozapada (lijevo) i sjeveroistoka (desno). Vidi se tradicionalni krov pokriven šindrom i njen drveni minaret.

Opština: Srebrenica

S.14. Džamija u Osatu

Džamija u džematu Osat

Mjesto:	Osat
Koordinate po GPS-u:	43°59'6.57" N 19°23'18.48" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim nakon rata, džamija u Osatu je gotovo potpuno uništena, svedena na gomilu betona razbijenog eksplozijom. Ostaci palog mujezinovog balkona leže na tlu pored baze minareta, jedinog dijela džamije koji je ostao da stoji.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Prema informacijama iz evidencije Centra za islamsku arhitekturu, Džamija u Osatu je srušena marta 1993. godine. Trinaest godina nakon rata, džamija u Osatu je ponovo izgrađena na istoj lokaciji. Obnovljena džamija je ponovo otvorena za vjernike 10. jula 2008. godine.

Izvor: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (juli 2012.).

Fotografije:



S. 14. Džamija u Osatu – fotografija 1

Poslijeratna fotografija (juli 2005.): MacKenzie Frady Arbogust.

Ruševine Džamije u Osatu: patrljak minareta s desne strane, bijeli ostaci mujezinovog balkona (šerefe) se vide kako leže na zemlji, iza drveta u sredini.



S. 14. Džamija u Osatu – fotografija 2

Fotografija (2011.): Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice BiH. Džamija u Osatu, ponovo izgrađena 2008. godine na istoj lokaciji.

Opština: Srebrenica

S.15. Džamija u Osmačama

Ibrahim-agina džamija

Mjesto:	Osmače
Koordinate po GPS-u:	44°02'10.0" N 19°23'27.7" E
Vrijeme izgradnje:	19./20. vijek (obnovljena 1980.)
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Džamija u Osmačama je potpuno uništena. Prilikom autorovog obilaska, na lokaciji se još vidjela samo ogromna gomila betona raznijetog eksplozijom. U gomili šuta, jedini prepoznatljivi element bio je polomljeni polukružni komad mujezinovog balkona (šerefe).

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.).

Izjava davaoca informacija:

Džamiju u Osmačama izgrađenu 1980. godine, koja je zamijenila oronulu, 200 godina staru džamiju iz osmanlijskog perioda, prije rata je koristilo muslimansko stanovništvo iz šest okolnih sela za molitve petkom. Dignuta je u vazduh 1993. godine.

Izvor: Jedan bosanski Musliman koji se nedavno vratio u Osmače, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Ayverdi, Ekrem Hakki, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserlerio, III 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 426 [o staroj džamiji u Osmači iz osmanlijskog perioda].

Fotografije:



S. 15. Džamija u Osamačama – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Ostaci džamije u Osamačama: fragment mujezinovog balkona (šerefe) u sredini desno.



S. 15. Džamija u Osamačama – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Ostaci srušene džamije u Osamačama.

Opština: Srebrenica

S.16. Džamija u Tokoljacima

Nova džamija u džematu Tokoljaci

Nova džamija u Tokoljacima

Mjesto:	Tokoljaci
Koordinate po GPS-u:	44°1'1.23" N 19°27'4.77" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1984.)
Historijski period:	moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	gotovo uništen

Opis oštećenja: Na poslijeratnoj fotografiji lokaliteta džamije, jedini element džamije u Tokoljacima koji je ostao da stoji je masivni patrljak minareta, neravno prelomljenog pri vrhu baze, sa vidljivim znacima oštećenja od eksplozije. Izgleda da se betonski temelji srušene džamije, na kojima se takođe vide znaci ratnih oštećenja, popravljaju i da će biti iskorišteni kao temelji za poslijeratnu obnovu džamije.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Centra za islamsku arhitekturu, nova džamija u Tokoljacima, izgrađena 1984. godine, oštećena je 1992. i 1993. godine, a do kraja rata i srušena do temelja .

Džemat (islamska vjerska zajednica) u Tokoljacima imao je i staru džamiju s drvenim minaretom, izgrađenu prije više od stotinu godina. Stara tokoljačka džamija je spaljena i srušena u isto vrijeme kad i nova.

Poslijeratna obnova nove džamije u Tokoljacima počela je 2010. godine.

Izvor: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (jul 2012.).

Bibliografija:

[Anon.] " Novosagrađena džamija u Tokoljacima". *Islamska misao*, br. 71. (nov. 1984.): fotografija s naslovne strane [prijeratna fotografija eksterijera].

Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 114 [opis stare i nove džamije u Tokoljacima].

Fotografije:



S. 16. Džamija u Tokoljacima – fotografija 1

Prijeratna fotografija (1984.): objavljeno u *Islamska misao* (nov. 1984.).
Nova džamija u Tokoljacima, pogled iz pravca sjever-sjeverozapad.



S. 16. Džamija u Tokoljacima – fotografija 2

Prijeratna fotografija: kadar iz video-snimka (juli 1990.) Centra za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.
Nova džamija u Tokoljacima uoči rata, pogled iz daljine iz pravca jugozapada.



S. 16. Džamija u Tokoljacima – fotografija 3

Poslijeratna fotografija (2010.): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija u Tokoljacima, poslijeratna obnova, pogled s juga. Obratiti pažnju na oštećene temelje s dijelom originalnog maltera koji su ostali očuvani i znakovima nedavnih popravki. Patrljak srušenog minareta se vidi s lijeve strane.

Opština: Srebrenica

S.17. Džamija u Sasama

Džamija u džematu Sase

Mjesto:	Sase
Koordinate po GPS-u:	44°7'22.49" N 19°21'57.27" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek
Historijski period:	osmanlijski
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	potpuno uništen

Opis oštećenja: Fotografije snimljene nakon rata pokazuju da je džamija u Sasama potpuno srušena. Lokalitet sa džamijom i njenim muslimanskim grobljem sravnjen je sa zemljom. Sve što je ostalo je prazna parcela s prekopenom zemljom, s dijelovima kamenih temelja džamije koji još uvijek vire iz humki šuta preko kojih je izrasla vegetacija.

Pored lokacije nalazi se novoizgrađeni pravoslavni manastir. Nove zgrade manastira i njegov novi pristupni put navodno dijelom zalaze na darovano zemljište srušene džamije u Sasama i njenog muslimanskog groblja.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama iz evidencije Centra za islamsku arhitekturu, džamija u Sasama bila je tradicionalna seoska džamija s drvenim minaretom, izgrađena prije više od stotinu godina. Stara džamija u Sasama oštećena je 1992., a razorena 1993. godine. Ruševine džamije su sravnjene sa zemljom, a isto se dogodilo i sa starim muslimanskim grobljem (*harem*) oko džamije.

Nakon rata, u Sasama, gdje je prije rata bila samo mala kapela, izgrađen je novi srpski pravoslavni manastir. Novoizgrađeni manastir i njegov pristupni put zalaze na dio zemljišta koje pripada srušenoj džamiji u Sasama i njenom muslimanskom groblju.

Izvor: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (juli 2012.).

Bibliografija:

Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 114 [opis džamije u Sasama, poznate po svom neuobičajeno dubokom i kompleksnom drvenom ulaznom trijemu na dva nivoa].

Fotografije:



S. 17. Džamija u Sasama – fotografija 1

Poslijeratna fotografija (2011.): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH. Lokacija srušene džamije u Sasama u prednjem planu, nove zgrade i pristupni put srpskog pravoslavnog manastira u pozadini. Muslimanski nišani koji se vide u stražnjem dijelu lokacije, iza temelja džamije, potiču iz nedavnih sahrana (nakon 2005.).



S. 17. Džamija u Sasama – fotografija 3

Poslijeratna fotografija (2005): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH. Lokalitet džamije i muslimanskog groblja u Sasama. Nove zgrade i pristupni put srpskog pravoslavnog manastira vide se s desne strane i u pozadini fotografije.



S. 17. Džamija u Sasama – fotografija 4

Poslijeratna fotografija (2005.): Centar za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica BiH.

Lokalitet džamije i muslimanskog groblja u Sasama, sa zgradama novog srpskog pravoslavnog manastira i njegovim pristupnim putem.

Opština: Srebrenica

S.2. Petrička džamija

Džamija u mahali Petriča
Ibrahim-efendijina džamija

Mjesto:	Srebrenica
Naselje / četvrt:	Mahala Petriča
Koordinate po GPS-u:	44°05'54.7" N 19°18'05.6" E
Vrijeme izgradnje:	19./20. vijek (izgrađena u 19. vijeku, obnovljena 1991.)
Historijski period:	osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	u dobrom stanju

Opis oštećenja: U vrijeme autorovog obilaska lokaliteta (juli 2002.), mjesto gdje se nekad nalazila Petrička džamija bilo je prazno zemljište okruženo zgradama u naselju Petriča u Srebrenici, na južnoj periferiji grada. Još uvijek su se mogli vidjeti ostaci sa zemljom sravnjenih temelja džamije i šut od razrušene džamije, gurnut niz padinu kod lokacije.

U vrijeme pada Srebrenice, 11. jula 1995. godine, džamija i njen minaret navodno još nisu bili srušeni. Ti navodi poklapaju s video-snimkom od 14. jula 1995. godine, na kojoj se Petrička džamija vidi netaknuta, njen nedavno izgrađeni minaret još uvijek je stajao pod skelama (ERN 0706-5986 - 0706-5992). U jednom trenutku nakon toga, minaret je oboren eksplozijom. Fotografije snimljene početkom 1996. godine prikazuju razmjere oštećenja. Prelomljeni trup minareta, eksplozijom iznutra razbijen i raznijet prema spolja, pao je na džamiju smrskavši krov. Ostaci Petričke džamije i njenog srušenog minareta stajali su na mjestu tokom prve polovine 1996. godine, nakon čega je džamija sravnjena sa zemljom, a šut zaravnat buldožerom.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.).

Izjava davaoca informacija: Petrička džamija je bila stara lokalna džamija s drvenim minaretom, izgrađena u osmanlijskom periodu. Uoči rata, stara džamija, oronula tokom komunističke ere, bila je do temelja renovirana, a dograđen je i visoki moderni minaret. Petrička džamija još je bila na svom mjestu 11. jula 1995. godine kada je Srebrenica pala, a stanovnici morali da bježe. Na kraju rata, ostala je samo ruševina. Ruševine džamije su sravnjene buldožerom nakon Dejtonskih sporazuma.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 113-114.

Fotografije:



S. 2. Petrička džamija – fotografija 1

Fotografija: kadar iz video-snimka od 14. jula 1995. godine, snimio Zoran Petrović Piroćanac, ERN 0706-5988.

Petrička džamija, pogled iz pravca juga. Vidi se novi minaret džamije još netaknut, pod građevinskim skelama.



S. 2. Petrička džamija – fotografija 2

Fotografija (1. mart 1996.): Sava Radovanović, The Associated Press.

Petrička džamija, pogled s juga. Trup srušenog minareta se rasprsnuo i razlistao prema spolja od eksplozije iznutra. Obratiti pažnju na skele koje su još uvijek na trupu minareta, videne i na fotografiji 1.



S. 2. Petrička džamija – fotografija 3

Fotografija (1996.): Press-služba IFOR-a .

Patrola IFOR-a koja se kreće ka jugu, izlazeći iz Srebrenice, i prolazi pored ruševina Petričke džamije. Obratiti pažnju na srušeni minaret i smrskani krov džamije.



S. 2. Petrička džamija – fotografija 4

Fotografija (juli 1998.): Joann Kingsley.

Lokacija srušene Petričke džamije, tri godine nakon rata.



S. 2. Petrička džamija – fotografija 5

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Ostaci srušene Petričke džamije. Temelji se vide pored ulice, u sredini, pri vrhu fotografije.

Građevinski element kružnog oblika u sredini lijevo je dio minareta, baza mujezinovog balkona (šeref).

Opština: Srebrenica

S.3. Bijela džamija

Hadži Skender-begova džamija

Mjesto:	Srebrenica
Koordinate po GPS-u:	44°06'10.0" N 19°17'58.8" E
Vrijeme izgradnje:	16. vijek (1533., obnovljena u 18. vijeku)
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	gotovo uništen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim poslije rata, još uvijek stoje samo neki teško oštećeni dijelovi spoljnih zidova Bijele džamije. Džamija je ostala bez krova, unutrašnjost je izgorjela, a visoki zidani minaret je srušen. Pored ruševina džamije je groblje na kojem još stoje nišani. Bijela džamija je navodno još bila čitava u vrijeme pada Srebrenice, a njen minaret je još uvijek stajao 19. jula 1995. godine (v. fotografiju 5 dalje u tekstu).

Lokacija srušene Bijele džamije je raščišćena marta 2002. godine radi obnove, a nova džamija, izgrađena na istoj lokaciji, otvorena je za vjernike 5. jula 2002. godine.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.) i na osnovu informacija i fotografija iz drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Bijela džamija je bila najstarija džamija u gradu Srebrenici. Još uvijek je stajala 11. jula 1995. godine, dana kada je grad pao. Džamija je razorena nakon što su ljudi pobjegli. Nakon završetka rata, ostale su samo ruševine. Džamija je spaljena, a ruševine dignute u vazduh.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Ekrem Hakki Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserlerio, III 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul Fetih Cemiyeti, Istanbul, 1981.), str. 425.

Ger Dujizings, *Geschiedenis en herinnering in Oost-Bosnië: achtergronden van de val van Srebrenica. Srebrenica: een 'veilig' gebied. Deelstudie /Istorijat i sjećanja na istočnu Bosnu: pozadina pada Srebrenice, "Srebrenica, bezbjedna zona"/* (Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie, NIOD; Boom, Amsterdam, 2002.): ilustracija s naslovne stranice [panoramska fotografija centra Srebrenice na kojoj se vidi Bijela džamija, snimljena za vrijeme rata].

Destruction in Bijeljina-Prijedor-Sanski Most.doc/df

Sadik Salimović, *Knjiga o Srebrenici*.(Skupština opštine Srebrenica, Srebrenica, 2002.): str. 171 [prijeratna fotografija eksterijera]

Nebojša Tomašević (ur.), *Treasures of Yugoslavia: An Encyclopedic Touring Guide* /Blago Jugoslavije: Enciklopedijski turistički vodič/ (Yugoslaviapublic, Beograd, 1980.), str. 321-22.

Fotografije:



S. 3. Bijela džamija – fotografija 1

Poslijeratna fotografija (decembar 1999.): Peter Lipman.

Ruševine Bijele džamije u Srebrenici, pogled iz pravca jugoistoka.



S. 3. Bijela džamija – fotografija 2 i 3

Prijeratne fotografije: objavljeno u Ayverdi(1981.) i Salimović (2002.).

Bijela džamije prije rata, pogled sa iz pravca jugozapada (lijevo) i juga (desno)

Destruction in Bijeljina-Prijedor-Sanski Most.doc/df



S. 3. Bijela džamija – fotografija 4

Fotografija pripadnika Nizozemskog bataljona (1994.): objavljeno u *Duijzings* (2002.). Originalna fotografija čuva se u arhivi Nizozemskog instituta za vojnu istoriju (NIOD). Panoramski pogled na centar Srebrenice, snimljen tokom rata. Bijela džamija sa svojim krovom od crvenog crijepa, bijelim zidovima i tamnijim zidanim minaretom vidi se s desne strane. Nekoliko drugih zgrada u centru grada djeluju kao da su gorjele ili da imaju oštećene krovove, ali se čini da su tri džamije na fotografiji još netaknute.



S. 3. Bijela džamija – fotografija 5

Fotografija (19. juli 1995.): novinar Đorđo Vukoje, ERN 0706-6024. Minaret Bijele džamije vidi se iznad krovova na desnoj strani. Fotografija je snimljena kratko vrijeme nakon što je minaret Čaršijske džamije (na lijevoj strani) dignut u vazduh.



S. 3. Bijela džamija – fotografija 6

Fotografija (mart 2003.): Flip Franssen.

Lokalitet Bijele džamije u Srebrenici tokom priprema za obnovu džamije.



S. 3. Bijela džamija – fotografija 7

Fotografija (septembar 2002.): Deutsche Welle/Picture Alliance.

Bijela džamija u Srebrenici nakon poslijeratne obnove.

Medijski izvještaji:

http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/media_reports/2104350.stm

BBC News (6. juli 2002.)

Nova džamija donosi nadu Srebrenici

U istočnobosanskom gradu Srebrenici održana je svečanost koja je obilježila ponovno otvaranje džamije srušene tokom rata u Bosni.

Otprilike 100 preostalih Muslimana u gradu došlo je u petak u novu džamiju na molitvu, koja je održana uz osjetno prisustvo policije.

Ponovnu izgradnju džamije finansirala je Malezija, čiji je ambasador Zakaria Sulong takođe prisustvovao otvaranju.

Džamija je izgrađena na mjestu srednjevjekovne Bijele džamije, koja je srušena 13. jula 1995. godine, i prva je obnovljena džamija u gradu nakon rušenja svih islamskih bogomolja u ratu. [...]

Opština: Srebrenica

S.4. Džamija na Crvenoj rijeci

Džamija u mahali Crvena rijeka

Mjesto:	Srebrenica
Naselje / četvrt:	Crvena rijeka
Koordinate po GPS-u:	44°06'10.6" N 19°18'05.2" E
Vrijeme izgradnje:	19. vijek
Historijski period:	osmanlijski
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	potpuno uništen
Okolni objekti:	teško oštećeni

Opis oštećenja: Prilikom autorovog obilaska lokacije, džamija na Crvenoj rijeci je bila u potpunosti uništena, zemljište zaravnato i zaraslo u korov. U korovu neposredno pored mjesta na kojem se nalazila srušena džamija stajao je stari nišan iz ranog 19. vijeka, jedini ostatak groblja džamije. U toku su bili radovi na obnovi moderne darovane zgrade (vakufa) koja se vidi pored džamije na fotografijama snimljenim prije i tokom rata. Stavljen je bio novi krov od crijepa i zidovi su bili svježe omalterisani. Unutrašnjost zgrade vakufa, vrata i prozori, još nisu bili uređeni.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), obilazak lokacije, i informacije i fotografije iz Centra za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

Džamija na Crvenoj rijeci je bila stara džamija s drvenim minaretom, izgrađena u osmanlijskom periodu. Bila je pod zaštitom kao spomenik kulture. Pored džamije nalazila se zgrada vakufa (darovana) koja je uključivala stan za imama džamije. U zgradi vakufa je bila i kancelarija, arhiva i islamska vjerska biblioteka Medžlisa Islamske zajednice Srebrenice.

Tokom rata, džamija na Crvenoj rijeci oštećena je januara 1993. godine, bombom bačenom iz aviona. Bomba je eksplodirala blizu džamije i ubila jednog vjernika. Međutim, štetu na džamiji popravili su stanovnici te četvrti. Džamija na Crvenoj rijeci u trenutku pada Srebrenice, 11. jula 1995. godine, još nije bila srušena. Međutim, neko vrijeme nakon toga džamija je srušena, ruševine očišćene, a lokalitet zaravnat. Nakon rata, pronašli smo samo praznu lokaciju gdje je stajala džamija. Od zgrade vakufa pored džamije ostala je spaljena ruševina.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.), str. 112-115. [prijeratna fotografija eksterijera]

Ger Dujzings, *Geschiedenis en herinnering in Oost-Bosnië: achtergronden van de val van Srebrenica*. Srebrenica: een 'veilig' gebied. Deelstudie (Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie, NIOD; Boom, Amsterdam, 2002.), ilustracija na naslovnoj stranici [panoramska fotografija centra Srebrenice snimljena u ljeto 1994. godine, na kojoj se vidi džamija na Crvenoj rijeci u vrijeme rata].

Sadik Salimović, *Knjiga o Srebrenici* (Skupština opštine Srebrenica, Srebrenica, 2002.), str. 172.

Fotografije:



S. 4. Džamija na Crvenoj rijeci – fotografija 1

Prijeratna fotografija: Institut za zaštitu kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine.
Džamija na Crvenoj rijeci lijevo, zgrada vakufa desno.



S. 4. Džamija na Crvenoj rijeci – fotografija 2

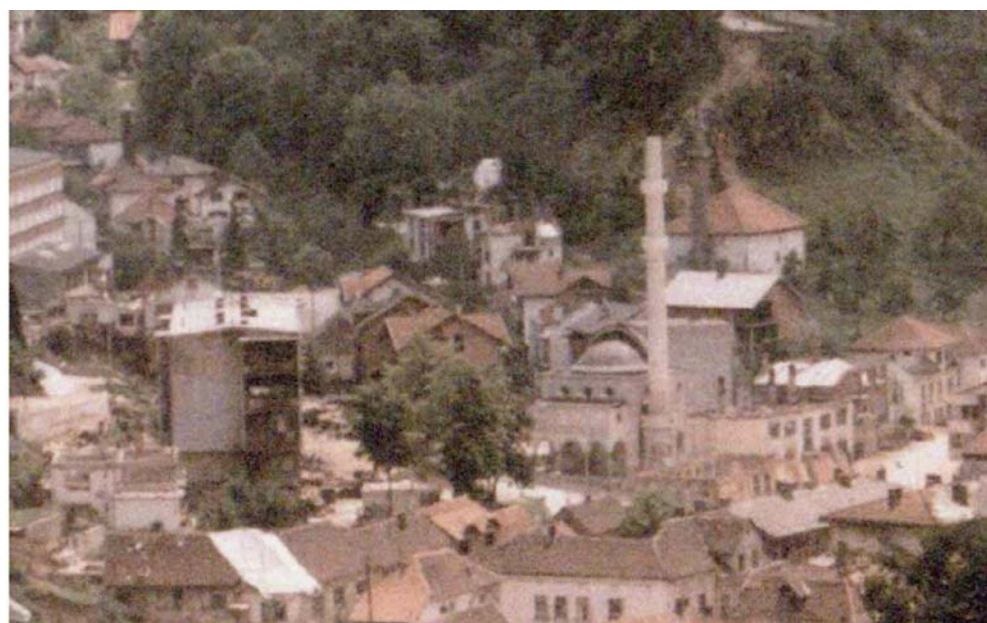
Poslijeratna fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.
Lijevo: lokacija srušene džamije, desno: zgrada vakufa, s radovima na obnovi u toku.



S. 4. Džamija na Crvenoj rijeci – fotografija 3

Fotografija (1993.): Arhiva Centra za islamsku arhitekturu, Islamska zajednica Bosne i Hercegovine.

Džamija na Crvenoj rijeci tokom rata, nakon popravaka oštećenja od bombe.



S. 4. Džamija na Crvenoj rijeci – fotografija 4

Fotografija (1994.) koju je snimio jedan pripadnik Nizozemskog bataljona: objavljeno u *Duijzings* (2002.). Originalna fotografija čuva se u arhivi Nizozemskog instituta za vojnu istoriju (NIOD).

Panoramski pogled na centar Srebrenice, snimljen tokom rata: Džamija na Crvenoj rijeci sa svojim drvenim minaretom se vidi gore lijevo, Čaršijska džamija u sredini, a istorijska Bijela džamija sa svojim tamnijim zidanim minaretom vidi se na desnoj strani. Za nekoliko zgrada u centru grada čini se da su gorjele ili da imaju oštećene krovove, no za tri džamije na fotografiji čini se da su još netaknute.

Opština: Srebrenica

S.5. Arhiva i biblioteka Medžlisa Islamske zajednice Srebrenica

Mjesto:	Srebrenica
Koordinate po GPS-u:	44°06'10.6" N 19°18'05.2" E
Vrijeme izgradnje:	18. - 20. vijek (zgrada: 20. vijek)
Historijski period:	moderna gradnja
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	vjerska arhiva vjerska biblioteka
Lokacija objekta:	grad
Stanje objekta:	zgrada: teško oštećena arhiva i biblioteka: potpuno uništene

Opis oštećenja: U vrijeme autorovog obilaska lokaliteta, zgrada vakufa u kojoj su se nalazili arhiva i biblioteka Medžlisa Islamske zajednice u Srebrenici, obnavljala se prije rata i imala je novi krov i sveže omalterisane zidove. Unutrašnjost zgrade, vrata i prozori još nisu bili dovršeni. Zgrada vakufa je navodno bila spaljena, a arhiva i biblioteka u potpunosti uništene. Džamija na Crvenoj rijeci, koja se prije rata nalazila pored zgrade vakufa, tokom rata je srušena do temelja, teren je zaravnat i zarastao u korov.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), obilazak lokacije, i informacije iz Medžlisa Islamske zajednice Srebrenica i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija:

U zgradi vakufa (nadarbini) pored Džamije na Crvenoj rijeci nalazile su se kancelarije Medžlisa Islamske zajednice Srebrenica, a na spratu je bio i imamov stan. Kancelarija, istorijska arhiva i islamska vjerska biblioteka Medžlisa Islamske zajednice u Srebrenici bile su u prizemlju.

Zgrada vakufa i Džamija na Crvenoj rijeci neposredno pored nje, u trenutku pada Srebrenice, 11. jula 1995. godine, bile su netaknute. Međutim, neko vrijeme nakon toga, zgrada je spaljena, zajedno sa svime što je bilo unutra. Nakon što je rat završen, zgradu vakufa smo zatekli kao zgarište. Džamija, koja je stajala pored nje, bila je potpuno srušena. Arhiva je čuvala dokumente o istoriji Islamske zajednice u Srebrenici, o njenim vjerskim i obrazovnim aktivnostima i njenoj imovini i nadarbinama unazad sve do osmanlijskog perioda. Islamska vjerska biblioteka posjedovala je vrijedne stare knjige i stare rukopise Kurana, komentare svetog teksta i druga djela o islamskom pravu i teologiji. I te knjige bile su darovane (vakuf) Islamskoj zajednici Srebrenica.

Od istorijske arhive i islamske biblioteke nije ostalo ništa sačuvano.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Fotografije:



S. 5. Džamija na Crvenoj rijeci – fotografija 1

Prijeratna fotografija: Institut za zaštitu kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine.

Lijevo: džamija na Crvenoj rijeci, desno: zgrada vakufa.



S. 5. Džamija na Crvenoj rijeci – fotografija 2

Poslijeratna fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Lijevo: lokacija džamije na Crvenoj rijeci. Desno: zgrada vakufa, s radovima na obnovi u toku.

Opština: Srebrenica

S.6. Džamija na Vidikovcu

Džamija Azema Begića

Azemova džamija

Mjesto:	Srebrenica
Naselje / četvrt:	Soloćuša
Koordinate po GPS-u:	44°07'31.0" N 19°17'48" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1991.).
Historijski period:	moderna gradnja
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	predgrađe
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Džamija na vidikovcu nalazi se na vrhu brdašca u predgrađu Soloćuša, na istočnoj strani puta koji vodi sjeverno od Srebrenice prema Potočarima.

Na osnovu obilaska lokaliteta i na osnovu fotografija snimljenih nakon završetka rata, autor primjećuje da je Džamija na vidikovcu teško oštećena. Njen visoki minaret je oboren eksplozivom postavljenim u bazu minareta. Trup minareta pao je na džamiju, uništivši cijelu jugozapadnu fasadu džamije i glavninu unutrašnjosti. Tri od četiri spoljna zida džamije očuvana su do nivoa krova. Unutrašnjost džamije je bila ispunjena šutom i polomljenom drvenom građom krova. Nagorjeli drveni elementi i tragovi čađi na zidovima ukazivali su vatru.

Krov džamije je navodno oštećen uslijed granatiranja tokom rata, ali su džamija i njen minaret i još uvijek stajali na mjestu 11. jula 1995. godine, kada je pala Srebrenica. Ti navodi se poklapaju s video snimkom od 14. jula 1995. godine, na kome se vidi džamija bez krova, ali sa još uvijek netaknutim spoljnim zidovima i minaretom (v. fotografiju 4 u daljem tekstu). U nekom trenutku nakon toga, minaret i džamija su uništeni.

Izvor informacija: András Riedlmayer, obilazak lokaliteta (juli 2002.).

Izjava davaoca informacija: Džamija na Vidikovcu je granatirana tokom rata i njen krov je oštećen. Međutim njena četiri zida i minaret su i dalje stajali kada je Srebrenica pala 11. jula 1995. godine. Po završetku rata, džamija je bila u potpuno razorenom stanju, kao što se vidi i danas.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija: Sadik Salimović, *Knjiga o Srebrenici* (Skupština opštine Srebrenica, Srebrenica, 2002.), str. 172. [prijeratna fotografija džamije]

Fotografije:



S. 6. Džamija na Vidikovcu – fotografija 1

Fotografija (juli 2002): András Riedlmayer.

Ruševine Džamije na Vidikovcu, pogled iz pravca jug-jugozapad. Srušeni minaret je pao na džamiju, uništivši jugozapadni zid i unutrašnjost. Patrljak minareta se vidi lijevo straga. Prednja fasada džamije s ulazom se vidi sasvim lijevo, a zid mihraba je desno. Obratiti pažnju na drvenu građu krova u unutrašnjosti džamije.



S. 6. Džamija na Vidikovcu – fotografija 2

Fotografija (maj 2000.): Peter Lippman.

Unutrašnjost džamije, gledano spolja u pravcu juga kroz nedostajući dio razorenog spoljnog zida. Obratiti pažnju na tragove paljevine i veliki fragment minareta dignutog u vazduh (sredina lijevo) koji je pao u unutrašnjost džamije.



S. 6. Džamija na Vidikovcu – fotografija 3

Fotografija (juli 2002): András Riedlmayer.

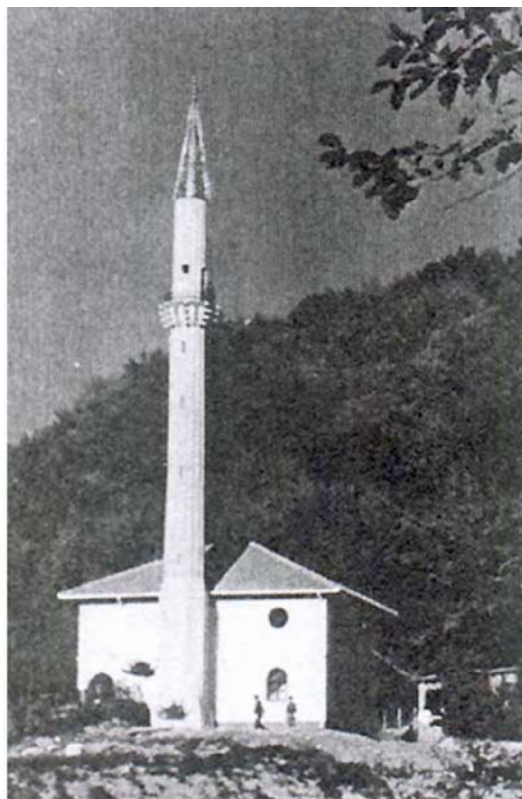
Ruševine džamije na Vidikovcu, pogled s južne strane. Lijevo: ostatak baze minareta.



S. 6. Džamija na Vidikovcu – fotografija 4

Fotografija: kadar video-snimka od 14. jula 1995. godine, snimio Zoran Petrović Piroćanac, ERN 0706-6006.

Džamija na Vidikovcu, pogled iz pravca jug-jugozapad. Džamija je bez krova, vjerovatno zapaljena, ali minaret i četiri spoljna zida još uvijek stoje.



S. 6. Džamija na Vidikovcu – fotografija 5

Prijeratna fotografija (1991.): objavljeno u *Salimović* (2002.).

Džamija na vidikovcu pred sam rat, pogled iz pravca jugozapada.

Opština: Srebrenica

S.7. Gradska katolička crkva

Filijalna crkva sv. Marije u Srebrenici

Zavjetna crkvice Bosne Srebrene

Franjevačka crkva sv. Marije u Srebrenici

Mjesto: Srebrenica
Naselje / četvrt: Petriča mahala
Koordinate po GPS-u: 44°05'41.32" N 19°18'10.0" E
Vrijeme izgradnje: 20. vijek (1990.-91.)
Historijski period: moderna gradnja
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: katolička crkva
Lokacija objekta: grad
Stanje objekta: lakše oštećen
Okolni objekti: u dobrom stanju

Opis oštećenja: Krov crkve je oštećen pogocima projektila. Registrovana šteta u unutrašnjosti crkve u trenutku autorovog obilaska bila je već popravljena.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu obilaska lokacije (juli 2002.) i informacija i fotografija iz Nadbiskupskog ordinarijata vrhbosanskoga i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Katolička crkva u Srebrenici izgrađena je 1990.-91. godine kao zavjetna crkva, na lokaciji srednjevjekovnog katoličkog samostana, u sklopu obilježavanja 700. godišnjice franjevačkog reda u Bosni. Posrijedi je filijalna crkva bijeljinske župe, a prije rata je služila rimokatoličkim vjernicima na području Srebrenice i Bratunca. Tokom opsade Srebrenice crkva je oštećena u granatiranju, uključujući oštećenja na krovu i u unutrašnjosti crkve. Poslijeratne popravke na crkvi započele su 2001. godine.

Izvor: Nadbiskupski ordinarijat vrhbosanski (juli 2002.).

Bibliografija:

Marić Franjo (ur.), *Vrhbosanska nadbiskupija početkom trećeg tisućljeća* (Nadbiskupski ordinarijat, Vikarijat za prognanike i izbjeglice, Sarajevo, 2004.), str. 886 [prijeratne i poslijeratne fotografije].

Ilija Živković (ur.), *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991. – 1996.)*. (Banja Luka, Mostar, Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine; Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1997.), str. 224 [opis oštećenja].

Fotografije:



S. 7. Gradska katolička crkva – fotografija 1

Prijeratna fotografija (1990.): objavljeno u *Marić* (2004.).

Prednja fasada katoličke crkve u Srebrenici prije rata.



S. 7. Gradska katolička crkva – fotografija 2

Poslijeratna fotografija (maj 2002.): objavljeno u *Marić* (2004.).

Pogled straga na crkvu nakon djelimičnih popravki: još uvijek se vide oštećenja na krovu.



S. 7. Gradska katolička crkva – fotografija 3

Fotografija (2008.): Nadbiskupski ordinarijat vrhbosanski.

Misa za pokojnika u katoličkoj crkvi u Srebrenici, nakon poslijeratnih popravki.

Opština: Srebrenica

S.8. Džamija u Gornjim Potočarima

Mjesto: Gornji Potočari
Koordinate po GPS-u: 44°09'09.06" N 19°16'37.9" E
Vrijeme izgradnje: 19./20. vijek (1802.; obnovljena 1970.)
Historijski period: osmanlijski / moderna gradnja
Namjena objekta: vjerska
Vrsta objekta: džamija
Lokacija objekta: selo
Stanje objekta: teško oštećen

Opis oštećenja: Džamija u Gornjim Potočarima je potpuno izgorjela, krov se srušio, unutrašnjost je potpuno uništena i otvorena prema nebu. Visoki zidani minaret džamije je srušen eksplozivom, očuvan je samo masivni dio baze. Na spoljnim zidovima džamije vidi se više pogodaka projektila. Dio zapadnog spoljnog zida džamije kod baze uništenog minareta urušio se, a ostala tri spoljna zida su oštećena, ali i još stoje, očuvani do nivoa krova.

Stari nišani, neki od kojih potiču iz početka 19. vijeka, i dalje stoje na groblju uz džamiju zaraslom u vegetaciju.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2002.), obilazak lokacije.

Izjava davaoca informacija: Džamija u Gornjim Potočarima granatirana je tokom rata, ali je ostala u redovnoj upotrebi sve do jula 1995. godine. Muslimanske izbjeglice koje su 11. jula 1995. kretale u zbijeg, zaustavljale su se kod ove džamije kako bi se pomolile Bogu da ih čuva. Džamija je srušena nakon što su svi ljudi otišli.

Izvor: Alija ef. Jusić, imam Čaršijske džamije u Srebrenici tokom rata, s kojim je András Riedlmayer razgovarao (juli 2002.).

Bibliografija:

Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II.: Istočna i centralna Bosna* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.), str. 135.

Fotografije:



S. 8. Džamija u Gornjim Potočarima – fotografija 1

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Sjeverozapadni ugao džamije: obratiti pažnju na pogotke projektila i ostatak baze srušenog minareta na desnoj strani.



S. 8. Džamija u Gornjim Potočarima – fotografija 2

Fotografija (juli 2002.): András Riedlmayer.

Izgorjela džamija, pogled iz pravca sjeveroistoka. Groblje džamije u prednjem planu.



S. 8. Džamija u Gornjim Potočarima – fotografija 3

Prijeratna fotografija: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine.

Džamija u Gornjim Potočarima prije rata, pogled iz pravca jugozapada.

Opština: Srebrenica

S.9. Džamija u Slapovićima

Mjesto:	Slapovići
Koordinate po GPS-u:	44°04'52" N 19°15'11" E
Vrijeme izgradnje:	20. vijek (1936.)
Historijski period:	moderna gradnja
Zvanični status:	spomenik kulture pod zaštitom
Namjena objekta:	vjerska
Vrsta objekta:	džamija
Lokacija objekta:	selo
Stanje objekta:	teško oštećen

Opis oštećenja: Na fotografijama snimljenim poslije završetka rata, džamija u Slapovićima je izgorjela, krov i svi drveni građevinski elementi su uništeni, unutrašnjost džamije je potpuno razorena i otvorena je prema nebu. Kameni spoljni zidovi su oštećeni, ali još stoje, do nivoa krova.

Izvor informacija: András Riedlmayer (juli 2012.), na osnovu informacija i fotografija iz Centra za islamsku arhitekturu i Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i drugih izvora.

Izjava davaoca informacija: Prema informacijama dobijenim od Medžlisa Islamske zajednice Srebrenica, džamija u Slapovićima je bila u aktivnoj upotrebi do 11. jula 1995. godine. Spaljena je kada su mještani otišli.

Nakon kraja rata, od džamije je ostala samo ruševina. Obnovljena je i otvorena za vjernike jula 2011. godine.

Izvor: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine (juli 2012.).

Bibliografija:

[Anon.] Obnovljena džamija u Slapovićima; jedina u Srebrenici zadržala prijeratni izgled. *Dnevni avaz* (Sarajevo) 18. oktobar 2009.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. 2010., "Odluka od 10. februara 2010. godine kojom se historijska zgrada džamije u Slapovićima, opština Srebrenica, određuje za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine".

http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=50&lang=4&action=view&id=3298

Fotografije:



S. 9. Džamija u Slapovićima – fotografija 1

Poslijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice u BiH.
Spaljena džamija u Slapovićima, pogled iz pravca jugozapada.



S. 9. Džamija u Slapovićima – fotografija 2

Poslijeratna fotografija: Centar za islamsku arhitekturu Islamske zajednice u BiH.
Krupni plan jugoistočnog ugla džamije i groblja džamije.



S. 9. Džamija u Slapovićima – fotografija 3

Fotografija (10. juli 2011.): Sean Gallup/Getty Images

Povratnici u selo na otvaranju obnovljene džamije u Slapovićima.
